

Hiteq

Kennis van nu, kennis voor later

Denk 10 of 20 jaar verder. Hoe ziet de technische sector er dan uit in de context van onderwijs, arbeidsmarkt, technologie en maatschappij? Hiteq selecteert en ontsluit actuele kennis. Brengt adviezen uit en creëert toekomstscenario's die inzicht geven in te verwachten ontwikkelingen. Zo kunnen ondernemingen, onderwijsinstellingen en intermediairs in de techniek zich voorbereiden op wat komen gaat. En zorgen dat hun strategisch beleid voor beroepen en opleidingen een solide fundament heeft. Hiteq is een initiatief van Kenteq.

Domein Onderwijs

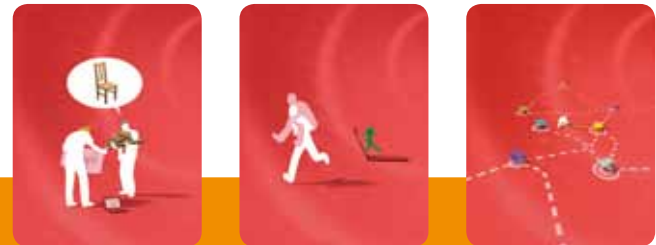
1^e druk: juni 2009

2^e ongewijzigde druk: oktober 2009

www.hiteq.org

Kenmerkend mbo

Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van mbo-leerlingen, vmbo-leerlingen en de generatie Einstein

Opdrachtgever

Hiteq, centrum van innovatie

Projectteam

Hiteq

Drs. Metje Jantje Groeneveld (projectleider)

Aetios

Drs. Karin van Steensel

Onderzoekspartners

Kenteq

Platform Bèta Techniek

Procesmanagement MBO 2010

Hiteq is een initiatief van **kenteq**

Kenmerkend mbo

Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van mbo-leerlingen, vmbo-leerlingen en de generatie Einstein

Opdrachtgever

Hiteq, centrum van innovatie

Projectteam

Hiteq

Drs. Metje Jantje Groeneveld (projectleider)

Aetios

Drs. Karin van Steensel

Onderzoekspartners

Kenteq

Platform Bèta Techniek

Procesmanagement MBO 2010

Domein Onderwijs

1e druk: juni 2009

2e ongewijzigde druk: oktober 2009

www.hiteq.org

Hiteq

Kennis van nu, kennis voor later

Denk 10 of 20 jaar verder. Wat speelt er in de technische sector? Hoe flexibel is de arbeidsmarkt? Wat is de situatie in het onderwijs? Hoe liggen de maatschappelijke verhoudingen? Dit is het soort vragen waar wij bij Hiteq warm voor lopen. We zien het als een uitdaging om samen met de beste experts kennis te selecteren en te ontsluiten. Of dat nu is in de vorm van een advies, publicatie, workshop, brainstorm of symposium. Centraal staat dat Hiteq toekomstscenario's creëert die inzicht geven in te verwachten ontwikkelingen. Daarbij houden wij ons bezig met alle thema's die relevant zijn voor onze sector. Van technologische innovaties tot sociale uitsluiting. Van toekomstige leerling tot digitale processen. Zo kunnen ondernemingen, onderwijsinstellingen en intermediairs in de techniek zich vroegtijdig voorbereiden op wat komen gaat. En zorgen dat hun strategisch beleid voor opleidingen en beroepen een solide fundament heeft.

www.hiteq.org

Hiteq is een initiatief van *kenteq*

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusies	7	6 Life online	67
1 Inleiding	21	6.1 Inleiding	67
2 Sociaal-demografische kenmerken	23	6.2 Internet en MSN	67
2.1 Inleiding	23	6.3 Online-activiteiten	69
2.2 Samenstelling van de steekproef	23	6.4 Populaire websites	70
2.3 Respondenten	24	6.5 Conclusie	71
2.4 Opleiding van de ouders van de respondenten	25	7 Maatschappelijke betrokkenheid	73
2.5 Woonsituatie	28	7.1 Inleiding	73
2.6 Conclusie	28	7.2 Wereldproblematiek	73
3 Netwerkvorming	29	7.3 Problemen dicht bij huis	74
3.1 Inleiding	29	7.4 Actiegerichtheid	75
3.2 Kennen vrienden elkaar?	30	7.5 Vrijwilligerswerk	76
3.3 Interesses delen	31	7.6 Nederland	76
3.4 Sociaal-demografische overeenkomsten	33	7.7 Conclusie	77
3.5 Conclusie	36	8 Opleidingskeuze	79
4 Leren en informatie verwerken	39	8.1 Inleiding	79
4.1 Inleiding	39	8.2 Contact met techniek	79
4.2 Instructie, lateraal leren en netwerklernen	40	8.3 Informatiebronnen	80
4.3 Status van kennisbronnen	48	8.4 Motivatie	82
4.4 Docenten en praktijkopleiders	49	8.5 Switchen	85
4.5 Informatieverwerking	52	8.6 Conclusie	88
4.6 Information overload en multitasken	56	9 Werk en beroepsbeeld	89
4.7 Conclusie	57	9.1 Inleiding	89
5 Normen voor sociaal gedrag	59	9.2 Wat is belangrijk in je latere werk?	89
5.1 Inleiding	59	9.3 Persoonlijk succes	93
5.2 Familie en vrienden	59	9.4 Capaciteiten, persoonlijkheid en kennis	95
5.3 Werk, familie en vrienden	62	9.5 Conclusie	97
5.4 Trouw, waardering en verwachting	63	10 Tevredenheid over school	99
5.5 Conclusie	66	10.1 Inleiding	99
		10.2 Aandacht	99
		10.3 Verveling	100
		10.4 Docenten en praktijkopleiders	101
		10.5 Vakkennis en kennis over de arbeidsmarkt	104
		10.6 Redenen voor schoolkeuze	106
		10.7 Conclusie	106

11	Experimentele opleidingen en niet-experimentele opleidingen	109
11.1	Inleiding	109
11.2	Steekproef experimenteel / niet-experimenteel	109
11.3	Leren	110
11.4	Opleiding en werk	111
11.5	Conclusie	112
12	Gesprekken met docenten en praktijkopleiders	115
12.1	Inleiding	115
12.2	Sociaal-demografische kenmerken	115
12.3	Netwerkvorming	116
12.4	Leren en informatie verwerken	117
12.5	Normen voor sociaal gedrag	119
12.6	Life online	120
12.7	Maatschappelijke betrokkenheid	120
12.8	Opleidingskeuze	121
12.9	Werk en beroepsbeeld	121
12.10	Tevredenheid over school	122
12.11	Conclusie	122
13	Handreikingen voor onderwijs en bedrijfsleven	125
13.1	Werving voor een (technische) opleiding of baan	125
13.2	Leren op school en op de werkvloer	128
	Bijlagen	131
1	Typologie mbo-leerlingen per niveau	132
2	Het middelbaar beroepsonderwijs (mbo)	134
3	Woordenlijst	136
	Literatuur	137
	Noten	141
	Hiteq-publicaties	143
	Colofon	144

Samenvatting en conclusies

Kenmerkend mbo

Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van mbo-leerlingen, vmbo-leerlingen en de generatie Einstein

Leeswijzer

- Deze uitgebreide samenvatting bevat de belangrijkste conclusies uit het onderzoek *Kenmerkend mbo*. In de samenvatting wordt ingegaan op de kenmerken van mbo-leerlingen in het algemeen.
- De hoofdstukken 2 tot en met 11 van deze publicatie behandelen de onderzochte onderwerpen uitgebreider. In deze hoofdstukken wordt ook ingegaan op de verschillen tussen de diverse onderzochte subgroepen in het onderzoek.
- In hoofdstuk 12 staan de belangrijkste conclusies uit de groepsgesprekken met docenten en praktijkopleiders in de sector techniek.
- In de samenvatting worden handreikingen geboden voor onderwijs en bedrijfsleven. Een uitgebreide uitwerking van deze handreikingen staat aan het slot van deze publicatie in hoofdstuk 13.
- Bijlage 1 geeft een schematisch overzicht van de verschillen die zijn gevonden tussen de diverse niveaus.
- Voor lezers die niet ingewijd zijn in de wereld van het mbo is er in Bijlage 2 een overzicht opgenomen van belangrijke begrippen die betrekking hebben op het mbo.
- Bijlage 3 bevat een verklarende woordenlijst van andere begrippen die voorkomen in deze publicatie.

Inleiding

In 2008 verscheen het Hiteq-onderzoek *Kenmerkend vmbo*, waarin de kenmerken van vmbo-leerlingen zijn vergeleken met die van jongeren geboren na 1988, ook wel de 'generatie Einstein' genoemd. Uit dit onderzoek blijkt dat vmbo'ers op een aantal punten afwijken van wat we zouden verwachten op basis van de beschrijvingen van de generatie Einstein. De verschillen komen met name op de volgende punten naar voren: de manier waarop zij willen leren; hun verwachtingen ten aanzien van docenten; hun activiteiten op internet; de netwerken waarin ze verkeren; hun overwegingen bij het maken van keuzes voor werk en beroep.

De bevindingen over leerlingen in het vmbo riepen vragen op over leerlingen in het mbo – niet alleen bij Hiteq, maar ook bij betrokkenen in het onderwijs, in het bedrijfsleven en bij de overheid.

Passen mbo'ers in het beeld van de generatie Einstein of lijken zij meer op vmbo'ers? Wat zijn hun kenmerken? En wat levert inzicht in deze kenmerken op voor onderwijs en bedrijfsleven?

Op deze vragen is antwoord gezocht in het onderzoek *Kenmerkend mbo*. In dit onderzoek zijn de kenmerken van mbo-leerlingen vergeleken met de beschrijvingen van de generatie Einstein en met de kenmerken van vmbo-leerlingen. In deze samenvatting vindt u een overzicht van de belangrijkste conclusies. In bijlage 1 vindt u een typologie van de mbo'ers per niveau.

Het onderzoek bestond uit een enquête en interviews. De enquête is afgenomen onder 1684 mbo-leerlingen. Alle respondenten voldeden aan de volgende criteria:

- geboren in of na 1988;
 - volgt een mbo-opleiding die niet binnen de sector landbouw of groen valt.
- Ruim 60% van de deelnemers aan het onderzoek volgt een opleiding in de sector techniek, de overigen volgen een opleiding in de sector economie of de sector zorg en welzijn.

Tevens zijn groepsgesprekken gevoerd met docenten en praktijkopleiders in de sector techniek.

Omdat we meer wilden weten over de achtergrond van mbo-leerlingen en over de invloeden van hun netwerken, is er in *Kenmerkend mbo*, parallel aan het onderzoek onder de mbo-leerlingen zelf, ook een onderzoek onder hun ouders uitgezet. De resultaten van dit parallelonderzoek zijn beschreven in de Hiteq-publicatie *Ouders@mbo*.

Sociaal-demografische kenmerken

Mbo'ers wijken wat betreft het opleidingsniveau van de ouders af van de Nederlandse bevolking als geheel. Ze hebben minder vaak hoog of middelbaar opgeleide ouders, en de ouders zijn vaker lager opgeleid dan de totale Nederlandse bevolking. Het niveau van opleiding van de ouders ligt wel hoger dan bij de vmbo'ers.

Mbo-leerlingen in de sector techniek hebben opvallend vaak ouders die werkzaam zijn in deze sector. De 'overdracht' van een keuze voor techniek van ouder op kind is dus groot, maar minder groot dan bij de vmbo-groep.

Er is een breuklijn zichtbaar tussen de niveaus 1 en 2 enerzijds en de niveaus 3 en 4 anderzijds. Mbo'ers van de hogere niveaus hebben vaker hoger opgeleide ouders en kennen vaker het opleidingsniveau van hun ouders.

Netwerkvorming

De gegevens wijzen uit dat bij mbo'ers het verband tussen gedeelde interesse en contact anders ligt dan bij de generatie Einstein. Verticale netwerkvorming op basis van interesse is bij mbo'ers, net als bij vmbo'ers, nog allerm minst de norm: bij ten hoogste een derde van de respondenten is er sprake van verticale netwerkvorming. Ongeveer de helft tot twee derde van de mbo'ers heeft vrienden die grofweg dezelfde sociaal-demografische kenmerken hebben als zijzelf. De netwerken zijn primair horizontaal georganiseerd, hoewel zich daarbinnen verticale organisatie kan voordoen. Dit is dan echter een secundaire variant van netwerorganisatie.

Terwijl bij de generatie Einstein gedeelde interesse aanleiding zou zijn voor contact, lijkt dit bij de mbo'ers eerder andersom te zijn: gedeelde interesse als gevolg van het behoren tot dezelfde groep. Met andere woorden: het lijkt erop dat de netwerken van een aanzienlijk deel van de mbo'ers zijn samengesteld op basis van gemeenschappelijke sociaal-demografische kenmerken. Het delen van interesses is dan meer toeval dan een bewuste keuze. Als er al sprake is van verticale netwerkvorming, dan vindt die plaats binnen die, duidelijk te omschrijven, sociaal-demografische laag.

De mbo'ers geven wel meer blijk van verticale netwerkvorming dan de vmbo'ers uit *Kenmerkend vmbo*. Maar het verschil met het beeld van de generatie Einstein is wat dit betreft nog groot.

Meisjes laten iets meer verticale netwerkvorming zien dan jongens. Het beeld onder allochtonen is niet eenduidig. Het opleidingsniveau van de ouders heeft ook invloed: in grote lijnen kunnen we stellen dat hoe hoger de ouders zijn opgeleid, hoe vaker de respondenten hun netwerken verticaal vormgeven. En hoe lager het niveau van de mbo'er, hoe minder men blijk geeft van verticale

netwerkvorming: de respondenten van de hogere niveaus laten meer tekenen zien van verticale netwerkvorming dan respondenten van (vooral) niveau 1. Respondenten van de niveaus 1 en 2 lijken bovendien een nog sterker economisch homogene vriendenkring te hebben dan respondenten van de niveaus 3 en 4. Tot slot: techniekleerlingen organiseren (nog) iets minder vaak hun netwerken op verticale wijze dan leerlingen in andere sectoren. Deze conclusie vonden we ook in het vmbo-onderzoek. Blijkbaar vormen techniekleerlingen zowel in het mbo als in het vmbo in dit opzicht een aparte groep.

Leren en informatie verwerken

De manier van leren en informatie verwerken van de mbo'ers in het onderzoek wijkt grotendeels af van die van de generatie Einstein. Op allerlei essentiële onderdelen hiervan laten de mbo'ers andere gewoontes, capaciteiten en behoeften zien. Mbo'ers lijken op dit vlak sterker op de eerder onderzochte vmbo'ers dan op de generatie Einstein. Slechts in hun kritische houding ten aanzien van media benaderen de mbo'ers de Einsteiners. Mbo'ers sluiten op sommige punten wel iets meer aan bij het beeld van de generatie Einstein dan de respondenten uit *Kenmerkend vmbo*.

Mbo'ers geven de voorkeur aan lateraal leren boven lineair leren, maar dit lijkt vooral te maken te hebben met het feit dat een groot deel van hen moeite heeft met het duiden en inpassen van grote hoeveelheden tekstuele informatie. Voor echt lateraal leren is onvoldoende bewijs gevonden. Vooral de behoefte aan instructie van de mbo'ers sluit slecht aan bij lateraal leren. Anders dan de Einsteiners onderzoeken zij niet zelf, zonder instructie af te wachten. Niet-tekstueel lineair leren, waarbij de docent of praktijkopleider de leerling begeleidt door de verschillende stappen van het leerproces, lijkt voor hen eerder de norm, net als voor de vmbo'ers. Mbo'ers hebben net als vmbo'ers – en veel meer dan Einsteiners – behoefte aan hulp bij het aanbrengen van structuur in hun leerproces en bij het duiden en plaatsen van informatie. Hun behoefte aan instructie (in verschillende vormen) is wel minder groot dan die van vmbo'ers; ze tonen zich wat dit betreft dus iets zelfstandiger.

Aan de behoefte van de mbo'ers aan duidelijke instructies wordt echter lang niet altijd voldoende door de onderwijsinstellingen tegemoet gekomen. Verder geven de respondenten aan behoefte te hebben aan meer duidelijkheid over wat er van hen verwacht wordt.

Mbo'ers vertonen iets meer tekenen van netwerklernen dan vmbo'ers, maar ook op dit vlak passen zij allesbehalve in het beeld dat van de generatie Einstein wordt geschetst.

Evenmin passen de mbo'ers in het beeld van de generatie Einstein als het gaat om de status van kennisautoriteiten. Mbo'ers zoeken hun kennisautoriteiten met name in hun eigen netwerk; de ouders zijn hun eerste bron van informatie. Docenten zijn als kennisautoriteit iets belangrijker voor mbo'ers dan voor vmbo'ers. Mbo'ers komen wel overeen met de generatie Einstein en met de vmbo'ers in hun kritische houding ten opzichte van tv, krant en internet als informatiebron.

De mbo'ers naderen de generatie Einstein meer dan de vmbo'ers in hun omschrijving van een goede docent of praktijkopleider/stagebegeleider. Zij leggen hier de nadruk op vak- en praktijkkennis en didactische vaardigheden.

Anders dan de generatie Einstein heeft een grote groep mbo'ers (maar iets minder groot dan de groep in het vmbo) in meer of mindere mate moeite met het verwerken van discontinue informatie. Net als de generatie Einstein geven de mbo'ers de voorkeur aan beeldinformatie boven tekstuele informatie, maar deze voorkeur wordt deels veroorzaakt door de relatief grote groep (ongeveer 20%) mbo'ers die aangeeft moeite te hebben met lezen. Hierin lijken zij sterk op de vmbo'ers.

De mbo'ers in het onderzoek passen ook niet in het beeld van de generatie Einstein wat betreft het omgaan met grote hoeveelheden informatie. Ongeveer de helft van de respondenten heeft wel eens last van informatieoverload. Dat is iets minder dan in het vmbo, maar te veel om de groep op dit punt te kunnen beschouwen als representanten van de generatie Einstein. Informatieoverload lijkt vooral op te treden door een grote hoeveelheid informatie. Informatie uit verschillende bronnen tegelijk en verschillende soorten informatie tegelijk leiden niet zo snel tot een gevoel van overload.

Ook multitasken lijkt geen talent van de mbo'ers in het onderzoek. Veel mbo'ers hebben concentratieproblemen en hebben juist moeite met het combineren van taken. Ook in dit opzicht sluiten ze dus niet aan bij de generatie Einstein, al lijken ze wel iets beter in multitasken dan de respondenten in *Kenmerkend vmbo*.

Normen voor sociaal gedrag

De generatie Einstein is een buitengewoon sociale generatie. De Einsteiners hechten aan een goede relatie met familie en vrienden, en willen daarin veel investeren. Wederkerigheid en respect staan centraal in die relaties. Een goede vriend/vriendin moet vooral ook eerlijk zijn en zichzelf zijn.

De mbo'ers in het onderzoek komen duidelijk overeen met de generatie Einstein in het belang dat ze hechten aan contact met familie en vrienden en aan wederkerigheid in die sociale contacten. Ze hebben veel over voor hun vrienden. Hun eigen behoeften zijn belangrijk, maar niet per se belangrijker dan die van vrienden of familie. Andersom weten ze dat ze op hun sociale netwerk kunnen rekenen. Ze zijn bovendien trouw en verbreken een contact pas in uiterste gevallen; de meeste mbo'ers proberen eerst met praten het contact te herstellen. Mbo'ers zijn hierin wel iets minder uitgesproken – of misschien iets meer volwassener, realistischer – dan vmbo'ers.

Evenals de generatie Einstein hechten de mbo'ers sterk aan authenticiteit en eerlijkheid: dat zijn de belangrijkste eigenschappen van goede vrienden.

Hoewel er voor de generatie Einstein geen cijfers beschikbaar zijn over hun bereidheid om ten behoeve van het werk in te leveren op hun sociale leven, lijken de resultaten van de mbo'ers in het onderzoek een voorzichtiger houding te laten zien. Ze zijn niet in meerderheid van mening dat het sociale leven vóór het werk gaat. Wat dit betreft lijken ze af te wijken van de generatie Einstein. Ze zijn bovendien voorzichtiger dan de vmbo'ers in *Kenmerkend vmbo*. Waarschijnlijk speelt het feit dat mbo'ers een beter zicht hebben op de arbeidspraktijk hier een rol.

In hun waardering van online-contacten wijken mbo'ers net als vmbo'ers wel duidelijk af van de generatie Einstein. Ze laten (nog) niet op enige schaal zien dat ze online-contacten even hoog waarderen als live-contacten, terwijl er voor de generatie Einstein integratie is tussen het echte leven en het online-leven.

Life online

Voor de generatie Einstein zijn online-activiteiten even natuurlijk als 'echte' activiteiten. Zij leven hun leven zowel op het internet als op straat en switchen gemakkelijk tussen diverse netwerken, rollen en activiteiten.

De mbo'ers lijken niet te passen in het beeld van de voortdurend online zijnde Einsteiners. Ze gebruiken wel regelmatig internet maar zijn zeker niet altijd online. Datzelfde geldt voor hun gebruik van MSN. De mbo'ers houden zich wel bezig met chatting, sharing en self-publishing, maar niet in meerderheid. MSN gebruiken zij vooral om contact te onderhouden met vrienden uit het 'echte' leven. Internet wordt vooral gebruikt voor entertainment, het onderhouden van contacten en het zoeken van informatie. Er is geen bewijs gevonden voor een toenemende integratie van het leven online en het 'gewone' leven. Hierin komen de mbo'ers dus (weer) meer overeen met de vmbo-groep dan met de generatie Einstein.

Maatschappelijke betrokkenheid

De generatie Einstein is een betrokken generatie. Het is een generatie die zich bezighoudt met de problemen in de wereld en zoekt naar manieren om daar iets aan te doen. Deze jongeren uiten hun betrokkenheid echter niet via de 'klassieke' kanalen. Bovendien houden ze zich niet zozeer bezig met de grote, abstracte wereldproblematiek; ze zijn echter wel zeer betrokken bij problemen dicht bij huis.

Voor een groot deel past de mbo-groep in het onderzoek in dat beeld van de generatie Einstein. De mbo'ers lijken wat dit betreft ook op de vmbo'ers uit *Kenmerkend vmbo*. Ook die zijn niet zozeer betrokken bij problemen veraf, maar wel bij problemen dicht bij huis en in het eigen netwerk. Ook al zijn ze niet zozeer betrokken bij wereldproblemen, mbo'ers hebben zich daar in meerderheid wel een mening over gevormd. Voor mensen in hun omgeving willen ze graag iets doen en problemen in hun omgeving willen ze aanpakken, in plaats van lang na te denken of te delibereren. Een opvallend hoog percentage mbo-leerlingen doet vrijwilligerswerk.

Ondanks die betrokkenheid bij zaken dicht bij huis wil bijna een kwart van de mbo'ers later emigreren. 10,6% van alle respondenten lijkt uit Nederland weg te willen uit ontevredenheid over het land. Vooral onder allochtonen en stedelingen heerst ontevredenheid over de Nederlandse samenleving.

Al met al geven mbo'ers blijk van een iets grotere en bredere maatschappelijke betrokkenheid dan vmbo'ers. Bovendien zijn zij iets vaker kritisch over het maatschappelijk klimaat in Nederland.

Opleidingskeuze

De generatie Einstein is zeker van haar zaak en kiest een opleiding vooral op grond van eigen voorkeuren. De arbeidsmarktkansen doen er niet zo toe, 'want die kansen komen toch wel'. Een opleiding moet vooral leuk en uitdagend zijn en bij je passen.

De grootste groep onder de mbo'ers neemt, evenals de generatie Einstein, de eigen persoonlijkheid als belangrijkste uitgangspunt bij de keuze van een opleiding. Toch is deze groep mbo'ers niet zo groot als op grond van het beeld van de generatie Einstein zou worden verwacht. Andere, externe factoren (zoals arbeidsmarktperspectief en arbeidsmarktkansen) lijken voor de mbo'ers belangrijker dan voor de generatie Einstein. Ditzelfde zagen we bij de vmbo'ers. Opvallend is dat het percentage dat uitgaat van de eigen persoonlijkheid bij de mbo'ers wel iets lager ligt dan bij de vmbo'ers.

Een mogelijke verklaring voor het feit dat mbo'ers meer belang hechten aan externe factoren dan de generatie Einstein, kan gelegen zijn in het feit dat mbo'ers minder mogelijkheden hebben op de arbeidsmarkt dan hoger opgeleide groepen. Mbo'ers voelen zich mogelijk meer overgeleverd aan externe krachten als de economische conjunctuur en ontwikkelingen in bepaalde economische sectoren, en zijn er minder van overtuigd dat hun eigen persoonlijkheid groten-deels bepaalt hoe hun carrière zal verlopen. Ook hierin lijken mbo'ers meer op vmbo'ers dan op de generatie Einstein.

Net als bij de vmbo'ers vinden we bij de mbo'ers een verband tussen contact met techniek en het kiezen voor een techniekopleiding, al ligt dit verband wel iets anders. Terwijl bij de vmbo'ers vooral ouders met een technisch beroep een positieve invloed hebben op de keuze voor techniek, is de invloed van de ouders bij de mbo'ers veel kleiner.

De mbo'ers twijfelen meer aan de keuzes die ze hebben gemaakt dan de vmbo'ers. Een op de vijf mbo'ers twijfelt in meer of mindere mate over het doorgaan met de gekozen opleiding. Ook ongeveer een op de vijf mbo'ers is wel eens overgestapt naar een andere opleiding. De respondenten zijn vooral geswitcht omdat ze vonden dat hun opleiding niet bij hen paste. Daarnaast lijkt gebrekkige voorlichting een grote rol te spelen. Een aanzienlijke groep mbo'ers

(ongeveer een op de tien) heeft met flinke privéproblemen te maken of te maken gehad. Problemen in de privésfeer leiden tot vaker switchen en hangen nog sterker samen met schooluitval.

Werk en beroepsbeeld

De generatie Einstein wil vooral met passie werken en veel plezier beleven aan het werk. Zekerheid en carrièrekansen zijn minder belangrijk. Status heeft een andere inhoud gekregen: in plaats van om (materieel) succes gaat het bij de generatie Einstein vooral om zelfbeschikking, eigen regie, uitdaging en plezier. Wat betreft hun kansen op de arbeidsmarkt zijn de jongeren van deze generatie zelfverzekerd. Ze weten wat ze waard zijn, en ze zijn ervan overtuigd dat ze dat kunnen overbrengen. Inhoudelijke kennis doet er minder toe, 'want die veroudert snel'.

De opleiding moet dan ook vooral gericht zijn op vaardigheden en persoonlijke ontwikkeling, vinden de Einsteiners. Dat, in combinatie met hun zelfvertrouwen, zorgt ervoor dat ze vol verwachtingen de arbeidsmarkt zullen betreden. Ze durven eisen te stellen, en ze willen werk dat voldoet aan hun wensen en dat goed te combineren is met de rest van hun leven, waar ze dezelfde – hoge – eisen aan stellen.

De mbo'ers in het onderzoek passen slechts gedeeltelijk in dit beeld van de generatie Einstein. In hun werk hechten zij eveneens aan passie voor hun vak en sociale contacten, maar zekerheid en status zijn voor de mbo'ers belangrijker dan voor de Einsteiners. Zelfbeschikking is voor de mbo'ers veel minder belangrijk dan voor de generatie Einstein. Uitdaging en afwisseling zijn wél belangrijk voor mbo'ers, en daarin naderen zij de generatie Einstein dichter dan de vmbo'ers dit doen.

In hun opvatting van persoonlijk succes naderen de mbo'ers de generatie Einstein wel sterk; beide groepen hechten aan authenticiteit en eerlijkheid.

De mbo'ers wijken ook af van de generatie Einstein als het gaat om zelfvertrouwen; ze hebben een redelijk vertrouwen in de kracht van hun eigen persoonlijkheid en in hun kansen op de arbeidsmarkt, maar zijn niet zo zeker van zichzelf als de Einsteiners.

In het algemeen kunnen we dus stellen dat ook op het vlak van werk en beroepsbeeld de mbo'ers de generatie Einstein iets dichterbij naderen dan dat de vmbo'ers dit doen, maar dat zij niet helemaal passen in het beeld van de Einsteiners.

Tevredenheid over school

Hoewel ruim 67,3% van de mbo'ers vindt dat ze voldoende aandacht krijgen op school, lijkt er toch relatief veel onvrede te zijn over (met name) docenten, hun kennis en de wijze waarop ze lesgeven en contact onderhouden met de deelnemers. De (relatief) grote groep die vindt dat ze onvoldoende worden (h)erkend als persoon op school, lijkt erop te wijzen dat ook in dit opzicht de mbo'ers weliswaar niet naadloos aansluiten bij de generatie Einstein (die erkenning hoog in het vaandel heeft staan), maar wel iets sterker voldoen aan dat beeld dan vmbo'ers.

De mbo'ers zijn wel positief over de vakkennis en de kennis van de arbeidsmarkt van zowel docenten als praktijkopleiders.

De waardering van praktijkopleiders ligt op vrijwel alle fronten hoger dan die van docenten. Dit houdt sterk verband met het feit dat de overgrote meerderheid van de mbo'ers de voorkeur geeft aan leren in de praktijk boven het tot zich nemen van theorie. Leren in de praktijk vinden ze zowel leuker als effectiever.

Slechts 17,1% van de mbo'ers heeft voor de school waarop zij zitten gekozen vanwege de wijze waarop of de methode waarmee daar wordt lesgegeven. Locatie is de belangrijkste factor in de keuze voor een mbo-instelling.

De mbo'ers zijn over het geheel genomen minder positief over hun school dan de vmbo'ers. En allochtonen zijn over vrijwel de gehele linie negatiever over hun school dan de andere groepen.

Experimentele opleidingen en niet-experimentele opleidingen

De steekproef op basis waarvan de verschillen tussen experimentele en niet-experimentele opleidingen in kaart zijn gebracht is gering van omvang. Uit de steekproef kunnen dan ook alleen indicaties worden afgeleid voor verschillen tussen experimenteel en niet-experimenteel. Nader toetsend onderzoek is nodig

om een volledig beeld te krijgen van de effecten van experimentele opleidingen tegenover die van niet-experimentele opleidingen.

Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat het type opleiding (experimenteel / niet-experimenteel) een mbo-leerling sterk vormt in de manier waarop hij/zij leert, allerlei zaken waardeert en zich voorbereidt op de arbeidsmarkt. Er zijn verschillen tussen de groepen, maar over het algemeen zijn deze klein; nader onderzoek zou moeten uitwijzen of deze verschillen werkelijk samenhangen met het verschil in type opleiding.

Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat leerlingen van experimentele en niet-experimentele opleidingen op zeer verschillende manieren leren en informatie verwerken. Wel zijn er aanwijzingen voor lichte verschillen tussen de groepen: de mbo'ers van experimentele opleidingen lijken iets zelfstandiger en ze lijken meer tekenen van lateraal leren te vertonen, terwijl de mbo'ers van niet-experimentele opleidingen iets meer tekenen vertonen van netwerklernen. De groepen hebben verschillende verwachtingen van docenten: de leerlingen van experimentele opleidingen willen een coachende docent met een prettige persoonlijke stijl; de leerlingen van niet-experimentele opleidingen willen een kennisautoriteit als docent, die duidelijk is en gezag heeft.

In de waardering van de (begeleiding op) school en de werk- of stageplek is er, anders dan misschien verwacht, weinig verschil tussen de groepen. De leerlingen in de experimentele opleidingen geven alleen vaker aan de voorkeur te geven aan praktijkleren.

Opvallend is wellicht dat de leerlingen van experimentele opleidingen vaker voor hun school hebben gekozen vanwege de gemakkelijk bereikbare locatie, of omdat ze geen andere school kenden waar deze opleiding wordt geboden. Dit gegeven sluit aan bij het feit dat deze leerlingen ook minder informatiebronnen hebben geraadpleegd bij het maken van hun opleidingskeuze dan de leerlingen van niet-experimentele opleidingen.

Er zijn geen aanwijzingen voor verschillen in internetgebruik tussen de beide groepen.

Bij het maken van een keuze voor een opleiding lijken de leerlingen van niet-experimentele opleidingen vaker overwegingen te maken die passen in het beeld van de generatie Einstein dan de leerlingen van experimentele opleidingen. Ook in

hun carrièredoelen lijken zij iets meer in dit beeld te passen, maar de verschillen zijn klein.

De leerlingen van experimentele opleidingen hebben in algemene zin meer zelfvertrouwen dan de andere groep, maar tonen zich juist minder zelfverzekerd wanneer hun wordt gevraagd naar hun arbeidsmarktkansen. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat zij iets minder zicht hebben op de arbeidsmarkt-mogelijkheden.

Gesprekken met docenten en praktijkopleiders

Docenten en praktijkopleiders uit de sector techniek bevestigen het beeld van de mbo'ers dat is gevonden in het onderzoek onder de leerlingen. Slechts op een paar punten zijn er verschillen:

- De docenten constateren bij hun leerlingen zowel onderschatting als overschatting van hun kansen op de arbeidsmarkt. Veel mbo'ers geven aan dat ze uitdaging en afwisseling belangrijk vinden in een toekomstige baan. Maar ongeveer de helft van de docenten denkt dat dat vooral retoriek is, en dat veel mbo'ers helemaal niet veel uitdaging en afwisseling aan zouden kunnen; ze zijn juist gebaat bij veel structuur en begeleiding en ze moeten niet worden overvraagd.
- Een aantal docenten constateert dat mbo'ers erg gevoelig zijn voor geruchten die via internet worden verspreid; deze docenten zouden wensen dat de leerlingen wat kritischer met dit soort berichten zouden leren omgaan. Cyberpesten komt volgens de docenten veel voor. Het beeld dat de meeste mbo'ers eerst zouden gaan praten met vrienden om het contact te herstellen wanneer zich een conflict voordoet, herkennen zij niet. De netwerken van de mbo'ers zijn volgens de docenten niet zo stevig als uit het leerlingonderzoek naar voren komt. De docenten zetten ook vraagtekens bij de maatschappelijke betrokkenheid van mbo'ers.
- Opvallend is dat praktijkopleiders het lastig vinden om iets te zeggen over de vriendenkring van de mbo'ers, over de manieren waarop zij informatie verwerken, over de invloed van de online-wereld op de mbo'ers en over hun maatschappelijke betrokkenheid. Dit zijn onderwerpen waar zij niet goed zicht op hebben, omdat ze niet ter sprake komen tijdens het werk.
- Praktijkopleiders constateren dat mbo-leerlingen binnen de bedrijven gemakkelijk contacten leggen met mensen van verschillende achtergronden. Hoewel zij aangeven geen goed zicht te hebben op de vriendenkring van de mbo'ers,

herkennen zij niet helemaal het beeld dat de netwerken van mbo'ers voornamelijk zouden bestaan uit mensen met dezelfde achtergrond.

Handreikingen voor onderwijs en bedrijfsleven

Wat kunnen bedrijfsleven en onderwijs doen met de resultaten van dit onderzoek? Hieronder vindt u een aantal tips.

Tips bij het werven van mbo'ers voor een (technische) opleiding:

- Informatie over opleidingen op internet wordt nauwelijks geraadpleegd; het is verstandiger om te investeren in de open dag en het foldermateriaal.
- Contact met mensen die werkzaam zijn in de sector techniek en inzicht in de inhoud van technische beroepen zijn belangrijke motieven voor leerlingen om te kiezen voor een opleiding in de techniek. Betrek bij het contact met de technische sector ook de docenten en de organisatoren van open dagen (afdeling communicatie), zodat ook zij een goed beeld krijgen van de sector. Ouders worden door de mbo'ers ook als bron van informatie over opleidingen geraadpleegd, maar hun informatie wordt iets minder gewaardeerd dan die van mensen uit de sector. Toch kan het geen kwaad om ook de ouders inzicht te geven in de sector.
- Maak goed duidelijk wat voor werk leerlingen kunnen gaan doen met een bepaalde opleiding; onduidelijkheid hierover kan een negatieve keuze betekenen en kan leiden tot switchen of uitval.
- Belangrijkste reden voor de keuze van een school is de afstand tot de school. De gekozen onderwijsmethode is veel minder belangrijk bij die keuze. Werving op basis van de gehanteerde onderwijsmethode alleen zal geen extra leerlingen trekken.

Tips bij het werven van mbo'ers voor een (technische) baan

- De technische sector kan mbo'ers interesseren voor een baan door het accent te leggen op de waardering voor vakmanschap en het bieden van een goed salaris en een vast contract of verbintenis voor een langere termijn (zekerheid). Carrièremogelijkheden en afwisselend werk zijn ook belangrijk voor mbo'ers. Laat daarom goed zien wat op dit vlak de mogelijkheden zijn in het bedrijf.
- Mbo'ers willen graag dicht bij huis werken. Het heeft geen zin om ver buiten de regio personeel te werven.
- Als er in een regio personeelstekorten zijn in een bepaalde sector of branche, dan is het noodzakelijk dat er een opleiding in de buurt is waar de leerlingen terecht kunnen. Nabijheid van de opleiding is het belangrijkste criterium voor een positieve keuze.

- Mbo'ers vinden 'leuke collega's' en persoonlijk contact op het werk belangrijk. Zorg ervoor dat er bij een open dag voldoende werknemers aanwezig zijn die met de leerlingen in gesprek gaan, en die daarbij ook interesse voor de (persoon van de) leerling tonen. Ga met respect met de bezoekende jongeren om. Toon hen de zakelijke kant van het bedrijf, maar ook de menselijk kant: laat zien wat voor mensen er werken. Laat ook zien hoe het bedrijf zich inzet voor de omgeving (bijvoorbeeld: sponsoring van de plaatselijke sportclub).

Tips bij het leren op school en op de werkvloer:

- Wees als docent of praktijkopleider altijd duidelijk: geef duidelijke opdrachten en instructies en maak helder wat er van de leerling wordt verwacht.
- Mbo-leerlingen verwachten van docenten en praktijkopleiders een ruime praktijkkennis.
- Mbo'ers vinden het belangrijk om een prettig persoonlijk contact met de docent te hebben en om te ervaren dat een docent in hun persoon geïnteresseerd is. Het is belangrijk om daar als docent alert op te zijn.
- Docenten en praktijkopleiders moeten authentiek zijn en een voorbeeld zijn voor de leerlingen. Daarbij geldt dat docenten en praktijkopleiders zich niet anders voor moeten doen dan ze in werkelijkheid zijn.
- Mbo'ers leren liever in de praktijk dan vanuit theorie.
- Doseer het gebruik van tekstuele informatie. Mbo'ers leren liever met beeld dan met tekst. Deels wordt dit veroorzaakt doordat een grote groep van hen moeite heeft met lezen.
- Bied niet te veel informatie tegelijk aan; veel mbo'ers kunnen de informatie dan niet goed verwerken.
- Wijs leerlingen de weg naar informatieve websites op internet, zoals Wikipedia. Met name leerlingen van de lagere niveaus weten deze niet altijd te vinden.

1 Inleiding

In 2008 verscheen het Hiteq-onderzoek *Kenmerkend vmbo*¹, waarin de kenmerken van vmbo-leerlingen zijn vergeleken met die van jongeren geboren na 1988, ook wel de 'generatie Einstein' genoemd. Uit dit onderzoek blijkt dat vmbo'ers op een aantal punten afwijken van wat we zouden verwachten op basis van de beschrijvingen van de generatie Einstein.² De verschillen komen met name op de volgende punten naar voren: de manier waarop vmbo'ers willen leren; hun verwachtingen ten aanzien van docenten; hun activiteiten op internet; de netwerken waarin ze verkeren; hun overwegingen bij het maken van keuzes voor werk en beroep.

De bevindingen over leerlingen in het vmbo riepen vragen op over leerlingen in het mbo – niet alleen bij Hiteq, maar ook bij betrokkenen in het onderwijs, in het bedrijfsleven en bij de overheid.

Passen mbo'ers in het beeld van de generatie Einstein of lijken zij meer op vmbo'ers? Wat zijn hun kenmerken? En wat levert inzicht in deze kenmerken op voor onderwijs en bedrijfsleven?

Dat zijn de vragen die centraal staan in *Kenmerkend mbo*. Om tot antwoorden te kunnen komen, is gekeken naar de volgende aspecten, die ook aan bod kwamen in het vmbo-onderzoek:

- sociaal-demografische kenmerken;
- netwerkvorming;
- leren en informatie verwerken;
- normen voor sociaal gedrag;
- 'life online';
- maatschappelijke betrokkenheid;
- opleidingskeuze;
- werk en beroepsbeeld;
- tevredenheid over school.

Nieuw in dit mbo-onderzoek zijn vragen die te maken hebben met het switchen tussen opleidingen en met de sociale problemen van mbo'ers. Ook nieuw is dat we behalve naar ervaringen bij leren op school (het roc) ook hebben gevraagd naar ervaringen bij leren op de werkplek. Verder is gekeken naar mogelijke verschillen

tussen mbo-leerlingen in experimentele opleidingen en mbo-leerlingen in niet-experimentele opleidingen.

Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek zijn handreikingen opgesteld voor het onderwijs en het bedrijfsleven (zie hoofdstuk 13).

In het onderzoek *Kenmerkend vmbo* zijn diverse aanwijzingen gevonden over de netwerken waarin vmbo'ers functioneren en de invloed van die netwerken op hun denken en handelen. Het Hiteq-onderzoek *Uitgesloten!*³ zoomt daar verder op in. In het bijzonder zijn er ook aanwijzingen gevonden over de kenmerken van de ouders van vmbo'ers. Omdat we meer wilden weten over de achtergrond van mbo-leerlingen en over de invloed van hun netwerken, is er in *Kenmerkend mbo*, parallel aan het onderzoek onder de mbo-leerlingen zelf, ook een onderzoek onder hun ouders uitgezet. De resultaten van dit parallelonderzoek zijn beschreven in de Hiteq-publicatie *Ouders@mbo*⁴.

Het onderzoek is mede mogelijk gemaakt door samenwerking met de partners Kenteq, het Platform Bètatechniek en het procesmanagement MBO 2010. Hiteq is initiatiefnemer van het onderzoek en voerde het onderzoek uit samen met onderzoeksbureau Aetios.

Leeswijzer

- De uitgebreide samenvatting bevat de belangrijkste conclusies uit het onderzoek *Kenmerkend mbo*. In de samenvatting wordt ingegaan op de kenmerken van mbo-leerlingen in het algemeen.
- De hoofdstukken 2 tot en met 11 van deze publicatie behandelen de onderzochte onderwerpen uitgebreider. In deze hoofdstukken wordt ook ingegaan op de verschillen tussen de diverse onderzochte subgroepen in het onderzoek.
- In hoofdstuk 12 staan de belangrijkste conclusies uit de groepsgesprekken met docenten en praktijkkopleiders in de sector techniek.
- In de samenvatting worden handreikingen geboden voor onderwijs en bedrijfsleven. Een uitgebreide uitwerking van deze handreikingen staat in hoofdstuk 13.
- Bijlage 1 geeft een schematisch overzicht van de verschillen die zijn gevonden tussen de diverse niveaus.
- Voor lezers die niet ingewijd zijn in de wereld van het mbo is er in Bijlage 2 een overzicht opgenomen van belangrijke begrippen die betrekking hebben op het mbo.
- Bijlage 3 bevat een verklarende woordenlijst van andere begrippen die voorkomen in deze publicatie.

2 Sociaal-demografische kenmerken

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de respondentengroep. Aan de orde komen de sociaal-demografische kenmerken van de mbo-leerlingen. Vervolgens worden enkele analyses gemaakt op basis van deze kenmerken.

In het boek *Generatie Einstein*⁵ zijn geen sociaal-demografische data opgenomen, zodat er wat deze data betreft geen vergelijking mogelijk is tussen de generatie Einstein en de mbo-leerlingen in dit onderzoek. Wel vergelijken we waar mogelijk de gegevens uit het mbo-onderzoek met gegevens over de Nederlandse bevolking als geheel, om zo te achterhalen in hoeverre de steekproef representatief is voor de Nederlandse bevolking. Verder worden vergelijkingen gemaakt met de sociaal-demografische gegevens over vmbo'ers uit het onderzoek *Kenmerkend vmbo*.

2.2 Samenstelling van de steekproef

De respondenten zijn bereikt door alle roc's in Nederland en een aantal mbo-vakopleidingen schriftelijk en telefonisch te benaderen met het verzoek om mee te doen aan het onderzoek. Alleen respondenten die voldeden aan de volgende criteria konden deelnemen aan het onderzoek:

- geboren in of na 1988;
- volgt een mbo-opleiding die niet binnen de sector landbouw of groen valt.

De deelnemende scholen konden de enquête online of schriftelijk aan de respondenten voorleggen. De respondenten hebben de enquête over het algemeen individueel (niet klassikaal) ingevuld.

Het benaderen van leerlingen via de roc's bleek lastig. Vaak was onduidelijk wie binnen de instelling het voortouw zou moeten nemen in het begeleiden van het onderzoek, en veel scholen lieten weten dat de mbo-leerlingen recentelijk al aan een of meer andere onderzoeken hadden meegedaan. Het verzamelen van de onderzoeksdata via de roc's leidde daardoor niet tot het beoogde aantal deelnemers. Daarom is besloten een tweede ronde in te stellen, waarin mbo-leerlingen via panels (databases van onderzoeksinstituten) werden geselecteerd

en bevraagd. Deze deelnemers aan het onderzoek vulden de vragenlijst allemaal online in.

Tevens werden groepsgesprekken gevoerd met tien docenten en tien praktijk-opleiders, allen werkzaam in de sector techniek. Doel van deze gesprekken was na te gaan of docenten en praktijkopleiders het beeld uit de enquête al of niet konden bevestigen.

Parallel aan het onderzoek onder de mbo-leerlingen zelf, werd een onderzoek onder de ouders van mbo-leerlingen uitgezet. De resultaten van dit parallel-onderzoek zijn beschreven in de Hiteq-publicatie *Ouders@mbo*⁶.

2.3 Respondenten

De enquête is afgenomen bij 1684 mbo-leerlingen.⁷

Binnen de totale respondentengroep is 70,5% jongen en 29,5% meisje. De oververtegenwoordiging van mannen in het onderzoek (die overigens kleiner is dan in *Kenmerkend vmbo*) heeft te maken met het feit dat vooral onder techniekleerlingen is geënquêteerd, waar jongens de (over)grote meerderheid vormen. De groep meisjes is echter van voldoende omvang (N = 496) om ook over hen conclusies te kunnen trekken in vergelijking met de jongens. De verdeling tussen meisjes en jongens komt (mede door de vergelijkbare samenstelling van de steekproef) in grote lijnen overeen met die in het vmbo-onderzoek.

1071 respondenten (63,6% van het totaal) zijn afkomstig uit de sector techniek. Dat betekent dat met het onderzoek 1,2% van alle mbo-techniekleerlingen in Nederland is bereikt. Daarmee is de steekproef groot te noemen. De controlegroep bestond uit 329 leerlingen uit de sector zorg en welzijn (19,5% van alle respondenten) en 144 uit de sector economie (8,6%). 90 respondenten gaven aan dat hun opleiding binnen meer dan één sector valt, maar dit bleek niet altijd te kloppen. 50 respondenten wisten niet binnen welke sector hun opleiding valt. De totale omvang van de controlegroep bedroeg dus 613 respondenten.

In de sector techniek zijn meisjes schaars. 96,5% van de techniekleerlingen in het onderzoek is jongen. In het schooljaar 2006-2007 lag het aandeel meisjes in technische opleidingen op 13,7%. Dat percentage is in dit onderzoek niet bereikt.⁸

De verdeling van de totale groep respondenten over de verschillende leerwegen in het mbo is als volgt:

- 23,8% volgt een opleiding in de beroepsbegeleidende leerweg (BBL);
- 74,5% volgt een opleiding in de beroepsopleidende leerweg (BOL);
- 1,7% geeft aan dit niet te weten.

Ter vergelijking: landelijk gezien volgt 17,5% van de leerlingen een BBL-opleiding en 82,3% een BOL-opleiding.⁹

Van de respondenten volgt 4% een opleiding op niveau 1, 24% op niveau 2, 18% op niveau 3 en 53% op niveau 4; 1% geeft aan dit niet te weten. Dit is representatief voor de landelijke verdeling.¹⁰

49,6% van de respondenten zat op het moment van onderzoek in het eerste leerjaar van de opleiding, 30,6% was tweedejaars, 12,9% derdejaars en 6,1% vierdejaars; 0,5% wist dit niet of gaf geen antwoord op deze vraag.

Van de respondentengroep is 82,7% autochtoon, 12,1% niet-westers allochtoon en 5% westers allochtoon. Ten opzichte van de landelijke cijfers over mbo-leerlingen geboren in of na 1988 zien we hier een lichte oververtegenwoordiging van autochtone en een lichte ondervertegenwoordiging van niet-westers allochtone leerlingen.¹¹ Het aandeel meisjes binnen de allochtone groep is relatief laag, hetgeen waarschijnlijk samenhangt met de grote groep techniekleerlingen binnen de steekproef.

Waar in het vervolg van deze publicatie over 'allochtonen' wordt gesproken, wordt daarmee bedoeld 'niet-westerse allochtonen', tenzij anders aangegeven.

2.4 Opleiding van de ouders van de respondenten

Een grote groep mbo-leerlingen weet niet wat het opleidingsniveau van hun ouders is. De mbo'ers zijn wat dit betreft wel beter op de hoogte dan de vmbo'ers in *Kenmerkend vmbo*.

Techniekleerlingen weten, net als in het vmbo-onderzoek, minder vaak dan leerlingen van andere sectoren wat het opleidingsniveau van hun ouders is. Zij onderscheiden zich nog op een ander punt: terwijl bij de andere sectoren de leerlingen veel vaker kennis hebben van het opleidingsniveau van hun moeder dan van dat van hun vader, kennen techniekleerlingen van beide ouders ongeveer even vaak het opleidingsniveau.

Ook het opleidingsjaar maakt wat dit betreft verschil: derde- en vierdejaars mbo'ers kennen vaker dan eerste- en tweedejaars het opleidingsniveau van de ouders. Dit houdt mogelijk verband met het feit dat leerlingen naarmate de stap naar de arbeidsmarkt nadert, vaker met hun ouders praten over opleiding en arbeidsmarktmogelijkheden.

Leerlingen in het mbo hebben vaker dan gemiddeld ouders met een lager opleidingsniveau, en minder vaak dan gemiddeld hoger opgeleide ouders, maar het niveau van opleiding van de ouders ligt wel hoger dan in *Kenmerkend vmbo*. Vooral het aandeel ouders met een mbo- of hbo-opleiding ligt hoger dan bij de vmbo-groep. Dit is een aanwijzing voor een verband tussen het opleidingsniveau van ouders en dat van hun kinderen; leerlingen van lagere opleidingsniveaus hebben vaker ouders met eveneens een laag opleidingsniveau.

De ouders van de respondenten zijn significant lager opgeleid dan de totale Nederlandse beroepsbevolking. Dit is een aanwijzing dat ook bij mbo'ers het opleidingsniveau wordt 'doorgegeven' van ouder op kind. De mbo'ers in het onderzoek hebben bovendien vaker ouders die wat betreft opleidingsniveau met hen overeenkomen dan op basis van het opleidingsniveau van de totale Nederlandse bevolking zou worden verwacht.

Terwijl van de Nederlandse beroepsbevolking 17,8% werkzaam is in een technisch beroep, heeft binnen de respondentengroep maar liefst 42,9% ten minste één ouder met een technisch beroep. Dit ligt lager dan in het vmbo-onderzoek, waar 48,3% van de leerlingen een ouder met een technisch beroep had. De 'overdracht' van een keuze voor techniek van ouder op kind is dus groot, maar minder groot dan bij de vmbo-groep.

Anders dan in het vmbo-onderzoek zien we geen invloed van het beroep van de ouder(s) op de leerweg van de mbo'ers: techniekleerlingen uit de beide leerwegen hebben ongeveer even vaak een ouder die werkzaam is in de techniek.

De keuze van allochtone respondenten voor een technische opleiding wordt niet zo sterk beïnvloed door de factor 'ouder met een technisch beroep' als dat bij autochtone techniekleerlingen het geval is.

Ten opzichte van het vmbo-onderzoek valt vooral op dat de ouders van de respondenten in het mbo-onderzoek vaker een moeder hebben die fulltime voor het huishouden zorgt. Mogelijk speelt hier mee dat hoger opgeleide ouders (d.w.z.: hoger opgeleid dan de ouders van vmbo-leerlingen) binnen deze groep vaker een financiële positie hebben die hen in staat stelt om te kiezen voor het kostwinnersmodel.

Het verband tussen het opleidingsniveau van de vader en dat van het kind ligt anders dan in het vmbo-onderzoek: mbo'ers in de sector zorg en welzijn hebben significant vaker een laag opgeleide vader dan vmbo'ers. Binnen de andere sectoren is er weinig verschil.

Er zijn sterke aanwijzingen dat mbo'ers in de BOL afkomstig zijn uit hoger opgeleide groepen dan mbo'ers in de BBL. Naarmate de vader hoger is opgeleid, volgen de respondenten vaker de BOL; en mbo'ers in de BOL hebben veel vaker een middelbaar of hoger opgeleide moeder. BBL'ers hebben iets vaker een laag opgeleide moeder. Vooral onder autochtonen lijken BOL-leerlingen vaker hoger opgeleide ouders te hebben.

Binnen de sector techniek is het percentage leerlingen in de BOL lager dan in de andere sectoren. De cijfers lijken te suggereren dat jongens vaker voor de BBL kiezen en meisjes vaker voor de BOL, maar nader onderzoek is hier aan te bevelen.

De etniciteit heeft, anders dan bij de vmbo'ers, bij de mbo'ers geen invloed op de keuze voor een bepaalde leerweg. Allochtonen kiezen ongeveer even vaak voor BOL of BBL als autochtonen.

Er is aanwijzing voor de stelling dat het opleidingsniveau van de ouders van invloed is op het niveau van de opleiding van mbo'ers. Hoe hoger de ouders zijn opgeleid, hoe vaker de respondenten een niveau-3- of niveau-4-opleiding volgen. De 'breuklijn' zit tussen de niveaus 2 en 3.

De jongens binnen de respondentengroep volgen vaker een opleiding op niveau 1 of 2 dan de meisjes. Bovendien lijkt het erop dat allochtonen significant vaker een opleiding volgen op een van de lagere niveaus in het mbo.

2.5 Woonsituatie

23,6% van de mbo'ers in het onderzoek woont in de stad en 76,4% op het platteland.¹²

77% van de respondenten woont bij beide ouders (de traditionele gezinsvorm), 23% heeft een andere woonsituatie. In totaal woont 16% van de respondenten in een eenoudergezin of stiefgezin. In Nederland is in totaal 24,1% van de gezinnen een stief- of eenoudergezin. Dat dit percentage onder de mbo'ers lager is, heeft waarschijnlijk te maken met de leeftijd van de respondenten in deze groep.

Allochtone respondenten wonen veel minder vaak dan autochtone respondenten in één woning met beide ouders, en vaker in een eenoudergezin of alleen. Leerlingen van niveau 1 lijken vaker afkomstig te zijn uit gebroken gezinnen. Vooral de breuklijn tussen de niveaus 1 en 2 binnen de onderzoeksgegevens is hier opvallend.

2.6 Conclusie

Mbo'ers wijken wat betreft het opleidingsniveau van de ouders af van de Nederlandse bevolking als geheel. Ze hebben minder vaak hoog of middelbaar opgeleide ouders, en de ouders zijn vaker lager opgeleid dan de totale Nederlandse bevolking. Het niveau van opleiding van de ouders ligt wel hoger dan bij de vmbo'ers.

Mbo-leerlingen in de sector techniek hebben opvallend vaak ouders die werkzaam zijn in deze sector. De 'overdracht' van een keuze voor techniek van ouder op kind is dus groot, maar minder groot dan bij de vmbo-groep.

Er is een breuklijn zichtbaar tussen de niveaus 1 en 2 enerzijds en de niveaus 3 en 4 anderzijds. Mbo'ers van de hogere niveaus hebben vaker hoger opgeleide ouders en kennen vaker het opleidingsniveau van hun ouders.

3 Netwerkvorming

3.1 Inleiding

De generatie Einstein is, volgens de beschrijving, een generatie die contacten aangaat op basis van (gedeelde) interesses. Het sociale netwerk van deze generatie is samengesteld uit mensen met wie men een bepaalde interesse deelt. De manier waarop het contact met leden van het netwerk verloopt, is eveneens gebaseerd op gedeelde interesse. Afkomst, een gezamenlijke achtergrond, geschiedenis, woonplaats en levensstijl zijn niet meer voldoende basis voor het behoud van contact. Het zijn kenmerken die de Einsteiner weinig zeggen, en die hem of haar zeker niet aanzetten tot het aangaan of voortzetten van een contact. Alleen de gemeenschappelijke belangstelling telt.

Een gezamenlijke geschiedenis zonder gemeenschappelijke interesse(s) is niet voldoende basis voor contact. En andersom kan een gemeenschappelijke belangstelling mensen met heel verschillende achtergronden samenbrengen. Dat betekent dat de generatie Einstein zichzelf organiseert binnen zogenoemde 'verticale segmenten'. Een segment vertegenwoordigt een bepaald interessegebied. Iedereen die zich daarmee verbonden voelt, kan participeren in dat segment. De onderlinge band bestaat bij de gratie van die gedeelde interesse. Netwerken op basis van gemeenschappelijke klassieke sociaal-demografische kenmerken als achtergrond, opleidingsniveau en etniciteit zouden onder de generatie Einstein sterk aan belang inboeten en zelfs verdwijnen.

In *Kenmerkend vmbo* hebben we al geconcludeerd dat dit beeld niet klopt voor de vmbo'ers. Zij bewegen zich doorgaans in duidelijk afgebakende sociaal-economische lagen binnen de samenleving. In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre dit beeld mogelijk wél klopt voor de mbo'ers.

Uit het vorige hoofdstuk weten we dat mbo'ers op een aantal punten afwijken van de Nederlandse bevolking als geheel. Ze hebben net als vmbo-leerlingen vaker laag of lager opgeleide ouders, en ze hebben vaker ouders die werkzaam zijn in een technisch beroep. Voor techniekleerlingen geldt dit nog sterker dan voor andere mbo'ers. Dit is een eerste indicatie dat mbo'ers een sociale omgeving hebben die sterker homogeen is dan op grond van de gegevens over de Nederlandse bevolking kan worden verwacht. Deze sociale omgeving van mbo'ers is echter wel minder homogeen dan die van vmbo'ers.

In dit hoofdstuk wordt nader gezien of mbo'ers, net als de generatie Einstein, tekenen vertonen van verticale netwerkvorming (op basis van interesse) in plaats van horizontale netwerkvorming (op basis van afkomst en andere sociaal-demografische kenmerken). Hierbij is onderzocht in welke mate mbo-leerlingen hun netwerk horizontaal of verticaal organiseren en in hoeverre er binnen hun vriendengroepen overeenkomsten zijn wat betreft enkele sociaal-demografische indicatoren, te weten: leeftijd, woonsituatie en economische positie.

3.2 Kennen vrienden elkaar?

Allereerst is nagegaan in hoeverre de vrienden van mbo'ers elkaar onderling kennen. Indien blijkt dat de vrienden van respondenten elkaar ook onderling kennen, dan is dat een indicatie voor horizontale organisatie van het sociale netwerk. De cijfers laten een lichte indicatie voor verticale netwerkvorming zien: 32,4% van de respondenten zegt dat al zijn/haar vrienden elkaar kennen, 56,9% geeft aan dat dit niet zo is. De indicatie voor verticale netwerkvorming is sterker dan bij de vmbo'ers. Hieruit kan echter ook worden geconcludeerd dat verticale organisatie van het netwerk onder mbo'ers geen gemeengoed is, evenmin als onder vmbo'ers.

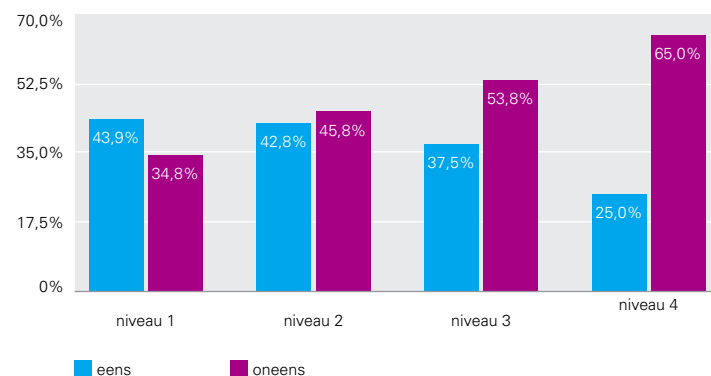
Meisjes hebben veel minder vaak dan jongens een vriendenkring waarvan de leden elkaar onderling kennen. Mannelijke techniekleerlingen hebben opvallend vaker een vriendenkring waarin iedereen elkaar kent dan jongens in andere sectoren.

Zoals te verwachten valt, hebben respondenten van het platteland veel vaker een vriendenkring waarin iedereen elkaar kent dan respondenten uit de stad. De verschillen zijn echter kleiner dan bij de vmbo'ers. Hieruit kan ook niet de conclusie worden getrokken dat mbo-stedelingen op dit punt meer op de generatie Einstein zouden lijken. De uitslagen komen waarschijnlijk voort uit de manier waarop de fysieke omgeving is georganiseerd, en niet uit een bewust andere manier van het organiseren van het netwerk bij plattelanders en stedelingen.

De allochtonen in het onderzoek, van wie het merendeel afkomstig is uit de stad, hebben vaker vriendengroepen waarin iedereen elkaar kent dan autochtonen.

Hoe hoger de ouders zijn opgeleid, hoe vaker men een vriendenkring heeft waarin de mensen elkaar onderling niet allemaal kennen. Vooral de verschillen tussen respondenten met laag opgeleide ouders zijn significant. Het verschil tussen respondenten met hoog en middelbaar opgeleide ouders is minder groot dan in het vmbo-onderzoek.

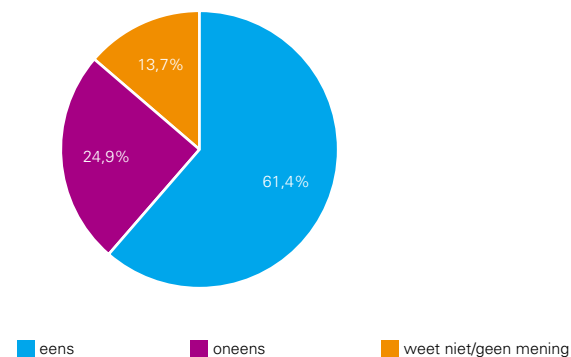
Hoe hoger het niveau van de mbo'er, hoe kleiner de kans dat al zijn/haar vrienden elkaar kennen. Vooral het verschil tussen enerzijds niveau 1 en 2 en anderzijds 3 en 4 vallen op.

Figuur 1: Reacties op 'Al mijn vrienden kennen elkaar.' (naar niveau, totale groep n = 1684)

3.3 Interesses delen

Een meerderheid (61,4%) van de mbo'ers zegt (net als de generatie Einstein) interesses te delen met vrienden. De mbo'ers tonen zich hier iets meer uitgesproken dan de vmbo-leerlingen, van wie 57,6% aangeeft interesses te delen met vrienden en 21% aangeeft dit niet te weten of geen mening te hebben.

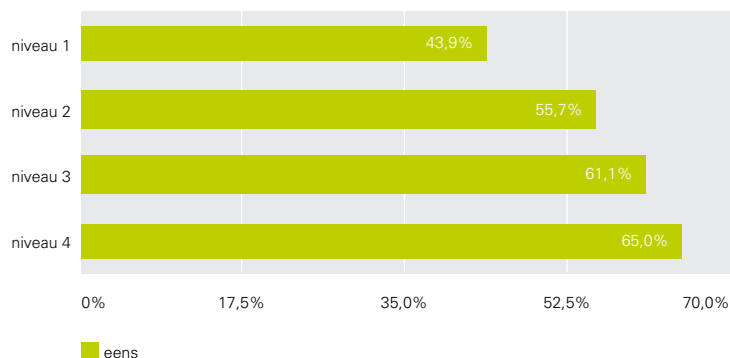

Figuur 2: Reacties op 'Mijn vrienden en ik hebben dezelfde interesses.' (totale groep, n = 1684)

Techniekleerlingen delen iets minder vaak interesses met vrienden dan leerlingen in de sectoren zorg en welzijn en economie. Dit zagen we ook in *Kenmerkend vmbo*.

Ook op het mbo onderscheiden techniekleerlingen zich hier van andere groepen. Leerlingen die de BOL volgen, delen iets vaker interesses met vrienden (64,6%) dan BBL-leerlingen (60,2%). Het verschil is significant, maar klein. Het grotere verschil dat we wat dit betreft in het vmbo-onderzoek zagen tussen de meer theoretische en meer praktische leerwegen, vinden we hier dus niet terug.

Hoe lager het niveau, hoe minder mbo'ers interesses delen met vrienden. Hoe hoger het niveau, hoe meer zij wat dit betreft aansluiten bij de generatie Einstein. Het grootste verschil ligt tussen niveau 1 en de overige niveaus.

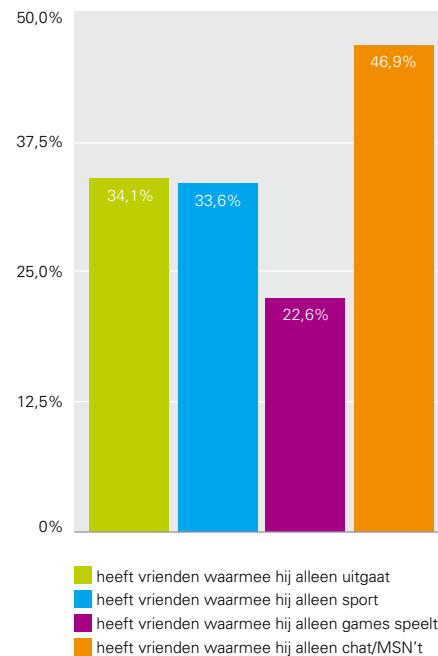
Figuur 3: Reacties op 'Mijn vrienden en ik hebben dezelfde interesses.' (totale groep naar niveau, n = 1684)

In het onderzoek komt duidelijk naar voren dat autochtonen veel vaker vrienden hebben met wie ze interesses delen. Onder allochtonen komt verticale netwerkvorming minder vaak voor; allochtone vriendenkringen zijn blijkbaar meer op andere zaken gebaseerd. Dit verschijnsel zagen we in ongeveer even sterke mate in het vmbo-onderzoek.

Allochtone jongens laten wel meer, en meer diverse, aanwijzingen voor verticale netwerkvorming zien dan allochtone meisjes. Deze constatering wijkt af van die in het vmbo-onderzoek, waar we juist zagen dat de verschillen tussen allochtone jongens en meisjes parallel liepen aan die tussen autochtone jongens en meisjes.

Er is geen invloed van het opleidingsniveau van de ouders op de mate waarin de respondenten interesses delen met hun vrienden. Bij de vmbo-groep werd wel een lichte invloed van het opleidingsniveau van de ouders gevonden, waarbij het hebben van een hoger opgeleide ouder een positief effect had op verticale netwerkvorming.

Wanneer er echter naar specifieke verticale netwerkvorming wordt gevraagd, daalt het percentage mbo'ers dat daarvan blijkt geeft sterk. Slechts een minderheid bevestigt dat hij/zij voor speciale activiteiten speciale vrienden heeft. Die minderheid is wel groter dan in het vmbo-onderzoek.

Figuur 4: Percentage respondenten dat per activiteit speciale vrienden heeft. (totale groep, n = 1684)

3.4 Sociaal-demografische overeenkomsten

Uit het bovenstaande kan niet automatisch worden geconcludeerd dat een substantieel deel van de mbo'ers zijn netwerken verticaal organiseert. Het is ook mogelijk dat de netwerken primair horizontaal georganiseerd zijn, maar dat mbo-leerlingen daarbinnen selecties maken op basis van interesses. Daarom is geprobeerd na te gaan in hoeverre de mbo'ers op specifieke sociaal-demografische kenmerken overeenkomen met hun vrienden.

Voor een deel kan deze vraag worden beantwoord door de sociaal-demografische kenmerken te analyseren, zoals in hoofdstuk 2 is gedaan. Daar luidde de

conclusie dat het opleidingsniveau van de ouders van mbo'ers onder het landelijk gemiddelde ligt, en dat techniekleerlingen in een aantal opzichten een aparte groep vormen binnen de totale respondentengroep. Het feit dat de mbo'ers in het onderzoek ouders hebben die qua opleidingsniveau vaker met hen overeenkomen dan op grond van het profiel van de Nederlandse bevolking zou worden verwacht, is een mogelijke aanwijzing dat de netwerken van mbo'ers – in tegenstelling tot die van de generatie Einstein, maar overeenkomstig die van de vmbo'ers – (nog) sterk horizontaal zijn georganiseerd.

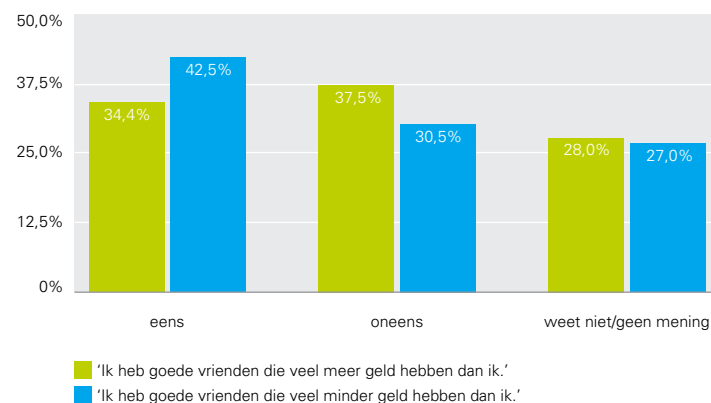
De tweede vraag is natuurlijk in hoeverre de mbo'ers *zelf* hun netwerken organiseren op basis van interesse en in hoeverre hun gezamenlijke achtergrond doorwerkt in de vriendengroep(en) die ze hebben. Daartoe is de mbo'ers gevraagd in hoeverre hun vriendenkring met henzelf overeenkomt wat betreft leeftijd, woonsituatie en economische positie.

Wat betreft leeftijd komen de respondenten sterk overeen met hun vrienden: 70,1% van de mbo-leerlingen heeft vrienden van dezelfde leeftijd. Dit is echter geen sterke indicatie voor horizontale organisatie van netwerken, aangezien onder deze leeftijdsgroep te verwachten valt dat zij het meest met de eigen leeftijdgenoten in contact staan. De jongens (71,8%) hebben overigens vaker vrienden van dezelfde leeftijd dan de meisjes (65,9%). Wel is het percentage mbo'ers dat vrienden heeft van dezelfde leeftijd lager dan bij de vmbo-groep het geval was (76,9%). Hier speelt waarschijnlijk de iets hogere leeftijd van de mbo'ers mee.

De woonsituatie binnen de vriendenkring van de mbo'ers komt eveneens redelijk sterk overeen: 46,8% van de respondenten geeft aan dat hun vrienden in een huis wonen dat ongeveer even groot is als dat waarin men zelf woont; 37,2% heeft vrienden die veel groter of veel kleiner wonen. Dit laatste percentage ligt wat hoger dan bij de vmbo'ers (28,1%), wat weer wijst op iets meer verticale netwerkvorming onder mbo'ers dan onder vmbo'ers. Meisjes laten ook op dit punt meer diversiteit in de vriendenkring zien dan jongens. En mannelijke techniekleerlingen lijken vaker dezelfde woonsituatie te hebben als hun vrienden dan respondenten in andere sectoren. Hoe hoger het opleidingsniveau van de ouders van de respondenten, hoe meer divers de woonsituatie in hun vriendenkring. Vooral een hoog opgeleide moeder gaat vaak samen met veel vrienden die groter of kleiner wonen.

Wanneer we de woonsituatie in de vriendenkring van de mbo'ers overzien, kunnen we concluderen dat zich hier weliswaar meer diversiteit lijkt voor te doen dan bij de vmbo-groep, maar dat nog altijd de grootste groep respondenten aangeeft vooral vrienden te hebben met (ongeveer) dezelfde woonsituatie. Dit betekent dat de grootste groep mbo'ers ook op dit punt geen tekenen van verticale netwerkvorming vertoont.

De mbo'ers geven weliswaar iets meer blijk van diversiteit in economische positie binnen de vriendenkring dan de vmbo'ers, maar het verschil is klein. Wel is te zien dat de grootste groep binnen de mbo-populatie aangeeft vrienden te hebben met veel meer of veel minder geld, maar nog altijd betreft het hier een minderheid. Voor de grootste groep respondenten geldt dat hun vrienden niet meer of minder geld hebben dan zichzelf en dat de vriendenkring op dit punt overwegend homogeen is. Ook hier zien we dus geen duidelijke aanwijzingen voor verticale netwerkorganisatie bij mbo'ers. Kijken we naar de verschillen tussen de niveaus, dan lijken respondenten van niveau 1 en 2 vaker een vriendenkring te hebben die economisch meer homogeen is dan respondenten van andere niveaus. Mannelijke techniekleerlingen laten ook hier iets meer homogeniteit in de vriendenkring zien dan mannelijke leerlingen in andere sectoren. In de vriendenkring van allochtonen is er waarschijnlijk meer economische homogeniteit dan in de vriendenkring van autochtonen.

Figuur 5: Verschillen in economische positie binnen de vriendenkring. (totale groep, n = 1684)

Over het algemeen kan worden gesteld dat een hogere opleiding van de ouders gepaard gaat met meer diversiteit in de economische positie van de vrienden van de respondenten. Waarschijnlijk is dat het gevolg van het feit dat respondenten

met hoog opgeleide (hbo/wo) ouders de uitzondering zijn binnen de groep, en dat zij daardoor een andere economische positie innemen dan de meerderheid van hun vriendenkring.

De gegevens over verticale netwerkvorming onder allochtonen zijn weinig consistent en moeilijk te interpreteren. Aan de ene kant zien we aanwijzingen voor sterkere verticale netwerkvorming. Zo scoren allochtonen veel lager dan autochtonen op de vraag of al hun vrienden dezelfde interesses hebben: 40,2% tegenover 64,5%. Blijkbaar worden de vriendenkringen van allochtonen ook door andere factoren samengehouden. Aan de andere kant geven allochtonen vaker aan dat ze alles doen met dezelfde vriendengroep: 49,5% van de allochtonen is het eens met de stelling 'Welke vriend(in) ik bel, hangt af van wat ik wil gaan doen', tegenover 61,7% van de autochtonen. Al met al is het lastig op dit moment een conclusie te trekken over verticale netwerkvorming onder allochtonen.

3.5 Conclusie

De gegevens wijzen uit dat bij mbo'ers het verband tussen gedeelde interesse en contact anders ligt dan bij de generatie Einstein. Verticale netwerkvorming op basis van interesse is bij mbo'ers, net als bij vmbo'ers, nog allermist de norm: bij ten hoogste een derde van de respondenten is er sprake van verticale netwerkvorming. Ongeveer de helft tot twee derde van de mbo'ers heeft vrienden die grofweg dezelfde sociaal-demografische kenmerken hebben als zichzelf. De netwerken zijn primair horizontaal georganiseerd, hoewel zich daarbinnen verticale organisatie kan voordoen. Dit is dan echter een secundaire variant van netwerkorganisatie. Op dit punt verschillen de mbo'ers dus duidelijk van de generatie Einstein. Terwijl bij de generatie Einstein gedeelde interesse aanleiding zou zijn voor contact, lijkt dit bij de mbo'ers eerder andersom te zijn: gedeelde interesse als gevolg van het behoren tot dezelfde groep. Met andere woorden: het lijkt erop dat de netwerken van een aanzienlijk deel van de mbo'ers zijn samengesteld op basis van gemeenschappelijke sociaal-demografische kenmerken. Het delen van interesses is dan meer toeval dan een bewuste keuze. Als er al sprake is van verticale netwerkvorming, dan vindt die plaats binnen die, duidelijk te omschrijven, sociaal-demografische laag.

De mbo'ers geven wel meer blij van verticale netwerkvorming dan de vmbo'ers uit *Kenmerkend vmbo*. Maar het verschil met het beeld van de generatie Einstein is wat dit betreft nog groot.

Meisjes laten iets meer verticale netwerkvorming zien dan jongens. Het beeld onder allochtonen is niet eenduidig. Het opleidingsniveau van de ouders heeft ook invloed: in grote lijnen kunnen we stellen dat hoe hoger de ouders zijn opgeleid, hoe vaker de respondenten hun netwerken verticaal vormgeven.

En hoe lager het niveau van de mbo'er, hoe minder men blij geeft van verticale netwerkvorming: de respondenten van de hogere niveaus laten meer tekenen zien van verticale netwerkvorming dan respondenten van (vooral) niveau 1. Respondenten van de niveaus 1 en 2 lijken bovendien een nog sterker economisch homogene vriendenkring te hebben dan respondenten van de niveaus 3 en 4. Tot slot: techniekleerlingen organiseren (nog) iets minder vaak hun netwerken op verticale wijze dan leerlingen in andere sectoren. Deze conclusie vonden we ook in het vmbo-onderzoek. Blijkbaar vormen techniekleerlingen zowel in het mbo als in het vmbo in dit opzicht een aparte groep.

4 Leren en informatie verwerken

4.1 Inleiding

De generatie Einstein leert lateraal, met behulp van associaties. Lineair leren aan de hand van een vaststaande instructie waarin een klassiek-didactische lijn wordt gevolgd (bijvoorbeeld van theorie naar praktijk, van model naar toepassing) spreekt hen niet aan. Het is te weinig relevant en sluit te weinig aan bij de eigen leerbehoefte. Einsteiners zijn heel goed in staat om informatie uit verschillende bronnen, waaronder hun eigen netwerk, aan te boren en deze aan te wenden in het leerproces. Ze leren in netwerken in plaats van alleen. Ze kunnen snel grote hoeveelheden informatie verwerken en deze een plaats geven in hun eigen body of knowledge. Structuur brengen zij zelf gaandeweg aan; ze hebben weinig behoefte aan een autoriteit die het leren voor hen 'regelt'.

In het onderzoek *Kenmerkend vmbo* is al getoetst in hoeverre dit ook opgaat voor vmbo'ers. Daar luidde de conclusie dat vmbo'ers meer behoefte hebben aan duidelijkheid en instructie dan op grond van de beschrijving van de generatie Einstein kan worden verwacht. Ook hebben zij andere wensen ten aanzien van de docent en zijn er geen aanwijzingen gevonden voor netwerklernen. Bovendien vinden vmbo'ers het lastig om om te gaan met grote hoeveelheden informatie en heel veel dingen tegelijk te doen. Vmbo'ers onderscheiden zich hier dus duidelijk van de generatie Einstein.

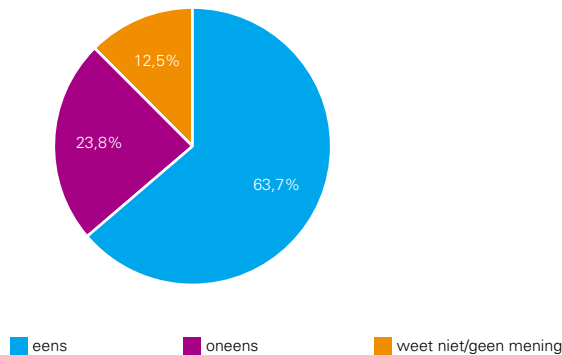
Geldt dit ook voor mbo'ers? In dit onderzoek zijn wat betreft het leren de volgende variabelen getoetst:

- de behoefte aan instructie;
- de behoefte aan en de status van kennisautoriteiten;
- de mate waarin de respondenten verschillende bronnen/netwerken (in en buiten de school) inzetten;
- de capaciteit tot informatieverwerking (information overload, omgaan met discontinue informatie);
- oriëntatie op beeld (versus tekst).

Dit hoofdstuk bericht over de resultaten die voor deze variabelen zijn gevonden.

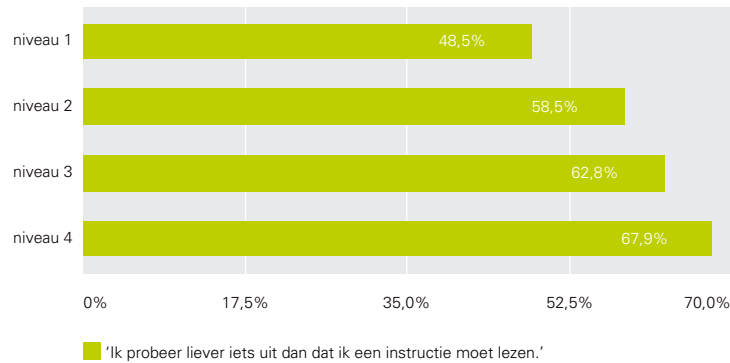
4.2 Instructie, lateraal leren en netwerklernen

Een ruime meerderheid van de mbo'ers (63,7%) probeert liever iets uit dan dat ze een instructie moeten lezen. In *Kenmerkend vmbo* zagen we dat dit percentage lag op 62,8%. Dit verschil is niet significant; mbo'ers laten dus geen grotere of kleinere hang naar lateraal leren zien dan vmbo'ers.

Figuur 6: Reacties op ‘Ik probeer liever iets uit dan dat ik een instructie moet lezen.’ (totale groep, n=1684)

Hoe hoger het niveau van de respondent, hoe vaker de voorkeur wordt gegeven aan iets uitproberen boven een instructie lezen. Het grootste verschil ligt tussen niveau 1 en de overige niveaus.

Figuur 7: Voorkeur voor uitproberen boven instructie doornemen. (totale groep naar niveau, n = 1684)

Tussen meisjes en jongens is er op dit vlak geen verschil. En techniekleerlingen in het mbo zijn, anders dan in het vmbo, niet sterker gericht op uitproberen dan leerlingen in andere sectoren.

BOL-leerlingen geven het vaakst de voorkeur aan uitproberen boven een instructie lezen. Dit verschijnsel zagen we ook in *Kenmerkend vmbo*, waar bleek dat leerlingen van de meer praktijkgerichte leerwegen juist minder sterk de voorkeur gaven aan uitproberen boven een instructie doornemen. Allochtone mbo'ers geven veel minder vaak de voorkeur aan uitproberen dan autochtonen. Dit komt vrijwel overeen met wat gevonden werd in het vmbo-onderzoek. Hoe hoger hun ouders zijn opgeleid, hoe vaker leerlingen de voorkeur geven aan uitproberen. Ten opzichte van de vmbo'ers zien we hier geen grote afwijkingen.

De behoefte aan instructie door docenten lijkt onder mbo'ers in eerste instantie niet zo groot. Bij de antwoorden op de vraag over het maken van een werkstuk over de productie van mobiele telefoons (zie tabel 1) scoren vooral internetgebruik en het inventariseren van de eigen kennis over het onderwerp hoog. Ondanks een iets grotere geneigdheid om netwerken buiten de school aan te spreken dan we bij vmbo'ers zagen, kan niet worden gesteld dat mbo'ers een sterke neiging tot netwerklernen tentoonspreiden.

Behoefte aan instructie bij maken werkstuk over productie mobiele telefoons aanpak	
gebruikt Google om informatie te vergaren	74,2%
inventariseert eigen kennis over onderwerp	39,6%
probeert alles over mobiele telefoons te weten te komen	30,5%
zoekt op internet naar bedrijven die mobiele telefoons produceren	30,0%
vraagt docent hoe het werkstuk er precies uit moet zien	24,3%
belt telefoonproducent en vraagt om informatie	23,5%
haalt oude mobiele telefoon uit elkaar	14,3%
zoekt in bibliotheek naar informatie	13,2%
vraagt docent naar voorwaarden voor goede beoordeling van het werkstuk	11,3%
raadpleegt familie	6,2%
raadpleegt vrienden	6,2%
vraagt docent waar informatie moet worden gezocht	4,6%

Tabel 1: Behoefte aan instructie bij het maken van een werkstuk over de productie van mobiele telefoons. (max. 3 antwoorden mogelijk, totale groep, n = 1684)

Enkele zaken vallen hier op. Ten eerste lijken de mbo'ers relatief weinig behoefte te hebben aan instructie door docenten. De vier meest gekozen opties zijn opties waarin zij zelfstandig opereren. Anders dan bij de vmbo-groep zien we dat 24,3%

van de respondenten van de docent wil horen hoe het werkstuk er precies uit moet komen te zien; bij de vmbo'ers was dat slechts 19,2%. Maar net als bij de vmbo'ers scoren de andere opties die instructie door de docent representeren, laag (resp. 11,3% en 4,6%).

Verreweg het hoogst scoren, net als in het vmbo-onderzoek, internetgebruik (googlen en het raadplegen van websites van bedrijven) en het inventariseren van de eigen kennis over het onderwerp. Dit zou een eerste aanwijzing kunnen zijn voor netwerklernen. Verder valt op dat het raadplegen van overige bronnen 'buiten de school' – wat een verdere aanwijzing zou kunnen zijn voor lateraal leren en leren in netwerken – relatief laag scoort. Het best scoort hier nog het benaderen van telefoonproducenten.

De verschillen met de vmbo-groep zijn niet groot. Wel valt op dat de mbo'ers veel minder geneigd zijn om informatie te zoeken in de bibliotheek. Ook raadplegen de mbo'ers minder vaak hun familie. De hogere leeftijd van deze groep kan hieraan ten grondslag liggen.

Hoe hoger het niveau van de leerlingen, hoe meer gericht zij aan het werk gaan (vooraf nadere informatie inwinnen over de eisen aan het werkstuk, bijvoorbeeld), maar hoe vaker zij ook, opvallend genoeg, instructie vragen van de docent.

Vergelijken we hier de techniekleerlingen met leerlingen in de andere sectoren, dan zien we dat de techniekleerlingen significant vaker willen proberen om alles te weten te komen over mobiele telefoons. De niet-technische mbo'ers lijken vaker bronnen buiten de school aan te boren en richten zich daarbij op bronnen met specifieke informatie rond hun vraag. Dit zou kunnen betekenen dat mbo'ers in niet-technische opleidingen iets meer neiging tot netwerklernen vertonen.

Ondanks de iets grote geneigdheid om bronnen buiten de school aan te spreken dan we bij de vmbo'ers zagen, kan van geen van de beide groepen mbo'ers worden vastgesteld dat ze een sterke neiging tot netwerklernen vertonen. Er is verschil met de vmbo'ers, maar dat verschil is niet groot.

Over het geheel genomen, wijken allochtone en autochtone mbo'ers hier weinig van elkaar af. Beide groepen hebben relatief weinig behoefte aan instructie van hun docent, en geen van beide groepen laat duidelijk zien dat zij lateraal leren of netwerklernen. Dit beeld komt overeen met dat in het vmbo-onderzoek, al zijn de tekenen voor lateraal leren of netwerklernen wel iets sterker dan bij vmbo'ers.

Tussen allochtonen en autochtonen zijn er hier wel een paar verschillen op detailniveau. Allochtonen googlen minder, maar zij raadplegen vaker websites van bedrijven om aan informatie te komen. Ook zoeken ze vaker in de bibliotheek naar informatie, maar slechts een kleine minderheid doet dat. Anders dan in het vmbo-onderzoek, waar we zagen dat allochtonen vaker een mobiele telefoon uit elkaar halen en vaker een telefoonproducent opbellen, zien we hier dat allochtone respondenten dit juist minder doen dan autochtone mbo'ers. Allochtone mbo'ers willen wel vaker dan autochtone weten wat ze moeten doen om een goede beoordeling te krijgen, maar ze hebben weer minder behoefte aan instructie van de docent bij het vormgeven van het werkstuk.

Al met al komt het beeld naar voren van mbo'ers die weliswaar bedreven zijn in het zoeken van informatie op internet, en iets meer tekenen vertonen van lateraal leren en netwerklernen dan vmbo'ers, maar die wat dit alles betreft toch niet duidelijk passen in het beeld van de lateraal lerende Einsteiners.

Uit de antwoorden op de vraag over het maken van een stoel (zie tabel 2) blijkt dat de behoefte aan instructie van een docent groter is dan gedacht. Zowel over het materiaal als over het vervaardigingsproces en het eindresultaat is instructie nodig. 26,5% kiest voor de optie om zelf zonder instructie te beginnen. Echter: slechts 7,4% heeft alleen deze optie aangevinkt; dat is nauwelijks meer dan in het vmbo-onderzoek. De anderen hebben behalve deze optie nog opties aangevinkt waarin ze om meer instructie vragen. Dat betekent dat 92,6% van de mbo-leerlingen minimaal één instructie nodig heeft om aan de opdracht te kunnen beginnen. Het verschil met het vmbo zit vooral in het feit dat mbo'ers bij deze vraag minder opties aanvinken. Blijkbaar hebben ze over de hele linie wel wat minder behoefte aan instructie dan vmbo'ers.

Internetgebruik en zelfstandig(er) opereren komen hier meer voor bij de niveaus 3 en 4. Mbo'ers van de niveaus 3 en 4 spreken vaker het eigen netwerk aan bij het uitvoeren van deze opdracht. Leerlingen van niveau 1 en 2 hebben minder overzicht, en ze hebben meer instructie op detail nodig. De verschillen tussen de niveaus zijn minder duidelijk dan bij het werkstuk over mobiele telefoons. Toch kunnen we concluderen dat er ook hier aanwijzingen zijn dat mbo'ers van de niveaus 1 en 2 minder tekenen vertonen van lateraal leren dan mbo'ers van de niveaus 3 en 4. Leerlingen van de niveaus 3 en 4 kunnen over het algemeen wat zelfstandiger werken dan leerlingen van de niveaus 1 en 2.

Behoefte aan instructie bij het maken van een stoel benodigde instructie (voordat respondent kan beginnen)	
docent moet instructie geven over te gebruiken materiaal	42,9%
docent moet precies vertellen hoe stoel eruit moet zien	40,5%
respondent googlet naar instructies of bouwtekeningen op internet	36,2%
respondent begint zonder instructie, vraagt om hulp indien dat gaandeweg nodig blijkt	26,5%
docent moet ontwerp voor stoel geven	25,5%
docent moet instructie geven over voorwaarden voor goede beoordeling	25,1%
docent moet instructie geven over te gebruiken gereedschappen	24,6%
respondent wil weten wat relevantie van opdracht is	19,1%
docent moet laten zien hoe gereedschappen werken	15,5%
respondent raadpleegt familie/bekenden over mogelijke aanpak	17,5%
docent moet vertellen hoe andere mensen opdracht zouden aanpakken	8,6%

Tabel 2: Behoefte aan instructie bij het maken van een stoel. (geen max. aantal antwoorden, totale groep, n = 1684)

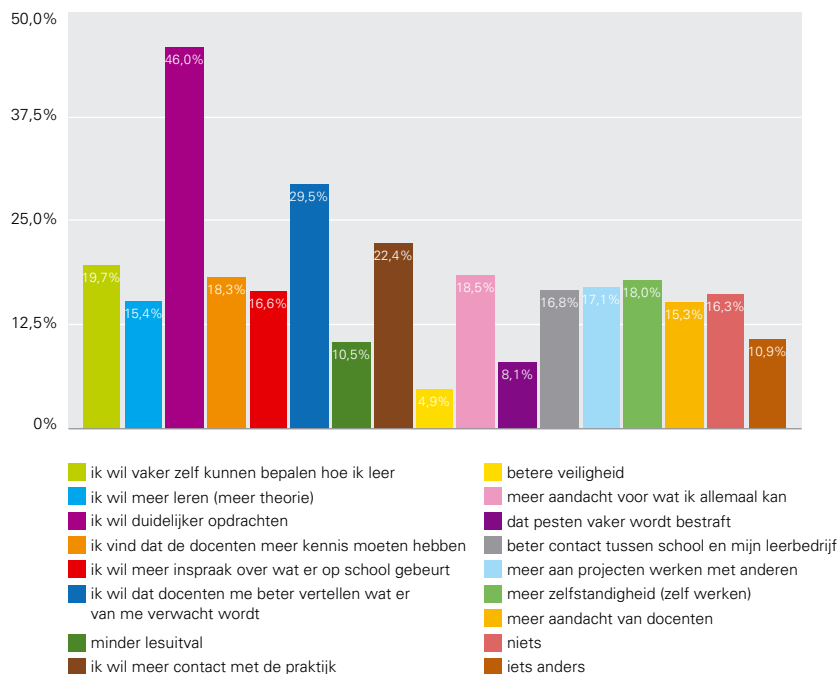
Jongens en meisjes verschillen hier weinig in hun totale behoefte aan instructie; wél verschillen zij significant in de soort van instructie die ze nodig hebben. Meisjes hebben voor de creatieve onderdelen van het proces minder begeleiding nodig en tonen zich zelfstandiger in het zoeken naar voorbeelden en informatie. Meisjes zijn ook meer bezig met de relevantie van de opdracht. En tot slot spreken meisjes bij het vervullen van de opdracht vaker hun netwerk aan.

Techniekl jongens hebben meer dan de andere jongens precieze instructie nodig op de meer creatieve punten. Jongens in de andere sectoren zijn hier zelfstandiger dan techniekl jongens, maar minder zelfstandig dan meisjes. Meisjes en jongens verschillen in hun behoefte aan toelichting op de relevantie van de opdracht: bij de meisjes is deze behoefte groter.

Uit de antwoorden op de vraag over het maken van een stoel blijkt dat allochtonen een duidelijk grotere behoefte aan instructie hebben dan autochtonen. Vrijwel over de hele linie laten zij minder zelfstandigheid zien. Dit beeld komt overeen met dat in het vmbo-onderzoek. Op grond van deze gegevens en de antwoorden op de vraag over de mobiele telefoons kunnen we concluderen dat de behoefte aan instructie bij allochtone mbo'ers hoger is dan bij hun autochtone medeleerlingen.

Zoals al aangegeven, tonen mbo'ers zich wat betreft hun behoefte aan instructie zelfstandiger dan vmbo'ers, maar deze verschillen zijn relatief klein. Mbo-opleidingsinstellingen voldoen echter lang niet altijd aan deze behoefte aan instructie van de leerlingen. Bijna de helft van de mbo'ers vindt dat de school zou moeten zorgen voor duidelijke(r) opdrachten; dat is meer dan twee keer zo veel als bij de vmbo'ers.

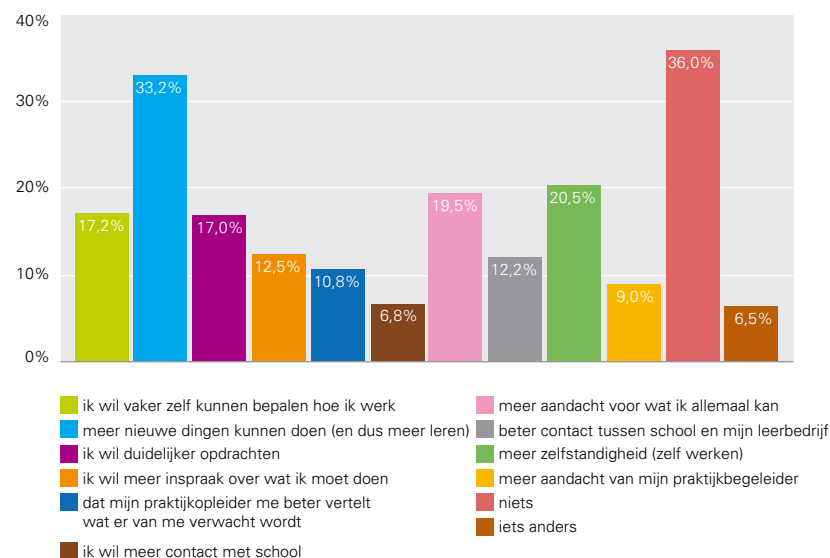
Figuur 8: Reacties op 'Wat zou je willen veranderen op school?' (geen max. aantal antwoorden, totale groep, n = 1684)

Deze hoge score bij 'ik wil duidelijker opdrachten' wordt nog ondersteund door de eveneens hoge score bij 'ik wil dat docenten me beter vertellen wat er van me verwacht wordt'. Ook deze laatste score ligt significant hoger dan bij de vmbo'ers. Blijkbaar is duidelijkheid voor veel mbo'ers een pijnpunt; de behoefte aan duidelijkheid wordt bij een aanzienlijke groep van hen niet voldoende bevredigd. En hoe hoger het niveau van de respondenten, hoe groter de behoefte. De breuklijn ligt tussen de niveaus 2 en 3.

22,4% van de mbo'ers wil in de opleiding meer contact met de praktijk. Ongeveer 20% legt nadruk op zaken die te maken hebben met zelfstandigheid en eigen regie; zij zouden deze graag meer terugzien in de opleiding. Pesten en veiligheid worden hier relatief onbelangrijk gevonden: slechts een kleine minderheid wil dat de school daar vaker tegen optreedt. Tot slot valt op dat in vergelijking met het vmbo-onderzoek mbo'ers minder vaak aangeven dat ze meer met anderen aan projecten willen werken.

BBL-leerlingen zijn positiever dan BOL-leerlingen over de mate waarin de school tegemoet komt aan hun behoefte aan duidelijker opdrachten en heldere communicatie over verwachtingen.

Bij een vergelijking van de gewenste veranderingen op school en gewenste veranderingen op de werkplek blijken BBL-leerlingen aanmerkelijk positiever dan BOL-leerlingen over de begeleiding en de gang van zaken op de werkplek.

Figuur 9: Reacties op 'Wat zou je willen veranderen op je werkplek?' (geen max. aantal antwoorden, alleen BBL-leerlingen, n = 400)

4.3 Status van kennisbronnen

De reguliere media hebben onder de mbo'ers geen hoge status als kennisautoriteit. De respondenten in het onderzoek zijn kritisch over het tv-journaal, de krant en (vooral) het internet als bron van betrouwbare informatie. Deze cijfers verschillen nauwelijks van die in het vmbo-onderzoek. Alleen internet wijkt iets af: mbo'ers hebben iets meer vertrouwen in het internet als informatiebron. Mbo'ers spreken wel vaker dan vmbo'ers het internet aan als eerste bron van informatie. Voor mbo'ers geldt dus nog sterker dat de status van het internet wat paradoxaal is: het is de meest gebruikte bron, maar ook de meest gewantrouwde. Het gebruiksgemak en de toegankelijkheid van internet dragen hoogstwaarschijnlijk bij aan de positie van dit medium als eerste bron van informatie.

Vrouwelijke mbo-leerlingen blijken eerder dan mannelijke geneigd om media betrouwbaar te vinden, dit in tegenstelling tot wat uit het vmbo-onderzoek naar voren kwam. En mbo-meisjes onderscheiden zich van vmbo-meisjes doordat een significant hoger percentage de krant als een betrouwbaar medium ziet.

De verschillen tussen allochtone en autochtone mbo'ers zijn hier opvallend. Allochtonen hebben vaker wantrouwen tegenover krant en tv dan autochtonen, maar vinden internet juist vaker betrouwbaar. Ook onder allochtonen wordt internet als de minst betrouwbare bron gezien, maar het verschil met krant en internet is veel kleiner dan bij de autochtonen. Deze bevindingen komen overeen met die in het vmbo-onderzoek. Techniekleerlingen hebben het minst van alle groepen vertrouwen in de krant als informatiebron, en, anders dan in het vmbo-onderzoek, ook het minst in internet.

Ook tussen de mbo-niveaus zijn er hier verschillen. Meest opvallend is dat de mate waarin de respondenten het internet als betrouwbaar zien, afneemt naarmate het niveau stijgt. Dat is met name opvallend omdat we tot nu toe hebben gezien dat leerlingen van de hogere niveaus vaker het internet gebruiken bij het maken van opdrachten voor school. Respondenten van de niveaus 3 en 4 zijn in het algemeen kritischer over de waarde van informatiebronnen. Er is een licht significant verband tussen het opleidingsniveau van de ouders en de mate waarin de mbo'er krant en tv als betrouwbare informatiebronnen ziet: hoe lager de ouders zijn opgeleid, hoe vaker hun kinderen krant en tv betrouwbaar vinden. In het vmbo-onderzoek waren het juist de kinderen van hoog opgeleide ouders die krant en tv betrouwbaar vonden.

Mbo'ers raadplegen, net als vmbo'ers, het eerst hun ouders wanneer ze mensen in hun omgeving iets willen vragen. Ouders staan hier dus bovenaan als informatiebron, gevolgd door achtereenvolgens docenten, vrienden, collega's en leidinggevend. Mbo'ers raadplegen hun ouders wel minder vaak dan vmbo'ers, waarschijnlijk doordat zij gemiddeld wat ouder zijn. De cijfers over het raadplegen van vrienden wijken niet significant af van die in het vmbo-onderzoek. De status van de vrienden als informatiebron verandert met het stijgen van de leeftijd blijkbaar minder dan die van de ouders.

4.4 Docenten en praktijkopleiders

Onder mbo'ers hebben docenten een relatief hogere status als kennisautoriteit dan onder vmbo'ers, die hun vrienden wat dit betreft een hogere positie geven. Mbo-meisjes lijken docenten minder vaak als eerste autoriteit te zien; in het vmbo-onderzoek hadden meisjes juist vaker vertrouwen in hun leraren. Ook opvallend is dat docenten voor allochtonen een belangrijker kennisautoriteit zijn dan voor autochtonen. Anders dan in het vmbo-onderzoek zien we dat in het mbo techniekleerlingen meer vertrouwen hebben in de docent als kennisautoriteit dan niet-techniekleerlingen. Tot slot: de status van de docent als kennisautoriteit neemt af naarmate het niveau van de respondenten stijgt.

Wanneer vindt een leerling iemand een goede docent? Het blijkt dat mbo'ers hier meer dan vmbo'ers de nadruk leggen op vak- en praktijkkennis en didactische vaardigheden. Duidelijkheid is eveneens belangrijk: ruim 40% vindt dat een docent duidelijk moet zijn in de communicatie over zijn/haar verwachtingen. Toegankelijkheid en een prettige persoonlijke stijl zijn ook belangrijk, maar minder dan in het vmbo. Opvallend is dat mbo'ers vinden dat de leraar het goede voorbeeld moet geven. Hieruit volgt dat de respondenten in het onderzoek de kwaliteit van een docent nog altijd beoordelen aan de hand van 'klassieke' criteria als didactische vaardigheden en vak kennis. De coachingsvaardigheden van de docent zijn voor de mbo'ers minder van belang. Weliswaar is er een hoge score voor 'laat leerlingen hun gang gaan, maar is beschikbaar wanneer nodig', maar door de eveneens hoge scores bij andere antwoordopties kunnen we op basis hiervan niet concluderen dat de leerlingen op zoek zijn naar een coach.

Figuur 10: Reacties op 'Wanneer vind jij iemand een goede docent?' (totale groep, n = 1684)

Meisjes hechten sterker dan jongens aan de vakkennis, praktijkkennis en didactische vaardigheden van een docent. Ook hechten zij meer aan duidelijkheid en aan (bepaalde) coachingsvaardigheden, zoals helpen bij plannen en organiseren. De persoonlijke stijl van een docent is belangrijker voor jongens dan voor meisjes, met uitzondering van toegankelijkheid; daaraan hechten meisjes meer belang. Over de hele linie stellen meisjes meer eisen aan een docent dan jongens; dit zagen we ook in het vmbo-onderzoek. Allochtone mbo'ers hechten iets meer dan autochtone mbo'ers aan een prettige persoonlijke stijl van de docent, en zij vinden het belangrijker dan de autochtonen dat een docent het goede voorbeeld geeft. Autochtonen geven meer belang aan didactische vaardigheden. En techniekleerlingen hechten iets meer dan leerlingen van de andere sectoren aan de vakkennis van de docent.

Respondenten van de hogere niveaus stellen meer eisen aan docenten dan respondenten van de lagere niveaus. Voor respondenten van de hogere niveaus zijn vakkennis, het vermogen om praktijkvoorbeelden te geven, toegankelijkheid en didactische vaardigheden belangrijker dan voor respondenten van de lagere niveaus.

Bij een vergelijking van BOL en BBL valt vooral op dat BOL-leerlingen meer hechten aan de coachende en begeleidende capaciteiten van een docent. Ook vinden zij duidelijkheid belangrijker. Over de hele linie stellen BOL-leerlingen meer eisen aan de docent dan BBL-leerlingen. Dit verschil is goed te verklaren uit het feit dat BOL-leerlingen veel meer contact hebben met hun docenten.

Ook van een praktijkopleider en stagebegeleider verwachten de mbo'ers vooral heel veel praktijkkennis en het vermogen om deze met hen te delen. Ook duidelijkheid is belangrijk; coachingsvaardigheden zijn relatief minder belangrijk. Over de hele linie is te zien dat de mbo'ers iets meer eisen stellen aan praktijkopleiders en stagebegeleiders dan aan docenten. Blijkbaar verwachten zij veel van deze groep, hetgeen vooral tot uiting komt in de hoge scores op de punten die te maken hebben met vak- en praktijkkennis. Daarbij kan worden opgemerkt dat respondenten van de hogere niveaus meer eisen stellen aan praktijkopleiders dan respondenten van de lagere niveaus.

Figuur 11: Reacties op 'Wanneer vind jij iemand een goede praktijkopleider/stagebegeleider?' (totale groep, n = 1684)

Jongens hechten meer aan vakkennis van de praktijkopleider dan meisjes. Meisjes zijn veel sterker gericht op duidelijkheid. Bovendien vinden meisjes het aanmerkelijk belangrijker dat ze van hun begeleider tips krijgen over hoe ze later in het werk het meeste kunnen bereiken, dat de begeleider toegankelijk is en dat

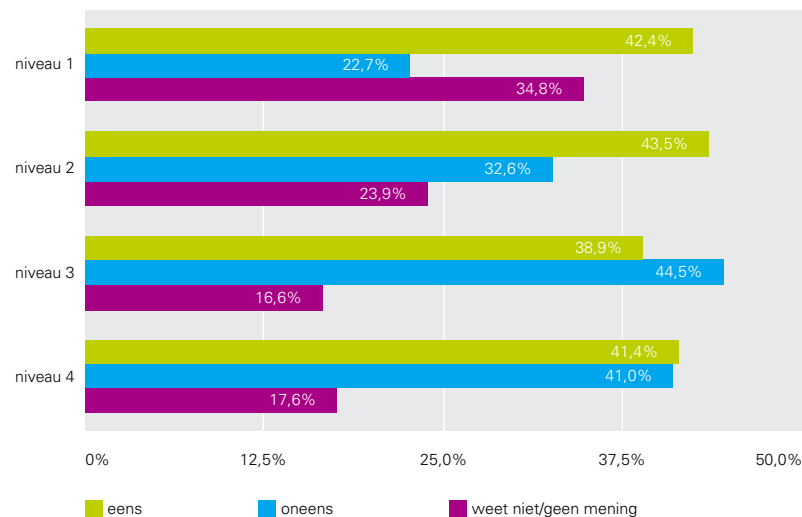
hij/zij helpt met het plannen en organiseren van het werk. Net als aan de docent stellen meisjes meer eisen aan de praktijkopleider/stagebegeleider dan jongens.

Anders dan bij de docenten zien we hier dat juist autochtonen meer dan allochtonen hechten aan een prettige persoonlijke stijl van de begeleider op de werkplek of de stage. Autochtonen stellen meer eisen aan de begeleider dan allochtonen. Allochtonen en autochtonen brengen wel ongeveer dezelfde rangorde aan in wat ze belangrijk vinden in een begeleider. BOL-leerlingen hechten meer aan duidelijkheid, toegankelijkheid en informatie over de arbeidspraktijk. BBL-leerlingen hechten vooral aan vakkennis en aan het vermogen van de praktijkopleider om de leerling zelfstandig te laten werken.

4.5 Informatieverwerking

In het omgaan met discontinue informatie zijn mbo'ers, evenals vmbo'ers, geen representanten van de generatie Einstein. Slechts 41,3% van de mbo'ers heeft nooit moeite met het beoordelen van de toepasbaarheid en relevantie van leerstof. De mbo'ers scoren hier iets hoger dan de vmbo'ers, maar dit verschil is marginaal. Het grote verschil tussen jongens en meisjes dat we in het vmbo-onderzoek in dit verband zagen, is bij de mbo'ers vrijwel weggefallen. Mannelijke techniekleerlingen in het mbo geven minder vaak aan dat ze de stof altijd goed kunnen inpassen dan mannelijke leerlingen in andere mbo-sectoren. Allochtonen geven veel minder vaak dan autochtonen aan moeite te hebben met het toepassen van de leerstof. En BBL-leerlingen hebben er iets minder vaak moeite mee dan BOL-leerlingen. Het lijkt erop dat naarmate de opleiding minder praktisch is, de mbo'ers meer moeite hebben met het plaatsen van de lesstof. De verschillen zijn echter klein en bovendien goed verklaarbaar uit de aard van de verschillende leerwegen.

Opvallend is dat niveau-1-leerlingen relatief zeker lijken te zijn van hun vermogen om de dingen die ze leren toe te passen. Echter, deze groep gaf ook het meest aan niet te weten hoe deze vraag te beantwoorden. Daarmee kunnen we vaststellen dat de leerlingen van niveau 3 en 4 wat kritischer zijn over hun vermogen om toe te passen wat ze leren.

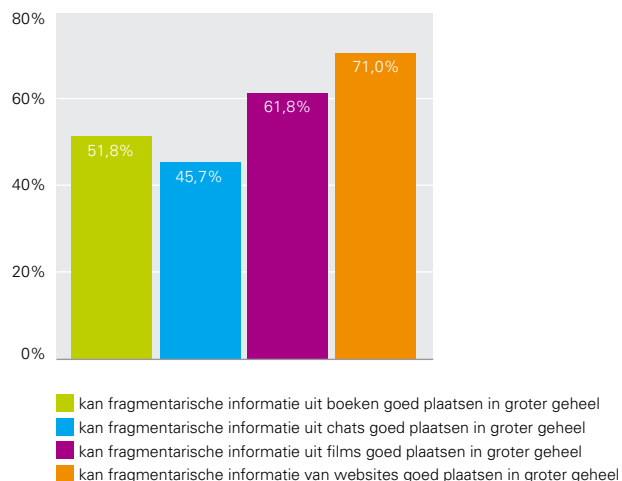

Figuur 12: Reacties op 'Ik weet altijd precies hoe ik de dingen die ik leer kan toepassen.'
(totale groep naar niveau, n = 1684)

Mbo'ers hebben minder moeite met het verwerken van tekstuele informatie dan vmbo'ers. Toch geeft bijna een derde van de mbo'ers aan het moeilijk te vinden om tekstuele informatie in te passen in een groter geheel. Het vermogen om tekstuele informatie te interpreteren neemt toe met het niveau.

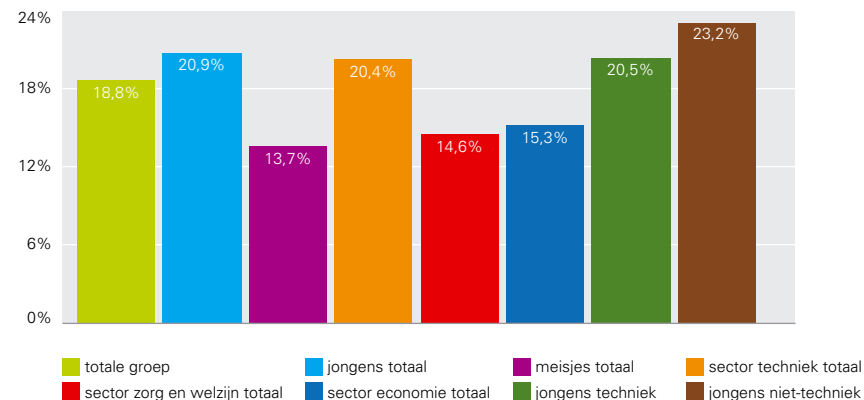
Jongens in niet-technische opleidingen geven meer dan jongens in technische opleidingen aan goed in staat te zijn om fragmenten tekstuele informatie in te passen in een groter geheel. Dit verschijnsel zagen we ook al in het vmbo-onderzoek. De verklaring hiervoor kan liggen in de persoonlijke aanleg: wellicht kiezen (met name) jongens met minder aanleg voor het verwerken van tekst en meer aanleg voor 'met de handen werken' vaker voor een technische opleiding. Dit kon in het onderzoek niet worden getoetst. Leerlingen van de meer theoretische leerweg BOL zijn aanzienlijk meer bedreven in het interpreteren van tekstuele informatie uit boeken dan BBL-leerlingen. Allochtonen geven wat vaker dan autochtonen aan moeite te hebben met het inpassen van tekstuele informatie in een groter geheel. Daarbij hebben zij minder moeite met tekst uit een chat dan met tekst uit een boek.

Mbo'ers kunnen aanzienlijk beter met beeldinformatie omgaan dan met tekstuele informatie. In deze zin lijken ze te passen in het beeld van de generatie Einstein. De cijfers komen overeen met die over de vmbo'ers. Jongens hebben iets meer dan meisjes vertrouwen in hun vermogen om beeldfragmenten goed te duiden, en jongens in niet-technische opleidingen zijn ook hier beter in dan jongens in technische opleidingen. Ook bij beeldinformatie zien we dat BOL-leerlingen beter dan BBL-leerlingen fragmenten kunnen plaatsen; het verschil is echter kleiner dan bij de verwerking van tekstuele informatie. En, net als bij tekstuele informatie, ervaren allochtonen meer moeite met het plaatsen van beeldinformatie dan autochtonen. Tot slot: ook hier zien we dat het vermogen om informatie te plaatsen toeneemt naarmate het niveau van de respondenten stijgt.

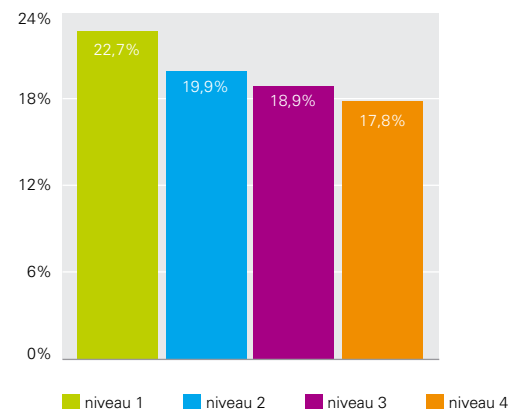
Figuur 13: Mate waarin respondenten goed in staat zijn om fragmentarische beeld- en tekstuele informatie te verwerken. (totale groep, n = 1684)

Een voorkeur voor beeldinformatie boven tekstuele informatie lijkt er op het eerste gezicht op te wijzen dat de mbo'ers hier zouden passen in het beeld van de generatie Einstein, maar er is meer aan de hand: net als in het vmbo-onderzoek geeft een vijfde van de respondenten aan moeite te hebben met lezen. Voor meisjes ligt dit cijfer lager dan voor jongens. Anders dan in het vmbo-onderzoek zien we hier dat vooral jongens in de niet-technische sectoren moeite hebben met lezen. En autochtonen (19%) zeggen vaker problemen met lezen te hebben dan allochtonen (14,2%). Ook dit zagen we al in het vmbo-onderzoek, al liggen de percentages in het mbo-onderzoek bij beide groepen lager.

Figuur 14: Respondenten die aangeven moeite te hebben met lezen. (totale groep naar geslacht en sector, n = 1684)

Tussen de niveaus zijn ook op dit vlak verschillen: hoe lager het niveau, hoe hoger het percentage respondenten dat moeite heeft met lezen.

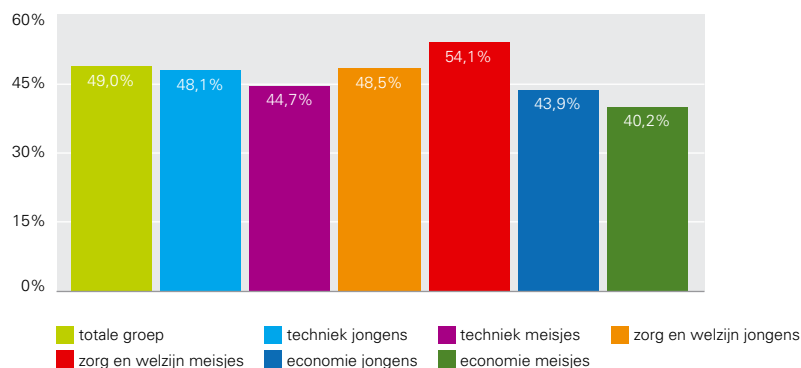

Figuur 15: Respondenten die moeite hebben met lezen. (totale groep naar niveau, n = 1684)

De verschillen tussen het verwerken van beeld- en tekstinformatie zijn bij leerlingen die lezen moeilijk vinden veel groter dan bij leerlingen die daar geen moeite mee hebben. Toch is ook bij respondenten die geen moeite hebben met lezen de voorkeur voor beeldinformatie duidelijk aanwezig. De conclusie dat de mbo'ers in dit opzicht passen in het beeld van de generatie Einstein blijft overeind, maar het hoge percentage mbo'ers dat moeite heeft met lezen draagt bij aan de hoge mate waarin mbo'ers een voorkeur hebben voor beeldinformatie.

4.6 Information overload en multitasken

Anders dan de generatie Einstein heeft een grote groep mbo'ers moeite met het verwerken van grote hoeveelheden informatie. Ongeveer de helft van de mbo'ers blijkt wel eens last te hebben van information overload. Mbo'ers hebben wel minder moeite met het verwerken van grote hoeveelheden informatie dan vmbo'ers. Kijken we naar de verschillende niveaus, dan zien we dat vooral respondenten van niveau 4 hier minder moeite mee hebben. Tussen meisjes en jongens is er geen significant verschil. Respondenten uit de sector economie hebben het minst last van information overload. BOL-leerlingen ervaren minder information overload dan BBL-leerlingen, en allochtonen minder dan autochtonen. Hier kan sociale wenselijkheid een rol hebben gespeeld bij het beantwoorden van de vraag.

Figuur 16: Respondenten die regelmatig information overload ervaren. (totale groep naar geslacht en sector, n = 1684)

Information overload lijkt vooral op te treden door een grote hoeveelheid informatie. Informatie uit verschillende bronnen tegelijk en verschillende soorten informatie tegelijk leiden niet zo snel tot een gevoel van overload. Slechts een kleine minderheid van de respondenten heeft er last van als er tijdens de les verschillende typen informatie worden aangeboden.

Op het eerste gezicht lijken mbo'ers iets meer te multitasken dan vmbo'ers. De mbo'ers hebben veel vaker MSN aanstaan tijdens het maken van het huiswerk dan de eerder onderzochte vmbo'ers. Daar staat tegenover dat vmbo'ers bij het huiswerk vaker de televisie hebben aanstaan. Bij de mbo'ers staat de radio vaker aan. De mbo'ers multitasken echter zeker niet in meerderheid, en passen op dit punt dus niet in het beeld van de generatie Einstein. Bovendien blijkt dat

ongeveer een vijfde van de mbo'ers er moeite mee heeft om meerdere dingen tegelijk te doen, is bijna de helft van hen snel afgeleid en laat 37,4% weten zich moeilijk te kunnen concentreren. Dat maakt multitasken moeilijk(er).

4.7 Conclusie

De manier van leren en informatie verwerken van de mbo'ers in het onderzoek wijkt grotendeels af van die van de generatie Einstein. Op allerlei essentiële onderdelen hiervan laten de mbo'ers andere gewoontes, capaciteiten en behoeften zien. Mbo'ers lijken op dit vlak sterker op de eerder onderzochte vmbo'ers dan op de generatie Einstein. Slechts in hun kritische houding ten aanzien van media benaderen de mbo'ers de Einsteiners. Mbo'ers sluiten op sommige punten wel iets meer aan bij het beeld van de generatie Einstein dan de respondenten uit *Kenmerkend vmbo*.

Mbo'ers geven de voorkeur aan lateraal leren boven lineair leren, maar dit lijkt vooral te maken te hebben met het feit dat een groot deel van hen moeite heeft met het duiden en inpassen van grote hoeveelheden tekstuele informatie. Voor echt lateraal leren is onvoldoende bewijs gevonden. Vooral de behoefte aan instructie van de mbo'ers sluit slecht aan bij lateraal leren. Anders dan de Einsteiners onderzoeken zij niet zelf, zonder instructie af te wachten. Niet-tekstueel lineair leren, waarbij de docent of praktijkopleider de leerling begeleidt door de verschillende stappen van het leerproces, lijkt voor hen eerder de norm, net als voor de vmbo'ers. Mbo'ers hebben net als vmbo'ers – en veel meer dan Einsteiners – behoefte aan hulp bij het aanbrengen van structuur in hun leerproces en bij het duiden en plaatsen van informatie. Hun behoefte aan instructie (in verschillende vormen) is wel minder groot dan die van vmbo'ers; ze tonen zich wat dit betreft dus iets zelfstandiger.

Aan de behoefte van de mbo'ers aan duidelijke instructies wordt echter lang niet altijd voldoende door de onderwijsinstellingen tegemoet gekomen. Verder geven de respondenten aan behoefte te hebben aan meer duidelijkheid over wat er van hen verwacht wordt.

Mbo'ers vertonen iets meer tekenen van netwerklernen dan vmbo'ers, maar ook op dit vlak passen zij allesbehalve in het beeld dat van de generatie Einstein wordt geschetst.

Evenmin passen de mbo'ers in het beeld van de generatie Einstein als het gaat om de status van kennisautoriteiten. Mbo'ers zoeken hun kennisautoriteiten met name in hun eigen netwerk; de ouders zijn hun eerste bron van informatie. Docenten zijn als kennisautoriteit iets belangrijker voor mbo'ers dan voor vmbo'ers. Mbo'ers komen wel overeen met de generatie Einstein en met de vmbo'ers in hun kritische houding ten opzichte van tv, krant en internet als informatiebron.

De mbo'ers naderen de generatie Einstein meer dan de vmbo'ers in hun omschrijving van een goede docent of praktijkopleider/stagebegeleider. Zij leggen hier de nadruk op vak- en praktijkkennis en didactische vaardigheden.

Anders dan de generatie Einstein heeft een grote groep mbo'ers (maar iets minder groot dan de groep in het vmbo) in meer of mindere mate moeite met het verwerken van discontinue informatie. Net als de generatie Einstein geven de mbo'ers de voorkeur aan beeldinformatie boven tekstuele informatie, maar deze voorkeur wordt deels veroorzaakt door de relatief grote groep (ongeveer 20%) mbo'ers die aangeeft moeite te hebben met lezen. Hierin lijken zij sterk op de vmbo'ers.

De mbo'ers in het onderzoek passen ook niet in het beeld van de generatie Einstein wat betreft het omgaan met grote hoeveelheden informatie. Ongeveer de helft van de respondenten heeft wel eens last van information overload. Dat is iets minder dan in het vmbo, maar te veel om de groep op dit punt te kunnen beschouwen als representanten van de generatie Einstein. Information overload lijkt vooral op te treden door een grote hoeveelheid informatie. Informatie uit verschillende bronnen tegelijk en verschillende soorten informatie tegelijk leiden niet zo snel tot een gevoel van overload.

Ook multitasken lijkt geen talent van de mbo'ers in het onderzoek. Veel mbo'ers hebben concentratieproblemen en hebben juist moeite met het combineren van taken. Ook in dit opzicht sluiten ze dus niet aan bij de generatie Einstein, al lijken ze wel iets beter in multitasken dan de respondenten in *Kenmerkend vmbo*.

5 Normen voor sociaal gedrag

5.1 Inleiding

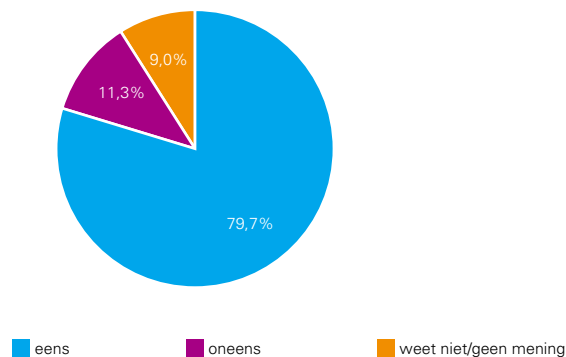
De generatie Einstein is een buitengewoon sociale generatie. De Einsteiners hechten aan een goede relatie met familie en vrienden, en willen daarin veel investeren. Wederkerigheid en respect staan centraal in die relaties. Mensen die zich in hun sociale netwerk bevinden, mogen een (sterk) beroep doen op de tijd, aandacht en middelen van de generatie Einstein.

In het onderzoek is getracht te achterhalen in hoeverre dit ook geldt voor mbo'ers in dezelfde leeftijdscategorie. Belangrijkste conclusie: de mbo'ers in het onderzoek lijken in hun normen voor sociaal gedrag sterk op de generatie Einstein en komen in hun opvattingen ook sterk overeen met de eerder onderzochte vmbo-groep.

5.2 Familie en vrienden

79,7% van de mbo'ers vindt familie en vrienden het allerbelangrijkste in het leven. Mbo'ers zijn hierin iets minder uitgesproken dan vmbo'ers (83%). Waarschijnlijk speelt de grotere zelfstandigheid van mbo'ers hier een rol. Meisjes hechten (nog) iets sterker aan familie en vrienden dan jongens. Het percentage meisjes voor wie dit geldt, is echter wel beduidend lager dan bij de vmbo'ers, en het verschil tussen jongens en meisjes is kleiner dan bij de vmbo'ers.

Allochtonen vinden significant minder vaak dan autochtonen het contact met familie en vrienden het belangrijkste in hun leven, maar dit verschil is niet groot. Naarmate het niveau van de respondenten stijgt, komen zij meer overeen met de generatie Einstein in de behoefte om het sociale leven centraal te stellen. De niveaus 2 tot en met 4 komen het sterkst overeen met het beeld van de generatie Einstein, maar ook voor niveau 1 geldt dat een grote meerderheid de sociale contacten in het leven centraal stelt.

Figuur 17: Reacties op 'Mijn familie en vrienden zijn het allerbelangrijkste in mijn leven.' (totale groep, n = 1684)

Wederkerigheid in het sociale contact is ook voor mbo'ers zeer belangrijk. Ze geven nog iets sterker (85,1%) aan dan vmbo'ers (81,8%) dat ze veel voor hun vrienden over hebben, en naderen op dit punt de generatie Einstein nog iets meer. Ook hier is het al eerder gesignaleerde verschil tussen jongens en meisjes duidelijk zichtbaar, maar ook hier weer minder sterk dan in het vmbo-onderzoek. 89,7% van de meisjes en 83,2% van de jongens geeft aan veel over te hebben voor vrienden.

De verschillen tussen allochtonen en autochtonen zijn hier groot. De allochtone mbo'ers maken meer dan de autochtone onderscheid tussen het belang van familie en vrienden en wat dat contact je mag 'kosten'. Ook bij de vmbo-groep zagen we hier een groot verschil tussen allochtonen en autochtonen.

70,6% van de mbo'ers in het onderzoek vinden dat hun 'vrienden op hen moeten kunnen rekenen, ook als ze door hun eigen schuld in de problemen zijn geraakt'. De mbo'ers zijn iets minder loyaal op dit punt dan de vmbo'ers (76,8%). Ook hier is er een klein maar significant verschil tussen mbo-jongens en -meisjes: 71,6% van de jongens is het eens met deze stelling en 67,9% van de meisjes. Opvallend is vooral het grote verschil tussen vmbo-meisjes (81,8% eens) en mbo-meisjes op dit punt. Mbo-jongens in de niet-technische sectoren zijn het even vaak eens met de stelling als mbo-jongens in de techniek. In het vmbo-onderzoek waren de jongens in de niet-technische sectoren het juist veel vaker eens met deze stelling dan de jongens in de techniek. Allochtonen vinden ook in meerderheid dat je je vrienden bij problemen altijd moet helpen, maar zijn iets 'strenger' op dit punt: 63,7% is het eens met de stelling.

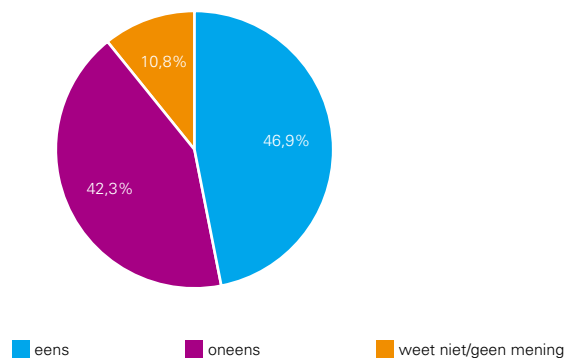
Andersom weten de meeste mbo'ers dat ze altijd op hun vrienden of familie kunnen rekenen. Het vertrouwen in de steun van familie is ongeveer even groot als bij de vmbo'ers. Tussen meisjes (87,5%) en jongens (86,4%) is er hier geen significant verschil. Tussen jongens en meisjes in de niet-technische sectoren is er wel verschil: de meisjes in de niet-technische sectoren (87,8%) scoren hier hoger dan de jongens (80,6%). Jongens in technische opleidingen (87,2%) geven juist weer vaker aan dat ze altijd op hun vrienden of familie kunnen rekenen dan jongens in niet-technische opleidingen. De verschillen tussen de leerwegen zijn nauwelijks significant. Ook tussen de niveaus zien we weinig verschillen; alleen de leerlingen van niveau 1 zijn er iets minder van overtuigd dat ze altijd een beroep kunnen doen op familie en vrienden. Autochtonen zijn, net als in het vmbo-onderzoek, zekerder van de continue steun van familie en vrienden dan allochtonen.

De sociale instelling van de generatie Einstein is dus ook zichtbaar bij de mbo'ers in het onderzoek, en wel in ongeveer dezelfde mate als bij de vmbo'ers. Wederkerigheid in relaties is belangrijk voor de mbo'ers, en dat is breder dan elkaar helpen bij problemen. Vooral familie mag rekenen op de mbo'ers, maar 45,4% van de mbo'ers vindt ook dat de behoeften van vrienden soms voorgaan op de eigen behoeften. Jongens laten vaker, maar nog altijd in minderheid, hun eigen behoeften prevaleren. De jongens in een technische opleiding zijn daarin het meest uitgesproken, maar ook de jongens in de niet-technische sectoren scoren hier significant hoger dan de meisjes. Allochtonen lijken vaker dan autochtonen de eigen behoeften te laten prevaleren boven die van vrienden, maar ook hier vindt een meerderheid dat de eigen behoeften niet altijd voorgaan. Bovendien zijn allochtonen meer dan autochtonen bereid om offers te brengen voor hun familie. Het verschil tussen familie en vrienden in dit verband is onder allochtonen veel groter dan onder autochtonen.

De respondenten van alle niveaus in het mbo passen in grote lijnen in dit beeld, maar er zijn graduele verschillen: de respondenten van niveau 1 lijken veel minder sterk te voldoen aan de normen voor sociaal gedrag van de generatie Einstein dan respondenten van de andere niveaus. In het algemeen geldt dat naarmate het niveau van respondenten hoger is, deze meer voldoen aan het beeld van de generatie Einstein.

5.3 Werk, familie en vrienden

Hoewel er voor de generatie Einstein geen cijfers beschikbaar zijn over de bereidheid om in te leveren op hun sociale leven ten behoeve van het werk, lijken de resultaten van de mbo'ers in het onderzoek een voorzichtigere houding te laten zien. In elk geval staat vast dat de mbo'ers in het onderzoek er veel vaker vanuit gaan dat een baan ten koste zal gaan van tijd voor hun sociaal leven. Van de mbo'ers verwacht 46,9% minder tijd aan zijn vrienden te moeten besteden als zij gaan werken; bij de vmbo'ers was dat 39,5%. Het hogere percentage bij de mbo'ers is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat deze groep dichter bij de arbeidsmarkt staat en daar een reëler beeld van heeft dan de vmbo'ers.

Figuur 18: Reacties op 'Als ik ga werken, moet ik minder tijd besteden aan mijn vrienden.'
(totale groep, n = 1684)

Duidelijk is dat ook de mbo'ers op dit punt niet goed passen in het beeld van de generatie Einstein. Ze zijn ook voorzichtiger dan de vmbo-groep. 42,3% van de meisjes verwacht minder tijd te gaan besteden aan vrienden als ze gaan werken (veel meer dan de 30,6% van de vmbo-meisjes), tegen 48,7% van de jongens. Mannelijke techniekleerlingen denken minder vaak dat hun werk ten koste zal gaan van hun sociale leven dan mannelijke leerlingen in de niet-technische sectoren. Ook bij de vrouwelijke respondenten denkt de niet-technische groep het vaakst tijd te moeten gaan inleveren. Tussen allochtonen en autochtonen is er hier een klein, significant verschil: allochtonen verwachten vaker dat ze tijd moeten inleveren dan autochtonen. En respondenten van de hogere niveaus denken vaker (maar wel binnen alle niveaus in minderheid) dat werken niet zal betekenen dat ze minder tijd zullen besteden aan vrienden.

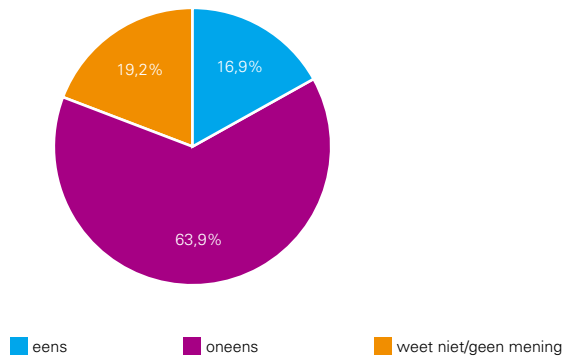
5.4 Trouw, waardering en verwachting

De trouw in vriendschappen en relaties die de generatie Einstein zou kenmerken, vinden we grotendeels terug bij de mbo'ers. Een ruime meerderheid laat weten al meer dan vijf jaar bevriend te zijn met zijn/haar beste vriend/vriendin. Er is hier wel verschil tussen de jongens (63,6%) en de meisjes (57,3%): de vriendschappen van jongens lijken dus iets bestendiger. Jongens in niet-technische opleidingen (58,7%) hebben wat minder vaak langlopende vriendschappen dan jongens in de technische sector (64,4%), terwijl dit in het vmbo-onderzoek minder uiteen liep. Autochtonen hebben vaker langlopende vriendschappen dan allochtonen. En de respondenten van niveau 1 hebben minder vaak lang lopende vriendschappen dan de respondenten van de andere niveaus.

Deze trouw in langlopende vriendschappen betekent niet dat mbo'ers nooit het contact met vrienden verliezen. Significanter meer mbo'ers (61,2%) dan vmbo'ers (47,4%) verliezen wel eens het contact met vrienden. De iets hogere leeftijd van de mbo'ers speelt hier waarschijnlijk een grote rol. Ook hier zien we dat jongens in de technische sector trouwer zijn in hun vriendschappen dan jongens in de andere sectoren. Allochtonen geven veel minder vaak dan autochtonen aan dat ze wel eens het contact met vrienden verliezen. Mogelijk heeft dit te maken met de andere structuur van de netwerken van allochtonen. Opvallend is dat naarmate het niveau van de respondenten hoger is, zij vaker aangeven wel eens het contact met vrienden te verliezen. Dit is des te opvallender omdat de respondenten van niveau 1 minder vaak aangeven langlopende vriendschappen te hebben. Hoe dit verklaard moet worden, is onduidelijk.

Ook bij 'tegenwind' blijven de mbo'ers trouw aan hun vrienden. Slechts een kleine minderheid zou het contact verbreken indien een vriend/vriendin hen ernstig zou teleurstellen. Meisjes verschillen hierin niet van jongens. Meisjes (75,2%) gaan wel veel vaker het gesprek aan dan jongens (56,7%) als een vriend/vriendin hun een streek heeft geleverd. Jongens in de technische sector praten het minst vaak met hun vrienden in dergelijke situaties. En jongens in de niet-technische sectoren doen dit vaker dan hun technische seksegenoten, maar significant minder vaak dan meisjes. Allochtonen gaan significant minder vaak in gesprek met een vriend/vriendin die hen teleurstelt dan autochtonen; zij geven ook veel vaker aan dat ze het contact zouden verbreken met een vriend die hen teleurstelt. Met name de respondenten van niveau 3 en 4 zouden in gesprek gaan. Respondenten van niveau 1 zijn eerder geneigd om dan het contact te verbreken. Vooral het verschil tussen niveau 2 en 3 is hier groot.

Mbo'ers waarderen online-contacten niet op dezelfde manier als de generatie Einstein: bij mbo'ers is er (nog) geen sprake van uitwisselbaarheid tussen het 'echte' en het online-leven. De mbo'ers wijken hierin niet af van de vmbo'ers. Met mensen die ze alleen van internet kennen, kunnen ze leuke contacten hebben, maar deze worden zelden gezien als echte vrienden.

Figuur 19: Reacties op 'Chatvrienden (die ik alleen van internet ken) zijn ook echte vrienden.' (totale groep, n = 1684)

Van hun vrienden verwachten de mbo'ers vooral dat ze eerlijk zijn en dat ze zichzelf zijn (zie tabel 3). Vergeleken met de jongens vinden meisjes eerlijkheid belangrijker en authenticiteit iets minder belangrijk. Autochtonen hechten iets sterker dan allochtonen aan onderling respect. Tussen de niveaus zijn er hier wel verschillen: met name respondenten van niveau 4 hechten sterker aan authenticiteit dan respondenten van de andere niveaus. En respondenten van niveau 1 en 2 vinden het iets belangrijker dan respondenten van de andere niveaus dat vrienden op hen lijken en dezelfde opvattingen en dezelfde manier van leven hebben.

Wat vind je het belangrijkste in een vriend of vriendin?	
dat hij zichzelf is	38,7%
dat hij eerlijk is	36,9%
dat hij respect toont naar anderen	6,1%
dat we het meestal met elkaar eens zijn	4,6%
dat hij tijd voor me neemt	4,6%
dat we dezelfde manier van leven hebben	4,6%
dat hij dezelfde interesses heeft als ik	3,6%
dat anderen hem ook leuk of interessant vinden	1,0%

Tabel 3: Reacties op 'Wat vind je het belangrijkste in een vriend of vriendin?' (max. 1 antwoord mogelijk, totale groep, n = 1684)

5.5 Conclusie

De generatie Einstein is een buitengewoon sociale generatie. De Einsteiners hechten aan een goede relatie met familie en vrienden, en willen daarin veel investeren. Wederkerigheid en respect staan centraal in die relaties. Een goede vriend/vriendin moet vooral ook eerlijk zijn en zichzelf zijn.

De mbo'ers in het onderzoek komen duidelijk overeen met de generatie Einstein in het belang dat ze hechten aan contact met familie en vrienden en aan wederkerigheid in die sociale contacten. Ze hebben veel over voor hun vrienden. Hun eigen behoeften zijn belangrijk, maar niet per se belangrijker dan die van vrienden of familie. Andersom weten ze dat ze op hun sociale netwerk kunnen rekenen. Ze zijn bovendien trouw en verbreken een contact pas in uiterste gevallen; de meeste mbo'ers proberen eerst met praten het contact te herstellen. Mbo'ers zijn hierin wel iets minder uitgesproken – of misschien iets meer volwassener, realistischer – dan vmbo'ers.

Evenals de generatie Einstein hechten de mbo'ers sterk aan authenticiteit en eerlijkheid: dat zijn de belangrijkste eigenschappen van goede vrienden.

Hoewel er voor de generatie Einstein geen cijfers beschikbaar zijn over hun bereidheid om ten behoeve van het werk in te leveren op hun sociale leven, lijken de resultaten van de mbo'ers in het onderzoek een voorzigtiger houding te laten zien. Ze zijn niet in meerderheid van mening dat het sociale leven vóór het werk gaat. Wat dit betreft lijken ze af te wijken van de generatie Einstein. Ze zijn bovendien voorzigtiger dan de vmbo'ers in *Kenmerkend vmbo*. Waarschijnlijk speelt het feit dat mbo'ers een beter zicht hebben op de arbeidspraktijk hier een rol.

In hun waardering van online-contacten wijken mbo'ers net als vmbo'ers wel duidelijk af van de generatie Einstein. Ze laten (nog) niet op enige schaal zien dat ze online-contacten even hoog waarderen als live-contacten, terwijl er voor de generatie Einstein integratie is tussen het echte leven en het online-leven.

6 Life online

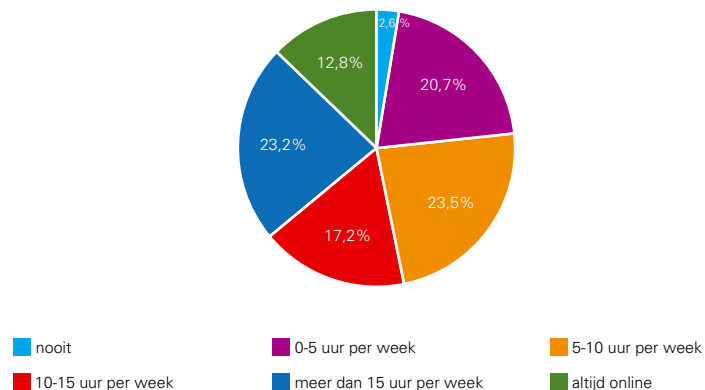
6.1 Inleiding

Voor de generatie Einstein zijn online-activiteiten even natuurlijk als 'echte' activiteiten. De Einsteiners leven hun leven zowel op het internet als op straat en switchen gemakkelijk tussen diverse netwerken, rollen en activiteiten. In het onderzoek is nagegaan in hoeverre dit ook voor mbo'ers geldt, en welke activiteiten de respondenten precies ondernemen op het internet en waarom. Verder is gevraagd naar de meest populaire websites.

Eerder (in hoofdstuk 5) zagen we al dat de mbo'ers afwijken van de generatie Einstein in de waardering die zij geven aan online-contacten. Mbo'ers vinden die, net als vmbo'ers, niet even waardevol als 'real-life'-contacten, terwijl de Einsteiners daartussen minder onderscheid maken.

6.2 Internet en MSN

De mbo'ers in het onderzoek maken redelijk vaak, maar zeker niet overdreven veel, gebruik van het internet. Bijna de helft van de respondenten is minder dan 10 uur per week op internet actief. Slechts 12,8% is altijd online. Het internetgebruik van de mbo'ers wijkt nauwelijks af van dat van de vmbo'ers. Vmbo'ers zijn met 15,1% wel iets vaker altijd online.

Figuur 20: Aantal uren internetgebruik per week. (totale groep, n = 1684)

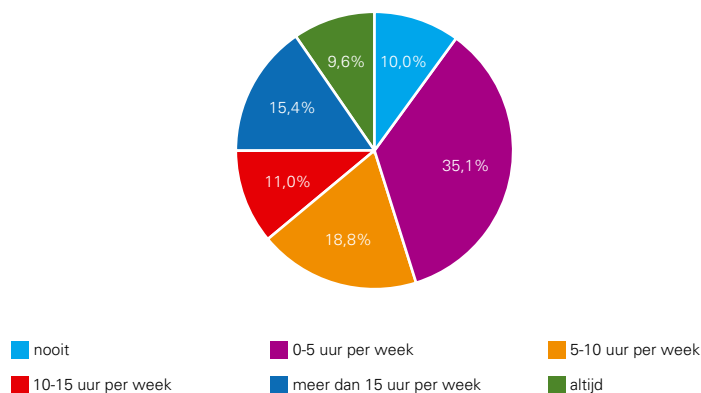
Jongens zijn vaker online dan meisjes. Vooral het aantal jongens dat altijd online is, is aanzienlijk hoger dan dit aantal meisjes. Jongens in de niet-technische sectoren zijn doorgaans langer online dan jongens in de sector techniek. Onder allochtonen is de verdeling extremer dan bij autochtonen: allochtonen zijn vaker nooit én vaker altijd online dan autochtonen. Opvallend is dat de overige allochtonen iets minder uren per week online zijn dan autochtonen.

In het algemeen geldt dat naarmate het niveau van de respondenten hoger is, zij meer uren per week op internet doorbrengen. Uitzondering is een significant grote groep van niveau 1 die zegt altijd online te zijn. Hoe dit binnen het algehele beeld van het internetgebruik van de respondenten moet worden geduid, is onduidelijk.

Het beeld dat van de generatie Einstein wordt geschetst, is dat van een generatie die voortdurend online is. Hoewel er geen cijfers beschikbaar zijn over het internetgebruik in uren van de typische Einstein-groep, lijkt het internetgebruik van de mbo'ers dus niet aan die norm te voldoen.

Het MSN-gebruik ligt nog iets lager. Het gebruik van MSN is wel gemeengoed onder mbo'ers, maar het aantal uren per week valt mee. Ruim meer dan de helft van de mbo'ers is minder dan 10 uur per week op MSN actief.

Al met al wijkt het internetgebruik van de mbo'ers nauwelijks af van dat van de vmbo'ers, al zijn de mbo'ers nog iets minder op MSN actief dan de vmbo'ers.

Figuur 21: Aantal uren MSN-gebruik per week. (totale groep, n = 1684)

Jongens in de sector techniek MSN'en minder dan jongens in de andere sectoren. Onder de vmbo'ers was dit precies andersom. Onduidelijk is waar dit verschil vandaan komt. Tussen allochtonen en autochtonen zijn er hier weinig verschillen, evenals tussen jongens en meisjes. Naarmate het niveau van de respondenten hoger is, ligt ook het MSN-gebruik hoger. Ook hier zien we dat de groep van niveau 1 het vaakst (16,7%) aangeeft de hele dag MSN aan te hebben staan; bij niveau 2 ligt dit cijfer op 8,6%, bij niveau 3 op 6,4% en bij niveau 4 op 10,4%.

6.3 Online-activiteiten

Net als onder vmbo'ers zijn chatting, sharing en self-publishing onder mbo'ers relatief 'ingeburgerde' activiteiten op het net. Vooral chatten is populair, maar ook het delen en publiceren van zelfgemaakte producten komt relatief veel voor. De hogere niveaus 3 en 4 geven meer blijk van deze activiteiten dan de lagere.

Vmbo-meisjes bleken vaker te chatten dan vmbo-jongens; binnen de mbo-groep is dit verschil er nauwelijks. Mbo-meisjes wijken wel, net als in *Kenmerkend vmbo*, af van jongens doordat zij vaker zelfgemaakte producten uploaden. Ook begeven ze zich veel vaker op 'vriendensites' als Hyves. Jongens doen veel vaker aan online-gamen.

Allochtonen onderscheiden zich vooral van autochtonen doordat ze minder aan self-publishing en sharing doen en ook minder vaak online gamen. Dat is opvallend, omdat we in het vmbo-onderzoek juist vonden dat allochtonen meer gebruikmaakten van de sociale mogelijkheden van het internet (vooral self-publishing), met name waar het gaat om het leggen van nieuwe contacten. Hoe dit verschil moet worden verklaard, is niet duidelijk.

De voorkeuren voor online-activiteiten vertalen zich door in de aspecten van het internet die het meest worden gewaardeerd. De grootste groep mbo'ers waardeert vooral het entertainment dat het internet kan bieden: ze zien er grappige filmpjes en lezen er leuke dingen. Hoe hoger het niveau van de respondenten, hoe meer het entertainmentgehalte en de informatiewaarde van internet worden gewaardeerd. Meisjes leggen zwaarder de nadruk op het internet als middel tot sociaal contact en als medium om iets van jezelf te laten zien, en ze gebruiken internet veel vaker als informatiebron. Jongens waarderen vooral

het gamen (met name de techniekgroep). Allochtonen waarderen veel vaker dan andere groepen de mogelijkheden om nieuwe mensen te leren kennen en het chatten; het gamen waarderen ze minder.

6.4 Populaire websites

MSN en Google zijn de meest gebruikte websites onder zowel de Einsteiners als de vmbo'ers. De mbo'ers lijken MSN niet zozeer als een website maar als een tool te zien. Google, Hyves en YouTube zijn de websites die zij aangeven het meest te gebruiken. YouTube is ook onder mbo'ers populair vanwege de brede range aan entertainment die de site biedt. De veiling- en handelssite Marktplaats heeft ook een stevige positie bij de mbo'ers. Daarnaast is Wikipedia populair en gebruiken veel mbo'ers buienradar.nl, nu.nl (nieuws) en live.com (zoekpagina). Opvallend is dat Wikipedia significant meer wordt gebruikt door respondenten van de niveaus 3 en 4.

Allochtonen onderscheiden zich hier vooral van autochtonen doordat ze minder actief zijn op de genoemde sociale netwerksites, minder actief zijn op verkoopsites als Marktplaats, minder googlen, en bijna niet naar de onder autochtonen populaire site buienradar.nl gaan. Blijkbaar bezoeken allochtonen websites die in de enquêtevraag niet zijn genoemd en hebben zij een duidelijk ander bezoekgedrag dan autochtonen. Dit wil echter nog niet zeggen dat ze daadwerkelijk minder informatie zoeken of minder sociaal netwerken. Het is goed mogelijk dat ze dat even vaak doen als autochtonen, maar dan via andere websites.

De mbo'ers laten een duidelijk ander internetgebruik zien dan de vmbo'ers. Ze noemen veel minder gamesites, en houden zich meer bezig met 'volwassener' zaken als fora, blogs en verkoopsites. Daarnaast noemen ze, anders dan de vmbo'ers, ook pornosites.

Jongens in technische opleidingen bezoeken vaker dan de andere groepen websites met technische informatie; dit is overeenkomstig de bevindingen in het vmbo-onderzoek.

6.5 Conclusie

Voor de generatie Einstein zijn online-activiteiten even natuurlijk als 'echte' activiteiten. Zij leven hun leven zowel op het internet als op straat en switchen gemakkelijk tussen diverse netwerken, rollen en activiteiten.

De mbo'ers lijken niet te passen in het beeld van de voortdurend online zijnde Einsteiners. Ze gebruiken wel regelmatig internet maar zijn zeker niet altijd online. Datzelfde geldt voor hun gebruik van MSN. De mbo'ers houden zich wel bezig met chatting, sharing en self-publishing, maar niet in meerderheid. MSN gebruiken zij vooral om contact te onderhouden met vrienden uit het 'echte' leven. Internet wordt vooral gebruikt voor entertainment, het onderhouden van contacten en het zoeken van informatie. Er is geen bewijs gevonden voor een toenemende integratie van het leven online en het 'gewone' leven. Hierin komen de mbo'ers dus (weer) meer overeen met de vmbo-groep dan met de generatie Einstein.

7 Maatschappelijke betrokkenheid

7.1 Inleiding

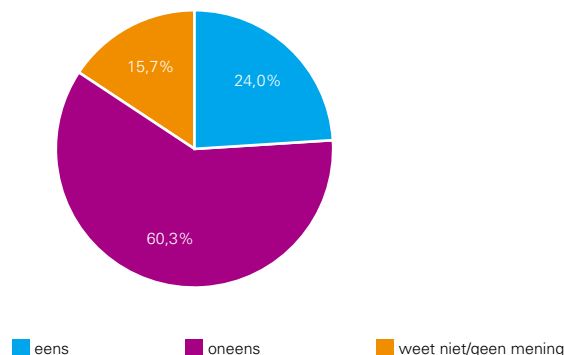
De generatie Einstein is een betrokken generatie. Het is een generatie die zich bezighoudt met de problemen in de wereld en zoekt naar manieren om daar iets aan te doen. Toch worden deze jongeren door volwassenen vaak als ongeïnteresseerd gezien, doordat ze hun betrokkenheid niet uiten via de 'klassieke' kanalen, zoals de politiek en milieuorganisaties. Bovendien houdt de generatie Einstein zich niet zozeer bezig met de grote, abstracte wereldproblematiek; zij is echter wel zeer betrokken bij problemen dicht bij huis.

Uit *Kenmerkend vmbo* is gebleken dat vmbo-leerlingen op dit punt voor een groot deel passen in het beeld van de generatie Einstein. In hoeverre deze maatschappelijke betrokkenheid ook terug te zien is bij de mbo'ers, gaan we na in dit hoofdstuk.

7.2 Wereldproblematiek

Iets meer dan de helft van de mbo'ers geeft aan geïnteresseerd te zijn in het nieuws. Hoewel de mbo'ers hiermee niet lijken te passen in het beeld van de zeer maatschappelijk betrokken Einsteiners, zijn zij wel aanmerkelijk meer geïnteresseerd in het nieuws dan vmbo'ers. Jongens zijn dat meer dan meisjes, en jongens in de technische sector zijn dat opmerkelijk veel minder dan jongens in de andere sectoren. Opvallend is ook dat autochtonen veel vaker niet geïnteresseerd zijn in het nieuws dan allochtonen; hiermee wordt voor een groot deel ook de grotere desinteresse van plattelanders in het nieuws (in vergelijking met stedelingen) verklaard. Verder zien we dat BOL-leerlingen meer interesse hebben in het nieuws dan BBL-leerlingen. Deze gegevens komen voor het grootste deel overeen met het beeld dat we in het vmbo-onderzoek aantreffen. Kijken we naar de verschillen tussen de niveaus, dan blijkt dat de groep die aangeeft niet geïnteresseerd te zijn in het nieuws over alle niveaus ongeveer gelijk is. De groep die wel interesse heeft, is significant groter vanaf niveau 2; de niveau-1-respondenten blijven hier duidelijk achter.

Interesse in het nieuws gaat ook onder de mbo'ers niet hand in hand met engagement op regelmatige basis. Slechts 24% van de mbo'ers houdt zich vaak bezig met de problemen in de wereld. Dit is wel een significant grotere groep dan bij de vmbo'ers (slechts 17,7%).

Figuur 22: Reacties op 'Ik houd me vaak bezig met problemen in de wereld.' (totale groep, n = 1684)

Jongens van niet-technische opleidingen en meisjes houden zich relatief het meest bezig met de problemen in de wereld. BOL-leerlingen doen dit vaker dan BBL'ers. Opvallend zijn de verschillen tussen de niveaus. Hoewel de niveau-1-respondenten minder vaak interesse tonen in het nieuws, geven zij wel het vaakst aan zich bezig te houden met maatschappelijke problemen. Onder de respondenten van niveau 1 bevindt zich echter ook de grootste groep die niet weet hoe ze op deze vraag te antwoorden (34,8% tegen ongeveer 15% in de andere groepen).

Dat wil echter niet zeggen dat mbo'ers zich geen mening vormen over maatschappelijke thema's. Hoewel slechts een kleine meerderheid geïnteresseerd is in het nieuws en slechts 24% zegt zich regelmatig bezig te houden met de problemen in de wereld, heeft bijna de helft van de mbo'ers wel een duidelijke mening over allerlei wereldproblemen. Dit verschijnsel zagen we ook al in het vmbo-onderzoek.

7.3 Problemen dicht bij huis

Mbo'ers zijn wel degelijk betrokken, maar ze houden zich meer bezig met de problemen dicht bij huis dan met abstracte wereldproblematiek. Een meerderheid

wil weten wat er in de eigen omgeving gebeurt. In deze zin komen de mbo'ers dus overeen met de generatie Einstein. De mbo'ers zijn ongeveer even sterk betrokken bij de eigen omgeving als de vmbo'ers, maar ze zijn wat meer betrokken bij wereldproblematiek. We kunnen dus stellen dat mbo'ers blijken geven van een wat bredere blik op de wereld dan vmbo'ers. Hier kan de leeftijd een rol spelen.

Jongens en meisjes zijn even geïnteresseerd in wat er gaande is in de eigen omgeving, maar meisjes houden zich daar iets vaker mee bezig. Jongens in de niet-technische sectoren zijn op beide terreinen meer betrokken dan jongens in de sector techniek. Allochtonen zijn minder betrokken bij wat er in de eigen omgeving gaande is dan autochtonen. En niveau-1-respondenten zijn minder geïnteresseerd in wat er in hun omgeving gebeurt en houden zich ook minder vaak bezig met daar spelende problemen; er is hier een duidelijke breuklijn tussen niveau 1 en de andere niveaus.

7.4 Actiegerichtheid

Evenals de generatie Einstein geven de mbo'ers blijk van een flinke actiegerichtheid. Ze zijn betrokken bij mensen in hun eigen omgeving en willen voor hen 'iets doen'. Ook voor mensen die zij niet kennen die het moeilijk hebben, voelt 45,4% de neiging een oplossing te zoeken. Bij de vmbo'ers zagen we een vergelijkbaar beeld.

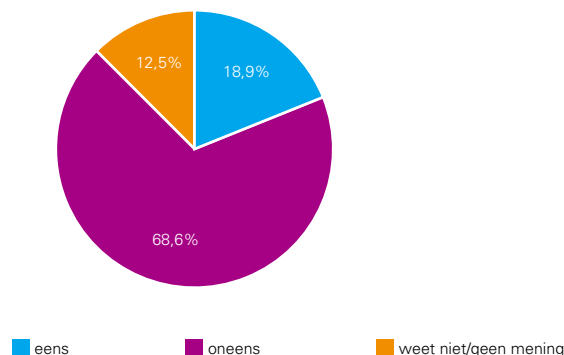
Mbo'ers van niveau 1 zijn minder actiegericht dan mbo'ers van de andere niveaus. Ook hier is er weer een breuklijn tussen niveau 1 en 2; de hogere niveaus lijken meer overeen te komen met de generatie Einstein.

Meisjes zijn meer actiegericht dan jongens, maar dit verschil is het grootst als het gaat om 'doelen verder weg'. De jongens zijn in meerderheid pas bereid om iets te doen voor anderen als zij deze mensen kennen. Niet-techniekjongens zijn iets meer actiegericht dan techniekjongens, maar ook zij halen het niveau van de meisjes niet. Opvallend is ook dat plattelanders meer bereid zijn om iets te doen voor mensen die ze kennen dan stedelingen. Allochtonen zijn meer bereid tot actie voor onbekenden dan autochtonen, maar minder voor bekenden. En BOL-leerlingen zijn aanmerkelijk meer actiegericht dan BBL'ers. Hoe deze verschillen allemaal precies moeten worden geduid, is niet duidelijk. Maar buiten kijf staat dat

de meisjes veel meer betrokken zijn bij de problemen van anderen. Bij de jongens is deze betrokkenheid er pas als zij de betreffende mensen kennen.

7.5 Vrijwilligerswerk

Ten opzichte van de groep vmbo'ers valt het hoge percentage mbo'ers op dat vrijwilligerswerk doet. Bijna een op de vijf mbo'ers (18,9%) geeft aan vrijwilligerswerk te verrichten. Dit geldt voor mbo'ers van alle niveaus. Bij de vmbo'ers ligt dit cijfer op 3%.

Figuur 23: Reacties op 'Ik doe vrijwilligerswerk.' (totale groep, n = 1684)

Meisjes doen significant vaker vrijwilligerswerk dan jongens, en ook hier zien we weer dat de jongens uit de niet-technische sectoren eerder het beeld van de meisjes benaderen dan dat van de jongens in de techniek. Het verschil tussen allochtonen en autochtonen is wat dit betreft niet significant. In de cijfers is wel duidelijk de sterkere sociale samenhang van het platteland terug te zien: stedelingen doen opvallend minder vaak vrijwilligerswerk dan plattelanders. Tot slot: BOL-leerlingen doen vaker vrijwilligerswerk dan BBL-leerlingen.

7.6 Nederland

Een andere vraag die in het kader van 'maatschappelijke betrokkenheid' kan worden gesteld, is die naar de mate waarin de mbo'ers zich prettig voelen in Nederland. De meerderheid van de mbo'ers (59,3%) vindt Nederland een leuk land; dat is een significant kleinere groep dan bij de vmbo'ers (63,6%).

23,8% van de mbo'ers geeft aan te willen emigreren. Respondenten van niveau 1 (31,8%) geven dit vaker aan dan respondenten van de andere niveaus. Dat wil echter niet zeggen dat alle potentiële emigranten weg willen omdat zij Nederland geen leuk land vinden. Slechts 10,6% van alle respondenten geeft aan Nederland niet leuk te vinden én te willen emigreren. De overige respondenten die overwegen te vertrekken, hebben daar blijkbaar andere redenen voor.

Allochtonen, jongens in de niet-technische sectoren en stedelingen overwegen het vaakst om Nederland te verlaten. Deels zijn dit ook de groepen die het vaakst ontevreden zijn over Nederland, maar de niet-technische jongens hebben vaak andere redenen om vertrek te overwegen. Allochtonen vinden Nederland significant minder vaak een leuk land, en opvallend is dat stedelingen nog iets minder vaak tevreden zijn over Nederland. Meisjes zijn minder positief over Nederland dan jongens, maar overwegen niet significant vaker om te vertrekken.

7.7 Conclusie

De generatie Einstein is een betrokken generatie. Het is een generatie die zich bezighoudt met de problemen in de wereld en zoekt naar manieren om daar iets aan te doen. Deze jongeren uiten hun betrokkenheid echter niet via de 'klassieke' kanalen. Bovendien houden ze zich niet zozeer bezig met de grote, abstracte wereldproblematiek; ze zijn echter wel zeer betrokken bij problemen dicht bij huis.

Voor een groot deel past de mbo-groep in het onderzoek in dat beeld van de generatie Einstein. De mbo'ers lijken wat dit betreft ook op de vmbo'ers uit *Kenmerkend vmbo*. Ook die zijn niet zozeer betrokken bij problemen veraf, maar wel bij problemen dicht bij huis en in het eigen netwerk. Ook al zijn ze niet zozeer betrokken bij wereldproblemen, mbo'ers hebben zich daar in meerderheid wel een mening over gevormd. Voor mensen in hun omgeving willen ze graag iets doen en problemen in hun omgeving willen ze aanpakken, in plaats van lang na te denken of te delibereren. Een opvallend hoog percentage mbo-leerlingen doet vrijwilligerswerk.

Ondanks die betrokkenheid bij zaken dicht bij huis wil bijna een kwart van de mbo'ers later emigreren. 10,6% van alle respondenten lijkt uit Nederland weg te willen uit ontevredenheid over het land. Vooral onder allochtonen en stedelingen heerst ontevredenheid over de Nederlandse samenleving.

Al met al geven mbo'ers blijk van een iets grotere en bredere maatschappelijke betrokkenheid dan vmbo'ers. Bovendien zijn zij iets vaker kritisch over het maatschappelijk klimaat in Nederland.

8 Opleidingskeuze

8.1 Inleiding

De generatie Einstein is zeker van haar zaak en kiest een opleiding vooral op grond van eigen voorkeuren. De arbeidsmarktkansen doen er niet zo toe, 'want die kansen komen toch wel'. Een opleiding moet vooral leuk en uitdagend zijn en bij je passen.

Het onderzoek *Kenmerkend vmbo* liet zien dat vmbo'ers op een flink aantal punten afwijken van dit beeld. Voldoen mbo'ers wél aan dat profiel? Kiezen ook zij een opleiding op basis van hun huidige behoefte aan plezier en uitdaging, of laten ze andere factoren meewegen? Van wie krijgen ze informatie, en welke informatie vinden ze het nuttigst? Hebben ze wel eens spijt dat ze voor een bepaalde opleiding hebben gekozen, en hoeveel mbo'ers hebben in het verleden een verkeerde opleidingskeuze gemaakt? En tot slot: denken ze dat ze werk zullen (blijven) doen dat bij hun opleiding past, of verwachten ze dat ze toch ander werk gaan zoeken?

8.2 Contact met techniek

In hoofdstuk 2 zagen we al dat mbo-leerlingen in de sector techniek opvallend veel vaker mensen in hun omgeving hebben die een technisch beroep uitoefenen dan mbo-leerlingen in de andere sectoren. Dit zagen we ook al bij de vmbo-leerlingen. Contact met techniek maakt dus ook hier verschil. Dit bewijst nogmaals dat mensen die weten wat een technisch beroep zoal kan inhouden, veel sneller geneigd zijn om te kiezen voor een technische opleiding. Jongeren die geen familie of vrienden in een technisch beroep hebben, maken die keuze veel minder. Vooralsnog lijkt het erop dat jongeren die onbekend zijn met techniek, daar minder snel voor durven te kiezen. Op grond van de resultaten tot nu toe kunnen we stellen dat in contact brengen met techniek een van de meest effectieve manieren is om jongeren voor techniek te laten kiezen. Dat geldt zowel voor zowel mbo'ers als vmbo'ers, al zullen we in 8.3 zien dat het voor mbo'ers iets minder geldt.

8.3 Informatiebronnen

Mbo'ers zijn iets beter geïnformeerd omtrent het kiezen van een opleiding dan vmbo'ers. Mbo'ers laten zich in hun oriëntatie op een opleiding veel minder leiden door hun ouders dan vmbo'ers. Het lijkt erop dat zij minder afhankelijk zijn van gemakkelijk toegankelijke bronnen van informatie. Docenten en open dagen zijn onder hen de meest geraadpleegd informatiebronnen, gevolgd door de ouders, schriftelijke informatie en vrienden.

Over het algemeen zijn de meisjes breder geïnformeerd bij het kiezen van een opleiding dan de jongens; zij raadplegen meer bronnen. Allochtonen lijken minder toegang te hebben tot deze bronnen dan autochtonen. Respondenten van de niveaus 1 en 2 raadplegen minder bronnen om tot een opleidingskeuze te komen dan respondenten van de andere niveaus. Waarschijnlijk hebben zij ook minder toegang tot informatie over opleidingen, of zijn ze minder proactief in het zoeken naar informatie. Op basis van de onderzoeksgegevens valt dit niet met zekerheid te bepalen.

Meisjes hebben vaker informatie van een docent ontvangen dan jongens, en jongens in de techniek spreken vaker met een docent over de opleidingskeuze dan jongens in de niet-technische sectoren. Leerlingen uit de grote steden en allochtonen krijgen het minst vaak informatie van docenten. Hoe hoger het niveau van de respondenten, hoe vaker zij informatie van een decaan of docent hebben gekregen.

Meisjes, BOL-leerlingen en autochtonen noemen het vaakst de open dag als bron van informatie. BBL'ers en allochtonen zijn opvallend weinig naar open dagen van de opleiding geweest. Hoe dit moet worden verklaard, is niet duidelijk. Hoe hoger het niveau van de respondenten, hoe vaker ze naar een open dag zijn geweest.

Voor meisjes zijn de ouders vaker een bron van informatie over opleidingen dan voor jongens. Allochtonen krijgen veel minder vaak informatie van hun ouders dan autochtonen. Ook valt op dat de jongens in de sector techniek – die toch veel vaker ouders hebben die ook in de techniek werkzaam zijn – minder vaak aangeven informatie van hun ouders te hebben ontvangen dan de jongens in de andere sectoren. Het verband tussen contact met techniek en de keuze voor een technische opleiding – dat we in het vmbo-onderzoek hebben gevonden en dat hier leek te worden bevestigd – geldt dus waarschijnlijk wel voor de mbo'ers maar toch minder sterk dan voor de vmbo'ers. Hoewel de ouders wel een bron

van informatie zijn bij het maken van de opleidingskeuze, is hun mening over de opleiding nauwelijks een factor in de overweging van techniekleerlingen om al of niet voor een bepaalde opleiding te kiezen. Niveau-1-leerlingen krijgen duidelijk minder vaak informatie over opleidingen van hun ouders dan leerlingen van de andere niveaus.

De informatie over opleidingen in brochures en flyers bereikt ongeveer evenveel respondenten als de informatie van ouders. Leerlingen van niveau 1 en 2 halen veel minder vaak informatie uit brochures en flyers dan leerlingen van niveau 3 en 4. Meisjes en jongens in de niet-technische sectoren hebben het vaakst schriftelijke informatie over de opleiding doorgenomen. Allochtonen en BBL'ers hebben dit soort informatie het minst vaak gezien.

Vrienden zijn voor 18% van de mbo'ers een bron van informatie over de opleiding geweest. Meisjes (22,4%) noemen vrienden vaker als bron van informatie dan jongens (16,2%). Allochtonen verkrijgen meer informatie van vrienden dan autochtonen, wat waarschijnlijk samenhangt met het feit dat zij minder dan autochtonen hun ouders als bron van informatie noemen. Extra opvallend in dit verband is dat slechts 13,7% van de allochtonen informatie van de ouders heeft gekregen, terwijl 20,6% van hen de vrienden als informatiebron noemt.

15,4% van alle respondenten heeft informatie gekregen van iemand die werkt in de sector waarvoor zij hebben gekozen. Allochtonen krijgen minder informatie uit de sector dan autochtonen. Opvallend is dat de respondenten van niveau 1 veel minder vaak informatie krijgen van iemand uit de sector dan respondenten van de andere niveaus.

6,1% van de respondenten heeft informatie gekregen van bedrijven. Dit komt vaker voor bij BBL'ers dan bij BOL-leerlingen. Ook hebben de jongens veel vaker informatie van bedrijven gekregen dan de meisjes. Over het geheel genomen valt echter vooral op hoe weinig mbo'ers informatie verkrijgen van bedrijven in de fase waarin ze zich oriënteren op een keuze voor een vervolgopleiding.

Hoewel de mbo'ers in het onderzoek veelvuldig googlen naar informatie, wordt internet relatief weinig genoemd als bron van informatie bij het kiezen van een opleiding. Slechts 14% heeft op internet gezocht naar informatie over opleidingen. In het vmbo-onderzoek lag dit percentage ook al laag: 10,5%. Allochtonen, die wat dit betreft tot minder informatiebronnen toegang lijken te hebben, wenden zich vaker tot het internet dan autochtonen.

De open dag wordt als de meest nuttige bron van informatie gezien. En informatie van docenten en decanen wordt door bijna de helft van de respondenten als nuttig ervaren. Van de groep die informatie uit de sector heeft gekregen, vond ruim een derde dat nuttig; dat is vrijwel evenveel als het aandeel van de respondenten dat de informatie van ouders het nuttigst vond. Opvallend is ook de invloed van vrienden: hoewel maar 18% aangeeft uit die bron informatie te hebben verkregen, vindt bijna een derde van de respondenten die informatie het meest nuttig. Al met al verschilt dit beeld sterk van wat we aantreffen in het vmbo-onderzoek, waar leraren en ouders de belangrijkste autoriteiten bleken en informatie uit het bedrijfsleven zeldzaam was maar wel relatief vaak als nuttige bron werd gezien. Zie ook tabel 4.

Meest nuttige bron van informatie over opleidingen		
bron	% respondenten dat bron heeft geraadpleegd	% van het aantal respondenten dat deze bron heeft geraadpleegd, en deze bron het meest nuttig vond
docent	48,6%	49,5%
open dag	41,1%	62,1%
ouders/verzorgers	22,2%	34,0%
brochure	21,6%	20,4%
vrienden	18,0%	31,4%
iemand uit sector	15,4%	35,0%

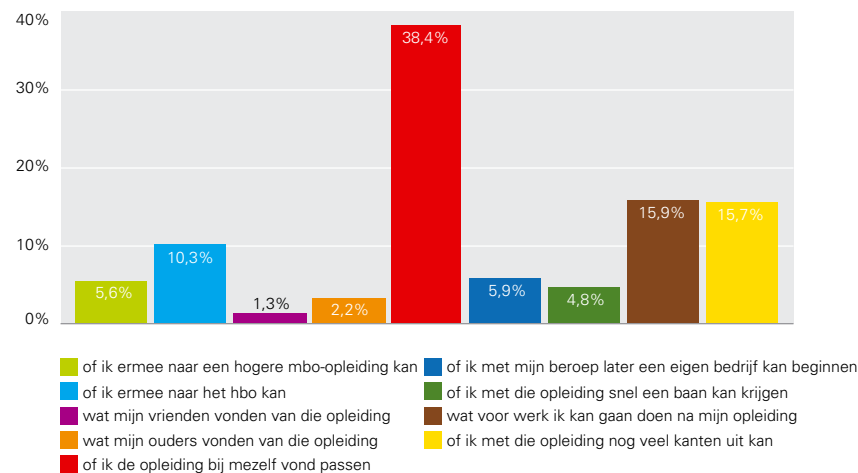
Tabel 4: Meest nuttige bron van informatie over opleidingen. (max. 1 antwoord mogelijk, totale groep n = 1684)

8.4 Motivatie

De generatie Einstein neemt de eigen persoonlijkheid en behoeften als uitgangspunt bij het kiezen van een opleiding. Ook mbo'ers vinden de match tussen de eigen persoonlijkheid en de opleiding hier veruit het belangrijkste. 38,4% van hen geeft aan dat het belangrijkste is dat de opleiding bij hen past. Bij de vmbo-leerlingen lag dat percentage nog iets hoger: 43%. Op afstand volgen beweegredenen die te maken hebben met arbeidsmarktperspectief en de mate waarin men met de opleiding nog opties openhoudt. Dit komt overeen met wat we vonden voor de vmbo'ers.

Over het geheel genomen valt te constateren dat de mbo'ers niet in meerderheid kiezen voor een opleiding omdat die past bij de eigen persoonlijkheid en daarbij

de arbeidsmarktperspectieven links laten liggen, zoals van de generatie Einstein wordt aangenomen. Hoewel de eigen persoonlijkheid voor de mbo'ers met afstand de belangrijkste factor in het keuzeproces is, spelen voor hen factoren die te maken hebben met arbeidsmarktperspectief en arbeidsmarktkansen wel degelijk een rol. Ook hierin lijken ze op de vmbo'ers.

Figuur 24: Reacties op 'Wat vond je het belangrijkste bij het kiezen van een opleiding?' (totale groep, n = 1684)

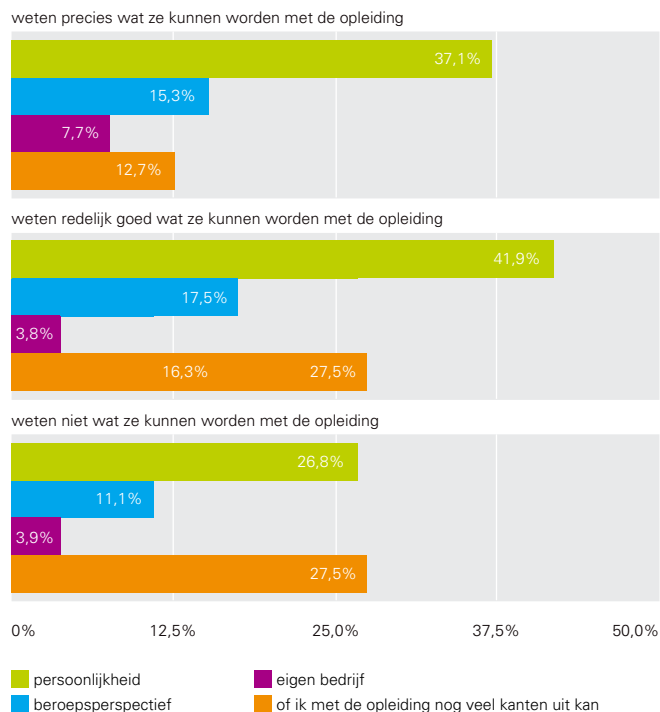
Voor mbo'ers van niveau 3 en 4 is de eigen persoonlijkheid hier belangrijker dan voor mbo'ers van niveaus 1 en 2. Niveau 3 en 4 passen op dit onderdeel dus meer in het beeld van generatie Einstein. Meisjes nemen significant vaker dan jongens de eigen persoonlijkheid als uitgangspunt bij de opleidingskeuze. En jongens in de sector techniek laten zich hier veel vaker leiden door de eigen persoonlijkheid dan jongens in de andere sectoren.

Het arbeidsmarktperspectief is bij de keuze voor een opleiding voor alle onderzochte subgroepen ongeveer even belangrijk.

Jongens kiezen vaker voor een opleiding omdat ze denken met een daarbij behorend beroep later een eigen bedrijf te kunnen beginnen dan dat meisjes dit doen. Jongens in de sector techniek doen dit vaker dan jongens in de andere sectoren, en BBL'ers vaker dan BOL-leerlingen. Voor de niveaus 1 en 2 is dit aspect iets belangrijker dan voor de niveaus 3 en 4. Tussen allochtonen en autochtonen is er hier geen verschil van betekenis.

Maar liefst 90,9% van alle mbo'ers geeft aan redelijk tot goed geïnformeerd te zijn over de arbeidsmarktmogelijkheden na de opleiding. Niveau-1-leerlingen zijn wat dit betreft iets minder goed op de hoogte, maar nog altijd goed geïnformeerd (ongeveer 80%). Verschillen tussen allochtonen en autochtonen zijn er hier niet. Meisjes zijn, anders dan in het vmbo, vaker zeker van hun kennis van het arbeidsmarktperspectief dan jongens. Leerlingen in de sector zorg en welzijn zijn hier het best op de hoogte, techniekleerlingen het minst. En BBL-leerlingen zijn significant beter geïnformeerd dan BOL-leerlingen.

Zijn er verschillen in de mate waarin de mbo'ers bepaalde factoren hebben laten prevaleren bij het kiezen van een opleiding? De keuze voor persoonlijkheid als leidende factor blijkt geen keuze bij gebrek aan informatie. Met andere woorden: de respondenten lieten de eigen persoonlijkheid niet prevaleren omdat ze niet op de hoogte zouden zijn van andere factoren (zoals het beroepsperspectief) die invloed zouden kunnen hebben op hun keuze. Ze waren wél op hoogte van de beroepsperspectieven, maar lieten desalniettemin de eigen persoonlijkheid in hun overwegingen prevaleren. Hierin komen zij dus overeen met de generatie Einstein.

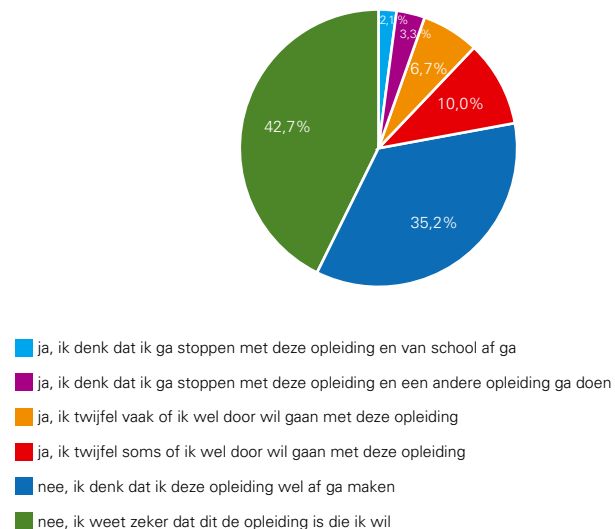
Figuur 25: Leidende factor bij het kiezen van een opleiding. (totale groep, n = 1684)

De groep die niet weet wat de mogelijkheden van de opleiding zijn, kiest hier het vaakst voor brede mogelijkheden na de opleiding. Respondenten van de niveaus 1 en 2 lijken minder zeker van hun opleidingskeuze dan respondenten van de andere niveaus. Ze geven vaker aan opties open te willen houden, maar willen dat niet (zoals bij de generatie Einstein) vanuit een zelfverzekerde houding over de eigen mogelijkheden, maar juist uit onzekerheid over de gemaakte keuze.

8.5 Switchen

Hoewel een meerderheid van de mbo'ers ervan overtuigd is dat ze willen (blijven) werken in de sector waarvoor zij worden opgeleid, valt wel op dat de mbo'ers minder overtuigd zijn van hun keuze dan de vmbo'ers. De groep die twijfelt is groter, en de groep die verwacht nog van branche of sector te veranderen eveneens. De meisjes zijn hier minder zeker van hun keuze dan de jongens. Leerlingen in de sector economie zijn het minst zeker van hun keuze. En allochtonen twijfelen vaker dan autochtonen.

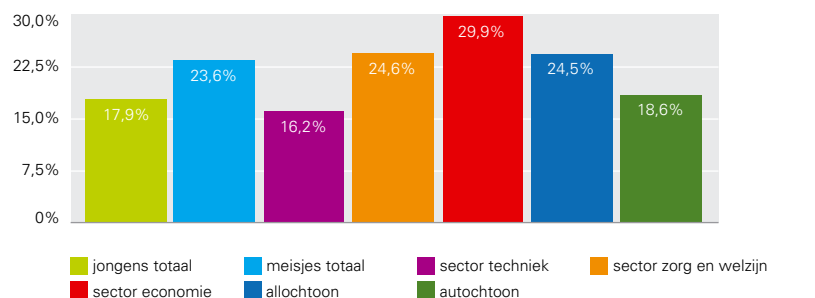
Een op de vijf mbo'ers twijfelt in meer of mindere mate over het doorgaan met de gekozen opleiding. Spijt van hun keuze hebben vooral respondenten van niveau 1. Dit laatste wordt veroorzaakt door informatieachterstand en doordat deze respondenten vaak bij hun keuze blijven uit negatieve overwegingen.

Figuur 26: Reacties op 'Heb je wel eens spijt dat je voor deze opleiding hebt gekozen?' (totale groep, n = 1684)

Ongeveer een op de vijf mbo'ers is wel eens overgestapt naar een andere opleiding. Dit switchen komt vooral voor bij respondenten die nu een economie-opleiding volgen. Allochtonen switchen vaker dan autochtonen; mogelijk houdt dit verband met de beperktere toegang die allochtonen hebben tot informatie over opleidingen.

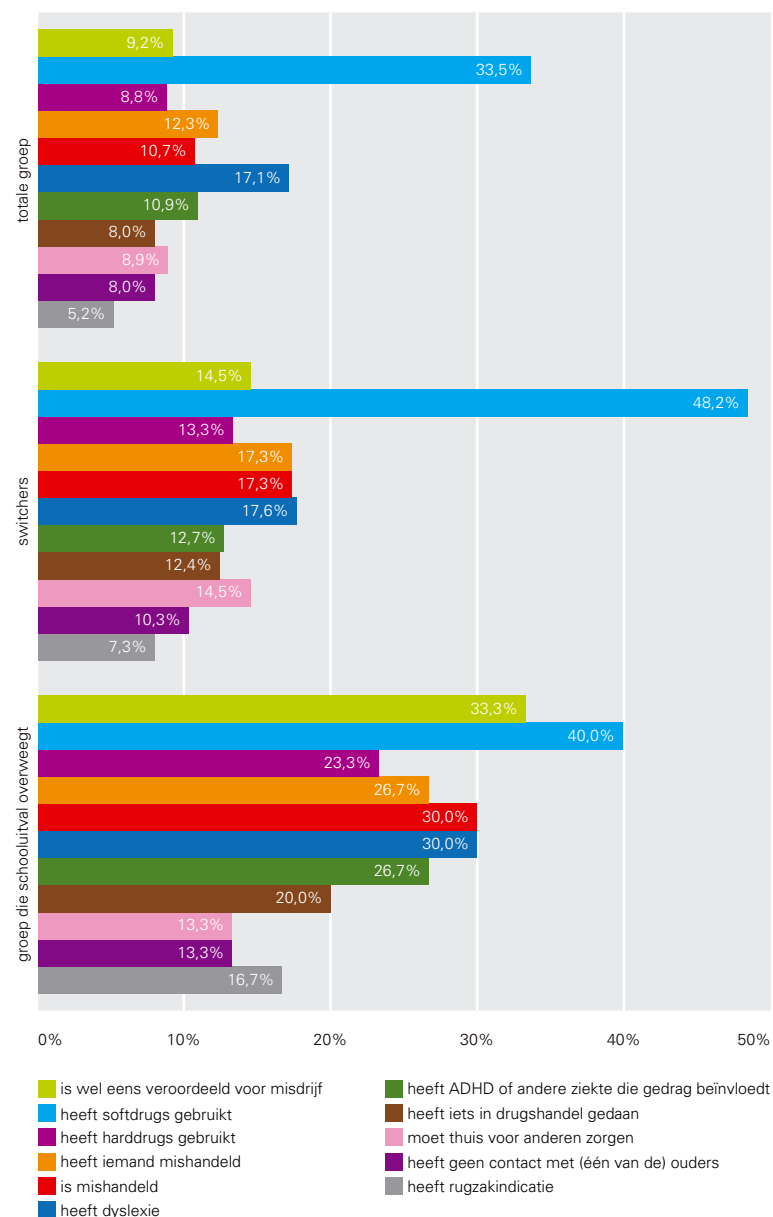
Binnen de sector economie zijn er dus veel leerlingen die eerder een andere opleiding hebben gevolgd. De minst voorkomende overstap is die van zorg en welzijn naar techniek en vice versa. En de overstap van BOL naar BBL wordt veel vaker gemaakt dan van BBL naar BOL.

Figuur 27: Respondenten die binnen het mbo veranderd zijn van opleiding. (diverse subgroepen, n = 330)

De respondenten zijn vooral geswitcht omdat ze vonden dat hun opleiding niet bij hen paste. Daarnaast lijkt gebrekkige voorlichting een grote rol te spelen. 29,1% van de switchers geeft aan dat de opleiding heel anders was dan men had verwacht en 9,1% had van tevoren een heel ander beeld van het werk of de stage. Factoren die te maken hebben met de onderwijsinstelling, zoals de kwaliteit van de docenten en de manier van lesgeven, spelen een minder grote rol. Factoren die te maken hebben met de eigen capaciteiten worden door een op de tien switchers genoemd. En 9,4% is geswitcht omdat men met de opleiding onvoldoende kansen op de arbeidsmarkt verwachtte. Voor 8,2% waren privéproblemen de reden voor het veranderen van opleiding.

Een aanzienlijke groep mbo'ers (ongeveer een op de tien) heeft met flinke privéproblemen te maken of te maken gehad. Waarschijnlijk ligt dit cijfer in werkelijkheid nog iets hoger, omdat sommige respondenten niet op deze vraag hebben geantwoord. Problemen in de privésfeer leiden tot vaker switchen en hangen nog sterker samen met schooluitval. Vooral respondenten van niveau 1 hebben vaker spijt van hun opleidingskeuze. Het aantal potentiële uitvallers is bij hen hoger dan bij de leerlingen van de andere niveaus.

Figuur 28: Problemen in de privésfeer. (totale groep, switchers en groep die schooluitval overweegt, n = 1684)

8.6 Conclusie

De generatie Einstein is zeker van haar zaak en kiest een opleiding vooral op grond van eigen voorkeuren. De arbeidsmarktkansen doen er niet zo toe, 'want die kansen komen toch wel'. Een opleiding moet vooral leuk en uitdagend zijn en bij je passen.

De grootste groep onder de mbo'ers neemt, evenals de generatie Einstein, de eigen persoonlijkheid als belangrijkste uitgangspunt bij de keuze van een opleiding. Toch is deze groep mbo'ers niet zo groot als op grond van het beeld van de generatie Einstein zou worden verwacht. Andere, externe factoren (zoals arbeidsmarktperspectief en arbeidsmarktkansen) lijken voor de mbo'ers belangrijker dan voor de generatie Einstein. Ditzelfde zagen we bij de vmbo'ers. Opvallend is dat het percentage dat uitgaat van de eigen persoonlijkheid bij de mbo'ers wel iets lager ligt dan bij de vmbo'ers.

Een mogelijke verklaring voor het feit dat mbo'ers meer belang hechten aan externe factoren dan de generatie Einstein, kan gelegen zijn in het feit dat mbo'ers minder mogelijkheden hebben op de arbeidsmarkt dan hoger opgeleide groepen. Mbo'ers voelen zich mogelijk meer overgeleverd aan externe krachten als de economische conjunctuur en ontwikkelingen in bepaalde economische sectoren, en zijn er minder van overtuigd dat hun eigen persoonlijkheid grotendeels bepaalt hoe hun carrière zal verlopen. Ook hierin lijken mbo'ers meer op vmbo'ers dan op de generatie Einstein.

Net als bij de vmbo'ers vinden we bij de mbo'ers een verband tussen contact met techniek en het kiezen voor een techniekopleiding, al ligt dit verband wel iets anders. Terwijl bij de vmbo'ers vooral ouders met een technisch beroep een positieve invloed hebben op de keuze voor techniek, is de invloed van de ouders bij de mbo'ers veel kleiner.

De mbo'ers twijfelen meer aan de keuzes die ze hebben gemaakt dan de vmbo'ers. Een op de vijf mbo'ers twijfelt in meer of mindere mate over het doorgaan met de gekozen opleiding. Ook ongeveer een op de vijf mbo'ers is wel eens overgestapt naar een andere opleiding. De respondenten zijn vooral geswitcht omdat ze vonden dat hun opleiding niet bij hen paste. Daarnaast lijkt gebrekkige voorlichting een grote rol te spelen. Een aanzienlijke groep mbo'ers (ongeveer een op de tien) heeft met flinke privéproblemen te maken of te maken gehad. Problemen in de privésfeer leiden tot vaker switchen en hangen nog sterker samen met schooluitval.

9 Werk en beroepsbeeld

9.1 Inleiding

De generatie Einstein wil vooral met passie werken en veel plezier beleven aan het werk. Zekerheid en carrièrekansen zijn minder belangrijk. Status heeft een andere inhoud gekregen: in plaats van om (materieel) succes gaat het bij de generatie Einstein vooral om zelfbeschikking, eigen regie, uitdaging en plezier. Wat betreft hun kansen op de arbeidsmarkt zijn de jongeren van deze generatie zelfverzekerd. Ze weten wat ze waard zijn, en ze zijn ervan overtuigd dat ze dat kunnen overbrengen. Inhoudelijke kennis doet er minder toe, 'want die veroudert snel'.

De opleiding moet dan ook vooral gericht zijn op vaardigheden en persoonlijke ontwikkeling, vinden de Einsteiners. Dat, in combinatie met hun zelfvertrouwen, zorgt ervoor dat ze vol verwachtingen de arbeidsmarkt zullen betreden. Ze durven eisen te stellen, en ze willen werk dat voldoet aan hun wensen en dat goed te combineren is met de rest van hun leven, waar ze dezelfde – hoge – eisen aan stellen.

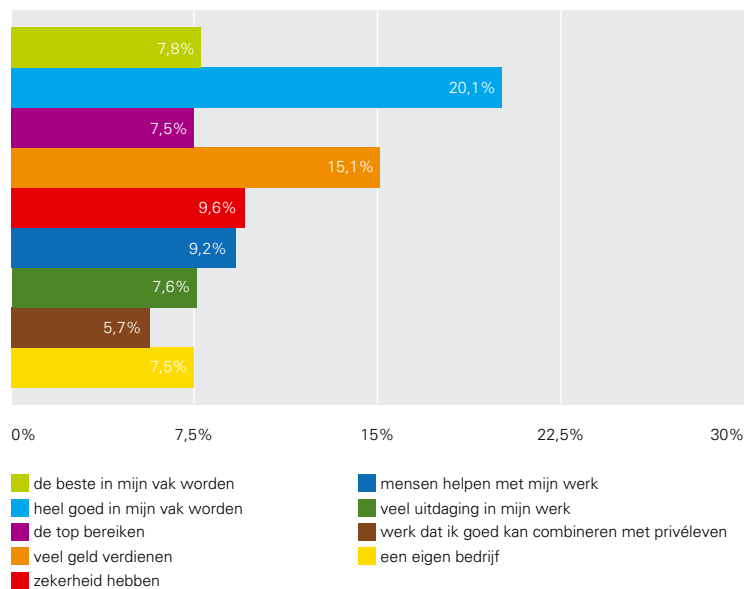
In *Kenmerkend vmbo* zagen we al dat de vmbo'ers niet helemaal passen in dit beeld van de generatie Einstein. In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre de mbo'ers daarin passen. Verwachten zij dezelfde dingen van hun komende werkkring, stellen ze dezelfde eisen en vinden ze dezelfde dingen belangrijk als de Einsteiners? Of hebben ze, zoals de vmbo-leerlingen, minder zelfvertrouwen en zal werk voor hen een andere plaats innemen in het leven? En in hoeverre hebben ze een beeld van wat ze willen gaan doen, en hoe hebben ze dat beeld gevormd?

9.2 Wat is belangrijk in je latere werk?

Maar liefst twee derde van de mbo'ers in het onderzoek geeft aan verder te willen studeren na het mbo.¹³ Meisjes willen vaker verder studeren dan jongens. Leerlingen in de technische sector zien van alle sectoren het minst in doorstuderen. En allochtonen willen opmerkelijk vaker doorstuderen dan autochtonen.

De mbo'ers hebben duidelijke ideeën over wat ze – eventueel na een vervolgopleiding – in hun werk willen bereiken. Met afstand is 'heel goed in mijn vak worden' het belangrijkste doel. Dit lijkt aan te sluiten bij het beeld van de met

passie werkende generatie Einstein. Hiermee onderscheiden de mbo'ers zich zeer duidelijk van de vmbo'ers, die vooral aangaven dat ze 'veel geld willen verdienen'. Dat is bij de mbo'ers weliswaar de tweede optie, maar in het vmbo-onderzoek lag dat percentage veel hoger. Ook voor de mbo'ers lijkt het belang van geld te liggen in de zekerheid die het verschaft, en niet zozeer in de status die het kan geven. 'Zekerheid hebben' staat op de derde plaats in de 'werkdoelenlijst' van de mbo'ers. Statusgerelateerde zaken die vooral verwijzen naar ambitie – zoals 'de top bereiken' en 'de beste in mijn vak worden' – scoren veel lager dan 'veel geld verdienen'. En aspecten die te maken hebben met zelfbeschikking en uitdaging scoren lager dan op grond van de schets van de generatie Einstein zou worden verwacht. Tot slot: de grote behoefte aan afwisseling van de generatie Einstein zien we bij de mbo'ers niet terug (evenmin als bij de vmbo'ers).

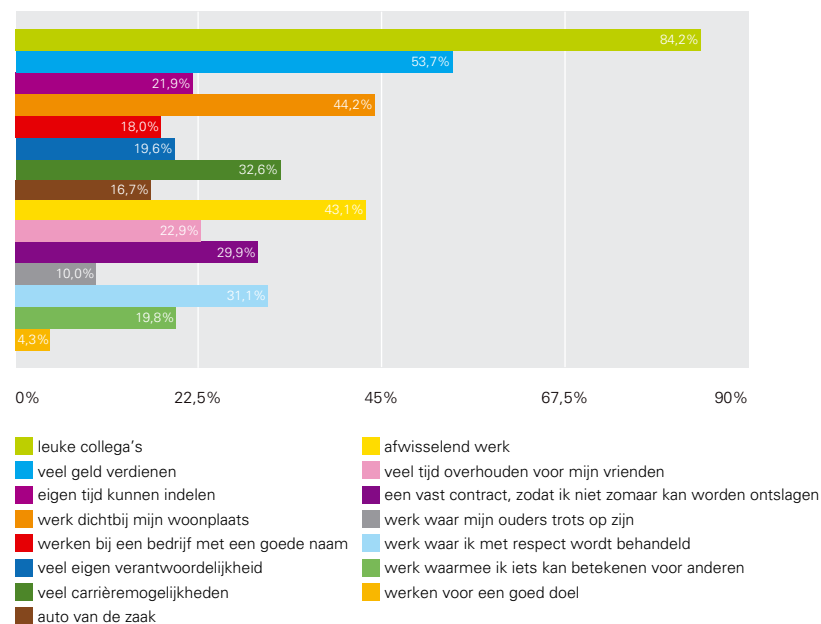
Andere opties, die wel in de vraag werden genoemd maar niet in bovenstaande figuur zijn opgenomen omdat ze minder dan 5% scoorden, zijn de volgende:

- manager worden: 3,0%
- zelf kunnen bepalen hoe ik mijn werk doe: 2,4%
- werken voor een goed doel: 0,5%
- veel verschillende opdrachten doen: 1,7%
- hele leven bij dezelfde werkgever blijven: 0,8%
- een beroep waar anderen tegenop kijken: 1,4%

Figuur 29: Reacties op 'Wat wil je later bereiken in je werk?' (totale groep, n = 1684)

Over alle sectoren zien we dat de jongens vaker dan de meisjes aangeven de beste te willen worden of de top te willen bereiken. Meisjes in de sector zorg en welzijn willen veel vaker dan meisjes en jongens uit de andere sectoren mensen helpen. In alle sectoren vinden de jongens 'veel geld verdienen' vaker dan de meisjes belangrijk. Opvallend is ook dat expertise op het eigen vakgebied vooral belangrijk is voor techniekleerlingen. En BBL'ers leggen sterker de nadruk op aspecten die te maken hebben met vakkennis en vakexpertise dan BOL-leerlingen, die meer op uitdaging gericht zijn.

Voor allochtonen is status sterker gerelateerd aan hun positie binnen een groep dan voor autochtonen. Zo geven zij vaker de voorkeur aan 'de top bereiken' dan autochtonen en ze vinden 'veel geld verdienen' ook belangrijker. Autochtonen hechten meer aan zekerheid en aan veel uitdaging in het werk. In totaal zegt 7,5% van de mbo'ers een eigen bedrijf te willen: 9,8% van de allochtonen en 7,6% van de autochtonen. Deze cijfers liggen lager dan in het vmbo-onderzoek, waar 8,9% aangaf een eigen bedrijf te willen. Mogelijk heeft de inmiddels ingetreden economische crisis hier invloed.¹⁴

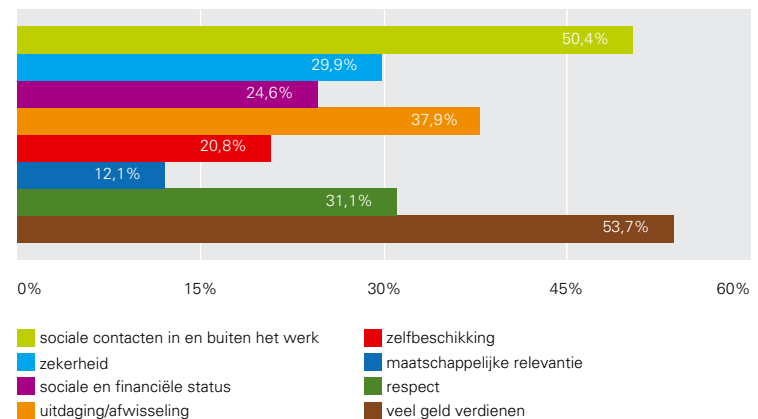

Figuur 30: Reacties op 'Als je straks werk gaat zoeken, wat vind je dan belangrijk?' (totale groep, n = 1684)

Wanneer we vragen wat zij belangrijk vinden als ze straks werk gaan zoeken, blijken de mbo'ers sterk te hechten aan de sociale aspecten van het werk (zie figuur 30). 'Leuke collega's' wordt het allerbelangrijkst gevonden. Hierin zijn de mbo'ers nog meer uitgesproken dan de vmbo'ers. 'Veel geld verdienen' staat op de tweede plaats maar scoort in absolute termen lager dan in het vmbo-onderzoek. En wellicht nog opvallender is nummer 3: 'werk dicht bij mijn woonplaats'. Andere aspecten die relatief hoog scoren, zijn zekerheid in de vorm van een vast contract, respect, afwisselend werk en 'veel carrièremogelijkheden'. De laagst scorende aspecten zijn 'werken voor een goed doel', 'werk waar mijn ouders trots op zijn' en een auto van de zaak.

Op het eerste gezicht lijken deze antwoorden niet te passen in het profiel van de generatie Einstein, waarbinnen vooral zelfbeschikking, uitdaging en sociale contacten (in en buiten het werk) een belangrijke plaats hebben. Wanneer de antwoorden van de mbo'ers nader worden geanalyseerd aan de hand van de indeling van de loopbaanankers van Schein¹⁵ verschuift het beeld iets (zie figuur 31). De mbo'ers lijken dan de generatie Einstein iets meer te naderen: ze hechten meer waarde aan sociale contacten en uitdaging dan de vmbo'ers, en wat minder aan zekerheid. Maar in absolute termen kunnen we toch niet zeggen dat de mbo'ers wat dit betreft passen in het beeld van de generatie Einstein. Zo gecategoriseerd blijkt toch weer dat 'veel geld verdienen' het belangrijkste is, gevolgd door sociale contacten in en rond het werk en uitdaging/afwisseling. Ook in deze zin lijken de mbo'ers iets meer op de Einsteiners dan op de vmbo'ers, aangezien bij de vmbo'ers 'zekerheid' de derde plaats innam. Zelfbeschikking en maatschappelijke relevantie – die voor de generatie Einstein zeer belangrijk zijn – zijn echter de hekkensluiters in het mbo-lijstje. Vergeleken met de vmbo'ers vinden de mbo'ers status iets belangrijker en zekerheid iets minder belangrijk. Dat betekent dat mag worden aangenomen dat 'veel geld verdienen' voor de mbo'ers minder belangrijk is dan voor de vmbo'ers. Maar, zoals al aangegeven, zekerheid is voor hen nog altijd belangrijker dan voor de generatie Einstein.

Hoe hoger het niveau van de mbo'ers, hoe vaker ze sociale contacten in dit verband belangrijk vinden. Ook de behoefte aan uitdaging en afwisseling stijgt met het niveau. Het belang van sociale en financiële status neemt juist af naarmate het niveau hoger wordt. Verder is er een licht verband tussen een hoger niveau van de mbo'ers en de mate waarin zij hechten aan werk waarin zij met respect worden behandeld. Het grootste verschil zit tussen niveau 1 en de hogere niveaus, waarbij de laatste iets meer voldoen aan het beeld van de generatie Einstein.

Figuur 31: Reacties op 'Als je straks werk gaat zoeken, wat vind je dan belangrijk?' (totale groep, n = 1684)

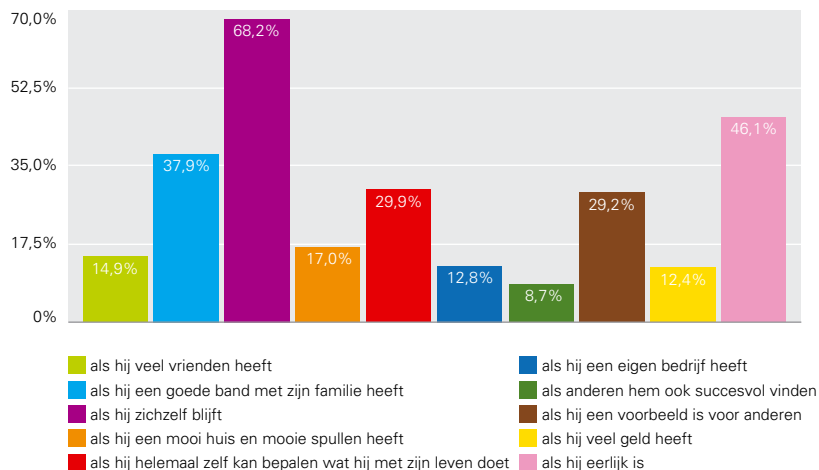
Jongens hechten meer dan meisjes aan status en geld. Voor meisjes ligt de nadruk sterker op sociaal contact, respect en maatschappelijke relevantie. Voor beide groepen zijn het salaris en 'leuke collega's' echter de belangrijkste aspecten van werk. Jongens in de sector techniek zijn het meest gericht op sociale en financiële status, en het minst van alle sectoren op uitdaging en afwisseling. Zij onderscheiden zich verder van vooral de jongens in de andere sectoren doordat ze sterker hechten aan respect. Allochtonen zijn in het werk meer gericht op geld en status, en minder op sociaal contact en de balans tussen werk en privé. Voor autochtonen zijn andere 'zachte' indicatoren – als uitdaging, afwisseling en respect – belangrijker. Voor beide groepen, echter, staat geld op de eerste plaats, gevolgd door sociale contacten.

9.3 Persoonlijk succes

De generatie Einstein ziet succes vooral in termen van zelfbeschikking, authenticiteit en sociale contacten: succesvolle mensen zijn authentieke mensen die hun leven op hun eigen manier vormgeven en eigen uitdagingen zoeken, en dat combineren met een rijk en bevredigend sociaal leven. In het onderzoek is nagegaan in hoeverre dit opgaat voor de mbo'ers.

De mbo'ers kiezen als maatstaf voor persoonlijk succes indicatoren die te maken hebben met authenticiteit en een sociaal leven. Succes wordt vooral afgemeten aan iemands eerlijkheid en authenticiteit, en aan de band met zijn/haar familie.

Zelfbeschikking komt op de vierde plaats. ‘Veel geld’ en ‘een mooi huis en mooie spullen’ zijn van veel minder belang. Ten opzichte van de vmbo’ers in *Kenmerkend vmbo* onderscheiden de mbo’ers zich op een aantal punten: ze vinden ‘veel vrienden’ een minder sterke maatstaf voor succes dan de vmbo’ers, hechten meer waarde aan authenticiteit en vinden het daarbij belangrijker om ‘een voorbeeld te zijn voor anderen’. Mbo’ers naderen de generatie Einstein hierin dus dichter dan dat de vmbo’ers dit doen.

Figuur 32: Reacties op ‘Wanneer vind jij iemand succesvol?’ (totale groep, n = 1684)

Hoe hoger het niveau van de mbo’ers, hoe meer belang zij hechten aan authenticiteit als kenmerk van een succesvol iemand. Ook ‘een voorbeeld zijn voor anderen’ vinden zij hier belangrijker naarmate het niveau van hun opleiding hoger is. De breuklijn zit tussen niveau 1 en de andere niveaus. Omgekeerd is ‘veel geld hebben’ vaker een kenmerk van een succesvol iemand voor niveau-1-respondenten dan voor respondenten van de andere niveaus.

Zowel meisjes als jongens vinden iemand vooral succesvol als hij/zij authentiek is, maar meisjes hechten relatief meer waarde aan dit kenmerk. Dat laatste geldt ook voor eerlijkheid, zelfbeschikking en de mate waarin iemand een voorbeeld is voor anderen. Jongens hechten iets meer waarde aan het contact met vrienden, aan materiële status en aan ‘als anderen hem ook succesvol vinden’. De voorkeur voor authenticiteit is onder de autochtonen wat sterker ontwikkeld dan onder de

allochtonen, en in die zin passen autochtone mbo’ers beter dan de allochtone in het beeld van de generatie Einstein. Veel geld, en de status die daaraan hangt, is belangrijker voor allochtonen, maar voor hen geldt net als voor autochtonen dat dit aspect relatief laag scoort ten opzichte van de andere aspecten.

Ook bij de vraag naar wat zij belangrijk vinden in hun ontwikkeling als persoon, geven mbo’ers vooral aan dat ze hopen een authentiek mens te blijven of te worden. De mbo’ers naderen de generatie Einstein wat dit betreft sterker dan dat de vmbo’ers dit doen. Naast authentiek zijn, vinden mbo’ers het belangrijk om hun sociale contacten goed te onderhouden, en zonodig daarvoor ook offers te brengen.

9.4 Capaciteiten, persoonlijkheid en kennis

Bijna drie kwart van de mbo’ers zegt de eigen capaciteiten te kennen. Daarmee wijken ze nauwelijks af van de vmbo’ers. Tussen niveau 1 en de overige niveaus is er hier een flink verschil. Respondenten van niveau 1 zijn het veel minder vaak eens met de stelling ‘Ik weet wat ik kan en wat ik niet kan’ dan respondenten van de andere niveaus.

Meisjes kennen hun eigen capaciteiten beter dan jongens, zowel wat betreft kunnen als niet-kunnen. Jongens in de sector techniek kennen hun mogelijkheden het minst, en jongens in de sector zorg en welzijn het meest. Maar voor alle jongens geldt dat een grote meerderheid zegt de eigen capaciteiten te kennen. Bezien we de verschillende leerwegen, dan blijken BOL-leerlingen het meest zeker van hun capaciteiten. Allochtonen zeggen iets minder vaak dan autochtonen zeker te weten wat ze kunnen en niet kunnen.

Mbo’ers denken in meerderheid dat hun persoonlijkheid op de arbeidsmarkt zwaarder telt dan de kennis die ze hebben. Ook hier blijken de mbo’ers weer in grote lijnen overeen te komen met de vmbo’ers maar toch iets meer te passen in het beeld van de generatie Einstein. Meisjes zijn vaker dan jongens van mening dat persoonlijkheid meer telt dan kennis.

Anders dan in het vmbo-onderzoek zien we hier wél significante verschillen tussen de sectoren. Jongens in de sector economie zijn het meest overtuigd van het belang van persoonlijkheid, jongens in de techniek het minst (maar nog altijd in ruime meerderheid). Allochtonen zijn minder dan autochtonen overtuigd van

de voorrang van persoonlijkheid op kennis. Tussen de leerwegen is er hier geen significant verschil. Bij de niveaus is opnieuw een flinke breuklijn zichtbaar tussen niveau 1 en de overige niveaus: respondenten van niveau 1 zijn er in minderheid van overtuigd dat hun persoonlijkheid zwaarder telt dan hun kennis, terwijl binnen de overige niveaus een ruime meerderheid (60-65%) deze overtuiging heeft. Dat een meerderheid vindt dat persoonlijkheid zwaarder telt dan kennis, wil nog niet zeggen dat een even grote meerderheid vindt dat ze niet veel meer hoeven te leren voordat ze kans maken op een leuke baan. Een grote groep vindt juist dat ze nog wél veel moeten leren. Deze groep is wel kleiner dan in het vmbo-onderzoek. Het hogere opleidingsniveau van de mbo'ers zorgt er blijkbaar voor dat ze zich wat zekerder voelen over hun kansen op de arbeidsmarkt.

Meisjes hebben iets meer dan jongens vertrouwen in hun vermogen om direct na de opleiding een leuke baan te vinden. Jongens in de techniek lijken redelijk overtuigd van dit vermogen. Allochtonen zijn er vaker van overtuigd dat ze nog door moeten leren; of dit te maken heeft met een minder groot vertrouwen in de mogelijkheden op de arbeidsmarkt of met een hoger ambitieniveau, kan op basis van de gegevens niet worden bepaald. Opvallend is verder dat BBL'ers meer vertrouwen hebben in hun vermogen om een leuke baan te vinden dan BOL-leerlingen; mogelijk draagt hun meer intensieve contact met de arbeidsmarkt hieraan bij.

Bij de beschouwing van de niveaus valt op dat met name de niveau-4-respondenten vinden dat ze nog veel moeten leren voordat ze kans maken op een leuke baan. Het verschil met de andere drie niveaus is opvallend. De niveau-4-respondenten zijn dus kritischer op hun vermogen: ze zijn er minder van overtuigd dat ze met hun huidige kennis een leuke baan kunnen vinden óf ze stellen hogere eisen aan 'een leuke baan'. De gegevens over wat zij zoeken in werk doen vermoeden dat met name het laatste bijdraagt aan deze kritische houding.

Bijna de helft van de mbo'ers denkt dat ze hun dromen gaan waarmaken. Dit verschilt niet significant met de vmbo'ers, en het is minder dan zou worden verwacht op grond van het beeld van de Einsteiners, die blaken van het zelfvertrouwen en die ervan overtuigd zijn dat zij zelf de regie hebben over hun leven. Tot slot: allochtonen lijken optimistischer over hun vermogen om hun dromen waar te maken dan autochtonen.

9.5 Conclusie

De generatie Einstein wil vooral met passie werken en veel plezier beleven aan het werk. Zekerheid en carrièrekansen zijn minder belangrijk. Status heeft een andere inhoud gekregen: in plaats van om (materieel) succes gaat het bij de generatie Einstein vooral om zelfbeschikking, eigen regie, uitdaging en plezier. Wat betreft hun kansen op de arbeidsmarkt zijn de jongeren van deze generatie zelfverzekerd. Ze weten wat ze waard zijn, en ze zijn ervan overtuigd dat ze dat kunnen overbrengen. Inhoudelijke kennis doet er minder toe, 'want die veroudert snel'.

De opleiding moet dan ook vooral gericht zijn op vaardigheden en persoonlijke ontwikkeling, vinden de Einsteiners. Dat, in combinatie met hun zelfvertrouwen, zorgt ervoor dat ze vol verwachtingen de arbeidsmarkt zullen betreden. Ze durven eisen te stellen, en ze willen werk dat voldoet aan hun wensen en dat goed te combineren is met de rest van hun leven, waar ze dezelfde – hoge – eisen aan stellen.

De mbo'ers in het onderzoek passen slechts gedeeltelijk in dit beeld van de generatie Einstein. In hun werk hechten zij eveneens aan passie voor hun vak en sociale contacten, maar zekerheid en status zijn voor de mbo'ers belangrijker dan voor de Einsteiners. Zelfbeschikking is voor de mbo'ers veel minder belangrijk dan voor de generatie Einstein. Uitdaging en afwisseling zijn wél belangrijk voor mbo'ers, en daarin naderen zij de generatie Einstein dichter dan de vmbo'ers dit doen.

In hun opvatting van persoonlijk succes naderen de mbo'ers de generatie Einstein wel sterk; beide groepen hechten aan authenticiteit en eerlijkheid.

De mbo'ers wijken ook af van de generatie Einstein als het gaat om zelfvertrouwen; ze hebben een redelijk vertrouwen in de kracht van hun eigen persoonlijkheid en in hun kansen op de arbeidsmarkt, maar zijn niet zo zeker van zichzelf als de Einsteiners.

In het algemeen kunnen we dus stellen dat ook op het vlak van werk en beroepsbeeld de mbo'ers de generatie Einstein iets dichter naderen dan dat de vmbo'ers dit doen, maar dat zij niet helemaal passen in het beeld van de Einsteiners.

10 Tevredenheid over school

10.1 Inleiding

Naast de vragen die zijn gesteld om een vergelijking te kunnen maken tussen de mbo-leerlingen en de generatie Einstein is in dit onderzoek een aantal vragen gesteld over de ervaringen van de mbo'ers met hun huidige school (anders dan over de inhoud van de opleiding), hun docenten en hun praktijkopleiders. In dit hoofdstuk komen de resultaten hiervan aan de orde; waar mogelijk wordt een vergelijking gemaakt met de ervaringen van vmbo'ers zoals weergegeven in *Kenmerkend vmbo*.

10.2 Aandacht

67,3% van de mbo'ers vindt dat men genoeg aandacht krijgt van de leraren op school. De mbo'ers zijn hierover wel iets minder tevreden dan de vmbo'ers, bij wie dit cijfer op ruim 70% ligt. Allochtonen geven het vaakst aan onvoldoende aandacht te krijgen van de leraren. 25,4% van hen vindt dat het daar wel eens aan ontbreekt; dit percentage ligt aanmerkelijk hoger dan in het vmbo (19,9%). Meisjes voelen zich op school iets vaker 'een nummer' dan jongens. Leerlingen in de sector economie hebben dat gevoel het vaakst. BBL-leerlingen hebben er minder last van dan BOL-leerlingen, wat waarschijnlijk kan worden verklaard uit het feit dat de BBL'ers minder tijd op school doorbrengen. Bezien we de niveaus, dan valt op dat een hoger niveau gepaard gaat met een kritischer houding ten aanzien van de aandacht van docenten.

Over de aandacht van de praktijkopleider is 59,1% van de mbo-leerlingen tevreden. De groep ontevredenen is hier kleiner (9,4%) dan de groep die ontevreden is over de aandacht van de docenten (19,4%). Leerlingen in de sector zorg en welzijn zijn hierover het minst vaak ontevreden. 12,4% van de totale groep voelt zich wel eens een nummer op de stage of de werkplek. 37,1% van de mbo'ers geeft echter aan zich geen oordeel te kunnen vormen over de aandacht van de praktijkopleider, wat erop wijst dat deze leerlingen niet zeker zijn over wat ze precies op werkplek of stage mogen verwachten. Allochtonen voelen zich vaker een nummer op de werkplek of de stage dan autochtonen. Datzelfde geldt in lichte mate voor BBL-leerlingen ten opzichte van BOL-leerlingen, wat weer te

verklaren is uit het feit dat de BBL'ers meer tijd op het werk doorbrengen dan de BOL-leerlingen.

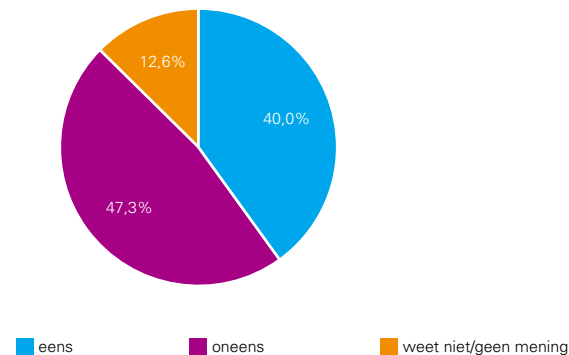
52% van de respondenten geeft aan dat er op hun school niet meteen wordt gereageerd op verzuim. Dit percentage ligt veel hoger dan dat in het vmbo, waar het 31,3% bedraagt. Het lijkt erop dat de scholen, net als in het vmbo-onderzoek naar voren kwam, sneller aan de bel trekken wanneer er een jongen verzuimt dan wanneer een meisje dit doet. Allochtonen geven vaker aan dat de school direct contact opneemt bij verzuim dan autochtonen, en BOL-leerlingen vaker dan BBL-leerlingen. Dit laatste verschil komt waarschijnlijk voort uit het verschil in contacturen tussen de beide leerwegen. Tot slot: leerlingen van niveau 3 en 4 zeggen minder vaak dat de school meteen belt dan leerlingen van de andere niveaus.

Het werk of de stage reageert sneller dan de school wanneer een leerling verzuimt. 37,2% van de mbo-leerlingen geeft aan dat het werk dan meteen de school belt. Bijna de helft van de respondenten weet echter niet hoe het werk bij verzuim reageert, wat erop zou kunnen wijzen dat men hier (nog) geen ervaring mee heeft opgedaan. BBL'ers zeggen vaker dat het werk contact zoekt met de school dan BOL-leerlingen. Opvallend is verder dat leerlingen in de sector economie iets vaker aangeven dat het bedrijf niet belt bij afwezigheid dan leerlingen in de andere sectoren.

10.3 Verveling

De helft van de mbo'ers vervelt zich niet of niet regelmatig op school; 40% geeft aan zich wél vaak te vervelen. Meisjes vervelen zich iets vaker dan jongens. BBL-leerlingen vervelen zich vaker dan BOL-leerlingen, ondanks dat zij er minder tijd doorbrengen. En leerlingen in de sector economie zijn vaker verveld dan leerlingen in de andere sectoren; techniekleerlingen vervelen zich het minst.

Op het werk of de stage is er weinig tijd voor verveling. Het verschil met school is in dit opzicht groot. Allochtonen zeggen zich vaker te vervelen op werk of stage dan autochtonen. Wat hiervan de oorzaak is, is onduidelijk. Bij vergelijking van de niveaus valt op dat respondenten van niveau 1 zich vaker vervelen op werk of stage dan respondenten van de andere niveaus.

Figuur 33: Reacties op 'Ik vervel me vaak op school.' (totale groep, n = 1684)

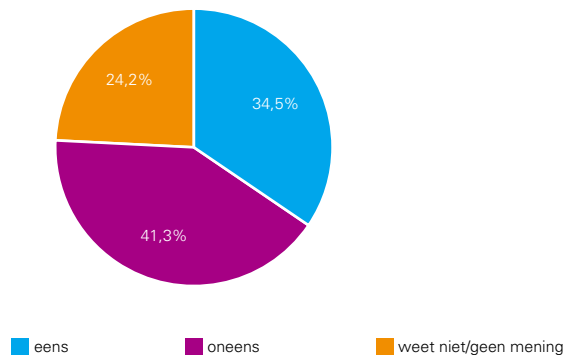
10.4 Docenten en praktijkopleiders

Ruim een derde van de mbo'ers vindt dat de meeste docenten goed zicht hebben op hun persoonlijkheid, maar een grotere groep, 41,9%, is het daarmee oneens. De persoonlijke band tussen docenten en leerlingen lijkt dus volgens de mbo'ers wel wat verbeterd te kunnen worden. Meisjes vinden vaker dan jongens dat docenten onvoldoende zicht hebben op hun persoonlijkheid. Autochtonen zijn wat dit betreft vaker ontevreden dan allochtonen. Het is goed mogelijk dat allochtonen op dit vlak ook minder hoge verwachtingen hebben dan autochtonen. De leerlingen van niveau 3 en 4 zijn veel kritischer over de mate waarin docenten zicht hebben op hun persoonlijkheid dan de leerlingen van de andere niveaus.

De mbo-leerlingen zijn wat betreft het hebben van zicht op hun persoonlijkheid vaker tevreden over hun praktijkopleiders dan over hun docenten. Mogelijk verwachten ze ook minder van de praktijkopleiders, maar mogelijk kan het verschil ook verklaard worden door de andere aard van het contact. Met name de leerlingen van niveau 1 zijn hier kritisch. En meisjes zijn vaker dan jongens ontevreden over de mate waarin hun praktijkopleider hen begrijpt. Opvallend is dat allochtonen, die minder vaak ontevreden zijn over hun docenten in dit verband, juist vaker ontevreden zijn over de praktijkopleider.

De meningen van de mbo'ers zijn verdeeld over de mate waarin docenten weten hoe ze hun het beste les kunnen geven. Ruim een derde van de leerlingen vindt dat de docenten dat wél weten maar een grotere groep vindt van niet; een eveneens aanzienlijke groep geeft aan het niet te weten. Het blijkt dat de mbo'ers

vaker ontevreden zijn over de wijze van lesgeven dan de vmbo'ers. De leerlingen van niveau 3 en 4 zijn wat dit betreft kritischer dan de leerlingen van niveau 1 en 2, en de meisjes zijn vaker ontevreden dan de jongens. Tot slot: de BBL-leerlingen hebben hier minder klachten dan de BOL-leerlingen, mogelijk doordat ze zich vanwege het geringere aantal contacturen minder storen aan dit soort zaken.

Figuur 34: Reacties op 'De meeste leraren begrijpen hoe ze mij het beste les kunnen geven.'
(totale groep, n = 1684)

Ook op dit punt zijn de mbo'ers vaker tevreden over praktijkopleiders dan over docenten: ze vinden vaker dat de praktijkopleider begrijpt hoe hij/zij hun het beste iets kan leren. Economieleerlingen zijn hier vaker ontevreden dan leerlingen in de andere sectoren.

Mbo-leerlingen vinden leren in de praktijk zowel veel leuker als veel effectiever dan les op school. De hogere waardering voor praktijkopleiders boven docenten houdt hiermee verband.

Een krappe meerderheid van de mbo'ers vindt dat ze op school altijd hulp krijgen als ze die nodig hebben. Bijna een derde is hier ontevreden over. Deze cijfers wijken niet significant af van die in het vmbo-onderzoek. Respondenten in de sector zorg en welzijn zijn het meest tevreden over de op school aanwezige hulp, en respondenten in de sector economie het minst. Allochtonen zijn wat dit betreft significant minder tevreden dan autochtonen. En BOL-leerlingen zijn op dit vlak kritischer dan BBL'ers.

Ook wat deze ondersteuning betreft, zijn de mbo-leerlingen vaker tevreden over de praktijkplaats dan over school. BBL'ers zijn zeer te spreken over de

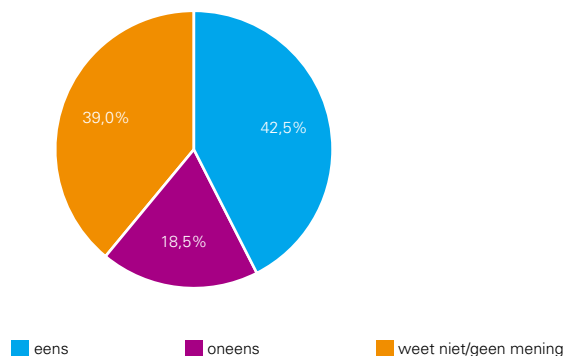
ondersteuning op het werk. Allochtonen zijn minder vaak dan autochtonen van mening dat ze op het werk altijd de hulp krijgen die ze nodig hebben; het is mogelijk dat dit verband houdt met het gegeven dat allochtonen vaker moeite hebben met het vragen om hulp, zoals aangetoond in andere onderzoeken (o.a. Pinto¹⁶).

De mbo-leerlingen zijn voorzichtig in hun reactie op de stelling 'De meeste docenten zijn in mij geïnteresseerd.' Ruim een derde geeft aan hierover geen oordeel te kunnen vellen. Eveneens een derde heeft het gevoel dat hun leraren interesse in hen hebben. De mbo'ers zijn wat dit betreft minder ontevreden (en meer uitgesproken) dan de vmbo'ers.

Mbo-leerlingen van niveau 1 vinden minder vaak dan leerlingen van de andere niveaus dat docenten in hen zijn geïnteresseerd. Opvallend is dat de meisjes, die zich op andere punten kritischer tonen over hun docenten, vaker dan de jongens aangeven het gevoel te hebben dat de meeste docenten in hen zijn geïnteresseerd. Andersom ligt het voor de BBL-leerlingen: zij zijn op veel punten minder kritisch dan BOL-leerlingen, maar hier hebben ze juist minder vaak het gevoel dat de docenten in hen zijn geïnteresseerd; mogelijk speelt ook hier het lagere aantal contacturen een rol. Tot slot: allochtonen ervaren beduidend minder vaak interesse van docenten dan autochtonen.

De grootste groep mbo'ers ervaart op het werk of de stage meer interesse van collega's dan op school van hun docenten. Dat dit geldt voor BBL-leerlingen is wellicht niet zo verwonderlijk, gezien het grotere aantal contacturen dat zij met collega's hebben. Opvallend is wel dat leerlingen in de sector techniek wat minder vaak persoonlijke interesse van collega's ervaren dan leerlingen in de andere sectoren. Ook allochtonen zijn hierover minder vaak tevreden dan autochtonen.

Binnen de groep mbo'ers die daarover een mening uit (er is een relatief grote groep van 39% die dat niet doet), geeft een grote meerderheid aan dat de praktijkopleider hen helpt met het maken van opdrachten voor school. Meisjes krijgen hier vaker hulp van de praktijkopleider dan jongens, en BBL'ers vaker dan BOL-leerlingen; dat laatste kan waarschijnlijk weer verklaard worden door het grotere aantal contacturen. En allochtonen krijgen iets minder vaak hulp dan autochtonen.

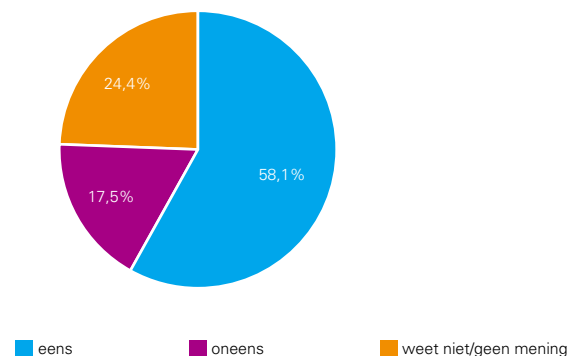
Figuur 35: Reacties op 'Mijn praktijkopleider helpt mij bij het maken van opdrachten voor school.' (totale groep, n = 1684)

10.5 Vakkennis en kennis over de arbeidsmarkt

Ondanks de kritische houding ten opzichte van docenten op andere vlakken, vindt een flinke meerderheid van de mbo'ers dat hun docenten over het algemeen over voldoende vakkennis beschikken. Tussen de verschillende subgroepen respondenten is er wat dit betreft weinig verschil in waardering. Wel is het zo dat allochtonen zich hierover aanmerkelijk minder positief tonen dan autochtonen. En de economieleerlingen zijn iets minder positief dan de leerlingen in de andere sectoren. Over de vakkennis van de praktijkopleider zijn de mbo-leerlingen iets minder uitgesproken positief, maar de groep die vindt dat de praktijkopleider onvoldoende vakkennis heeft (6,6%), is eveneens kleiner dan bij de docenten (18,6%). Een grotere groep (31,5%) geeft geen oordeel over de vakkennis van de praktijkopleider. Hoe meer contact men heeft met de praktijkopleider, hoe positiever het oordeel over zijn/haar vakkennis. Allochtonen tonen zich ook hier minder positief dan autochtonen.

Ook over de kennis van docenten over de arbeidsmarkt is een meerderheid van de respondenten positief, maar deze meerderheid is minder groot dan bij de vakkennis van docenten. Allochtonen hebben veel minder vertrouwen in de kennis van docenten over de arbeidsmarkt dan autochtonen. En economieleerlingen zijn iets positiever in hun oordeel dan de leerlingen in de andere sectoren.

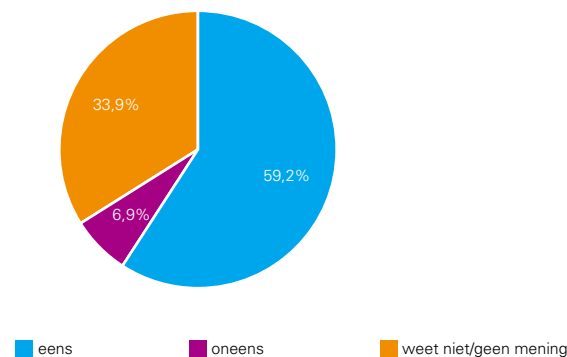
De mbo-leerlingen van niveau 1 vinden significant minder vaak dan de leerlingen van de andere niveaus dat hun docenten weten hoe de arbeidsmarkt in elkaar zit. Dit is opvallend aangezien de leerlingen van niveau 1 elders in het onderzoek blijkt geven van veel minder zicht op de arbeidsmarkt dan de andere groepen.

Figuur 36: Reacties op 'De meeste docenten weten hoe de arbeidsmarkt in elkaar zit.' (totale groep, n = 1684)

Over de arbeidsmarktkennis van de praktijkopleider is een ongeveer even grote groep mbo'ers positief als over deze kennis van de docenten, maar een duidelijk kleinere groep dan bij de docenten vindt dat de praktijkopleider op dit vlak over onvoldoende kennis beschikt. Het oordeel over de arbeidsmarktkennis van de praktijkopleider wordt vooral positief beïnvloed door veel contact: BBL'ers zijn hier positiever dan BOL-leerlingen. De mbo'ers van niveau 1 zijn ook hier duidelijk kritischer dan de mbo'ers van de andere niveaus.

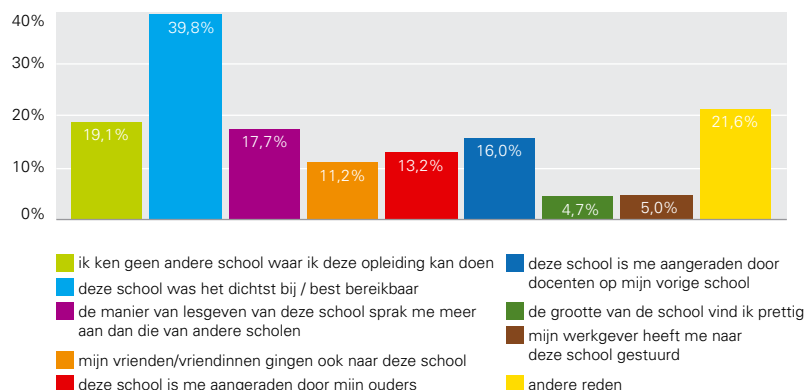
Ook over de kennis van de praktijkopleider over wat belangrijk is in het vak en wat niet, zijn de mbo-leerlingen in meerderheid positief. En ook hier zien we weer dat veel contact leidt tot een positiever oordeel over de kennis van de praktijkopleider, en dat allochtonen in dit verband minder positief zijn dan autochtonen.

Figuur 37: Reacties op 'Mijn praktijkopleider weet wat er belangrijk is in mijn beroep en wat niet.' (totale groep, n = 1684)

10.6 Redenen voor schoolkeuze

Slechts 17,1% van de mbo'ers heeft voor de school waarop zij zitten gekozen vanwege de wijze waarop of de methode waarmee daar wordt lesgegeven. Het lijkt erop dat schoolkeuze voor een grote groep nauwelijks een issue is; men kiest een opleiding en gaat vervolgens naar de dichtstbijzijnde instelling die die opleiding biedt. Binnen de groep die 'andere reden' heeft opgegeven, heeft een aanzienlijk deel om religieuze redenen voor een bepaalde onderwijsinstelling gekozen.

Figuur 38: Redenen voor schoolkeuze. (totale groep n = 1684)

Het overgrote deel van de mbo-leerlingen is ingestroomd vanuit het vmbo. Leerlingen in de sector economie zijn wat vaker afkomstig uit het vmbo dan leerlingen in de andere sectoren. En BBL'ers hebben wat vaker vmbo gedaan dan BOL-leerlingen. Opvallend is vooral het relatief hoge percentage allochtonen dat aangeeft 'een andere opleiding' te hebben gedaan.

10.7 Conclusie

Hoewel ruim 67,3% van de mbo'ers vindt dat ze voldoende aandacht krijgen op school, lijkt er toch relatief veel onvrede te zijn over (met name) docenten, hun kennis en de wijze waarop ze lesgeven en contact onderhouden met de deelnemers. De (relatief) grote groep die vindt dat ze onvoldoende worden (h)erkend als persoon op school, lijkt erop te wijzen dat ook in dit opzicht de mbo'ers weliswaar niet naadloos aansluiten bij de generatie Einstein (die

erkenning hoog in het vaandel heeft staan), maar wel iets sterker voldoen aan dat beeld dan vmbo'ers.

De mbo'ers zijn wel positief over de vakkennis en de kennis van de arbeidsmarkt van zowel docenten als praktijkopleiders.

De waardering van praktijkopleiders ligt op vrijwel alle fronten hoger dan die van docenten. Dit houdt sterk verband met het feit dat de overgrote meerderheid van de mbo'ers de voorkeur geeft aan leren in de praktijk boven het tot zich nemen van theorie. Leren in de praktijk vinden ze zowel leuker als effectiever.

Slechts 17,1% van de mbo'ers heeft voor de school waarop zij zitten gekozen vanwege de wijze waarop of de methode waarmee daar wordt lesgegeven. Locatie is de belangrijkste factor in de keuze voor een mbo-instelling.

De mbo'ers zijn over het geheel genomen minder positief over hun school dan de vmbo'ers. En allochtonen zijn over vrijwel de gehele linie negatiever over hun school dan de andere groepen.

1 1 Experimentele opleidingen en niet-experimentele opleidingen

11.1 Inleiding

Het mbo verandert. Inmiddels is er een groot aantal opleidingen opgericht waarin het onderwijs is afgestemd op de nieuwe competentiegerichte kwalificatiestructuur. Deze opleidingen, die hier worden aangeduid als 'experimentele opleidingen', hanteren een nieuwe, eigen didactiek.

De aanname is dat de leerlingen in deze experimentele opleidingen kennis en vaardigheden opdoen die beter aansluiten bij de competenties die op de hedendaagse arbeidsmarkt worden verwacht. In dit hoofdstuk gaan we na in hoeverre er aanwijzingen zijn dat de leerlingen in deze experimentele opleidingen inderdaad anders leren en anders informatie verwerken dan de leerlingen in niet-experimentele opleidingen. Tevens wordt gezien of er verschil is in de wijze en mate van internetgebruik, het werk- en beroepsbeeld dat de leerlingen hebben en de mate waarin zij tevreden zijn over een aantal aspecten van opleiding en werk.

11.2 Steekproef experimenteel / niet-experimenteel

Om de twee groepen goed te kunnen vergelijken, is binnen de steekproef van het onderzoek een tweede steekproef gedaan van respondenten van wie duidelijk was of ze een experimentele dan wel een niet-experimentele opleiding volgden. Daartoe is gekeken naar de crebonummers¹⁷ (oude of nieuwe kwalificatiestructuur) van de opleiding en datgene wat de school zelf aangaf over de didactiek van de opleiding. Omdat van veel opleidingen en respondenten niet kon worden achterhaald of de opleiding waarop zij zitten al dan niet experimenteel van aard is, is deze substeekproef beperkt. De steekproef heeft geresulteerd in twee subgroepen, elk verdeeld over twee opleidingsinstituten. 156 respondenten in deze steekproef zitten in een experimentele opleiding, 199 in een niet-experimentele.

Het is binnen de steekproef niet goed mogelijk om te wegen naar geslacht, sector, etniciteit en een aantal andere aspecten. Bovendien is de kans aanwezig dat de opleidingsinstelling bias veroorzaakt. In de steekproef konden slechts twee

opleidingsinstellingen worden meegenomen. Daarom is de kans aanwezig dat de instelling of daar spelende onderwijsspecifieke problemen een te grote invloed op de data hebben. Uit de steekproef kunnen dan ook hooguit indicaties worden afgeleid voor verschillen tussen experimenteel en niet-experimenteel. Nader toetsend onderzoek is nodig om een volledig beeld te krijgen van de effecten van experimentele opleidingen tegenover die van niet-experimentele opleidingen.

11.3 Leren

De leerlingen van beide typen opleidingen lijken ongeveer evenveel instructie van docenten nodig te hebben bij het uitvoeren van opdrachten. De leerlingen van experimentele opleidingen zijn vaker tevreden over de mate waarin de school voldoet aan hun behoefte aan instructie. Opvallend is wellicht dat de leerlingen van niet-experimentele opleidingen vaker bronnen buiten het eigen netwerk en de school aanboren; zij geven dus iets meer blijk van het vermogen tot netwerkleren. De leerlingen van experimentele opleidingen lijken echter iets zelfstandiger; ze vertrouwen meer op de eigen kennis en op het eigen vermogen om kennis te vergroten en nieuwe vaardigheden op te doen.

De leerlingen van experimentele opleidingen lijken vaker dan de andere groep de docent te beschouwen als een kennisautoriteit, maar ze verwachten minder vaak dat de docent als zodanig optreedt. De leerlingen van niet-experimentele opleidingen verwachten meer van de (praktijk)kennis van de docent en van zijn/haar gezag en sturing; ze willen meer duidelijkheid en meer begeleiding. De leerlingen van experimentele opleidingen hechten meer dan de andere groep aan de persoonlijke stijl van de docent en aan zijn/haar vermogen tot coaching (in plaats van begeleiding).

Er zijn nauwelijks verschillen tussen de groepen in de mate waarin ze tevreden zijn over de persoonlijke aandacht die ze krijgen op school en op de praktijkplek en over het contact met docenten en praktijkopleiders. Wel vinden de leerlingen van niet-experimentele opleidingen iets vaker dat docenten in hen geïnteresseerd zijn. Er is nauwelijks verschil in de mate waarin de respondenten zich uitgedaagd voelen op school: beide groepen vervelen zich er ongeveer even vaak. De leerlingen van experimentele opleidingen vinden het significant vaker leuker om in de praktijk te leren dan de leerlingen van niet-experimentele opleidingen.

Er is een lichte indicatie dat leerlingen van experimentele opleidingen vaker last hebben van information overload en iets meer moeite hebben om de dingen die ze leren in te passen in een groter geheel dan leerlingen van niet-experimentele opleidingen, maar het verschil is klein. Ook hebben zij meer moeite met het plaatsen van schriftelijke informatie in een groter geheel. Zij kunnen daarentegen beter omgaan met grote hoeveelheden beeldinformatie dan leerlingen van niet-experimentele opleidingen.

Leerlingen van experimentele opleidingen maken meer gebruik van internet en MSN dan leerlingen van niet-experimentele opleidingen. In de manier waarop de groepen het internet gebruiken is er weinig verschil.

11.4 Opleiding en werk

Leerlingen van niet-experimentele opleidingen lijken iets meer informatie te hebben gekregen, en uit meer bronnen, toen zij een keuze voor hun opleiding maakten dan de andere groep. Zij maken die keuze ook vaker op basis van het beroepsperspectief van de opleiding en laten zich meer leiden door de vraag of ze de opleiding bij hun persoonlijkheid vinden passen. Leerlingen van de experimentele opleidingen vinden het belangrijker dat ze met een opleiding nog veel opties open kunnen houden; zij geven ook vaker aan te willen doorstuderen. Beide groepen zijn even vaak tevreden over (en hebben even vaak spijt van) hun opleidingskeuze.

Hoewel slechts 17,1% van de respondenten aangeeft te hebben gekozen voor hun school vanwege de manier van lesgeven die daar wordt gehanteerd, leek het toch interessant om te bezien of er in dit verband verschillen zijn tussen experimenteel en niet-experimenteel. Opvallend genoeg kozen juist de leerlingen van experimentele opleidingen vaker voor hun school vanuit een gebrek aan kennis over alternatieven, of vanwege de gemakkelijk bereikbare locatie van die school. De leerlingen van niet-experimentele opleidingen geven vaker aan dat ze voor hun school hebben gekozen vanwege de manier van lesgeven, maar hier is wel bias aanwezig vanwege het specifieke karakter van een van de opleidingsinstellingen in de steekproef. Datzelfde geldt voor de mate waarin de respondenten van niet-experimentele opleidingen hebben gekozen voor een school vanwege het feit dat vrienden ook naar die school gingen, en voor de mate waarin hun de school werd aangeraden door docenten van hun vorige opleiding.

De leerlingen van experimentele opleidingen vinden het iets belangrijker dan de andere groep om later in hun vak te excelleren, en ze lijken ook iets meer gericht op materiële status.

De leerlingen van experimentele opleidingen hebben minder vertrouwen in de match tussen hun eigen capaciteiten en de vraag op de arbeidsmarkt, maar tonen zich uiteindelijk wel zelfverzekerder in algemene zin dan de leerlingen van niet-experimentele opleidingen: zij geven vaker aan dat ze ervan overtuigd zijn dat ze hun dromen zullen gaan waarmaken. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat zij iets minder zicht hebben op de arbeidsmarktmogelijkheden.

11.5 Conclusie

Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat het type opleiding (experimenteel/niet-experimenteel) een mbo-leerling sterk vormt in de manier waarop hij/zij leert, allerlei zaken waardeert en zich voorbereidt op de arbeidsmarkt. Er zijn verschillen tussen de groepen, maar over het algemeen zijn deze klein; nader onderzoek zou moeten uitwijzen of deze verschillen werkelijk samenhangen met het verschil in type opleiding.

Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat leerlingen van experimentele en niet-experimentele opleidingen op zeer verschillende manieren leren en informatie verwerken. Wel zijn er aanwijzingen voor lichte verschillen tussen de groepen: de mbo'ers van experimentele opleidingen lijken iets zelfstandiger en ze lijken meer tekenen van lateraal leren te vertonen, terwijl de mbo'ers van niet-experimentele opleidingen iets meer tekenen vertonen van netwerklernen. De groepen hebben verschillende verwachtingen van docenten: de leerlingen van experimentele opleidingen willen een coachende docent met een prettige persoonlijke stijl; de leerlingen van niet-experimentele opleidingen willen een kennisautoriteit als docent, die duidelijk is en gezag heeft.

In de waardering van de (begeleiding op) school en de werk- of stageplek is er, anders dan misschien verwacht, weinig verschil tussen de groepen. De leerlingen in de experimentele opleidingen geven alleen vaker aan de voorkeur te geven aan praktijkleren.

Opvallend is wellicht dat de leerlingen van experimentele opleidingen vaker voor hun school hebben gekozen vanwege de gemakkelijk bereikbare locatie, of omdat ze geen andere school kenden waar deze opleiding wordt geboden. Dit gegeven sluit aan bij het feit dat deze leerlingen ook minder informatiebronnen hebben geraadpleegd bij het maken van hun opleidingskeuze dan de leerlingen van niet-experimentele opleidingen.

Er zijn geen aanwijzingen voor verschillen in internetgebruik tussen de beide groepen.

Bij het maken van een keuze voor een opleiding lijken de leerlingen van niet-experimentele opleidingen vaker overwegingen te maken die passen in het beeld van de generatie Einstein dan de leerlingen van experimentele opleidingen. Ook in hun carrièredoelen lijken zij iets meer in dit beeld te passen, maar de verschillen zijn klein.

De leerlingen van experimentele opleidingen hebben in algemene zin meer zelfvertrouwen dan de andere groep, maar tonen zich juist minder zelfverzekerd wanneer hun wordt gevraagd naar hun arbeidsmarktkansen. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat zij iets minder zicht hebben op de arbeidsmarktmogelijkheden.

12 Gesprekken met docenten en praktijkopleiders

12.1 Inleiding

In aanvulling op het kwantitatieve onderzoek werden twee gesprekken gevoerd met elk vijf docenten in de sector techniek aan een mbo-instelling en twee gesprekken met elk vijf praktijkopleiders in dezelfde sector. Doel van de gesprekken was om na te gaan of het beeld dat deze docenten en begeleiders hebben van de mbo-leerlingen met wie zij dagelijks werken, overeenkomt of afwijkt van het beeld dat naar voren komt uit de kwantitatieve data.

De werving van de deelnemers aan de gesprekken vond plaats via een verzoek aan de onderwijsinstellingen die aan het onderzoek onder de leerlingen meedoen. Uit de aangeleverde lijst van namen werd op basis van een zo breed mogelijke spreiding over regio's een selectie gemaakt. De gesprekken vonden plaats in een open vorm. De onderwerpen in het onderzoek onder de leerlingen werden aan de deelnemers voorgelegd. De praktijkopleiders en docenten werd gevraagd de mbo'ers te karakteriseren aan de hand van die onderwerpen. Waar nodig werden verduidelijkings- en verdiepingsvragen gesteld, zonder hierbij indicaties te geven van de voorlopige resultaten uit het kwantitatieve deel van het onderzoek. In dit hoofdstuk komen de belangrijkste conclusies uit de gesprekken aan de orde.

12.2 Sociaal-demografische kenmerken

De docenten herkennen duidelijk het beeld dat uit het leerlingenonderzoek naar voren komt betreffende het opleidingsniveau van de ouders van de mbo'ers. Vooral in de niveaus 1 en 2 vinden zij het aandeel van laag opgeleide ouders opvallend groot. Zij brengen tevens naar voren dat het opleidingsniveau van de ouders invloed heeft op de wijze waarop leerlingen hun opleiding kunnen doorlopen: doordat zij thuis minder ondersteuning ondervinden, komen zij vaker slecht voorbereid op school; leerlingen van de lagere niveaus lijken vaker 'alles zelf te moeten doen', terwijl juist deze groep sterk gebaat zou zijn bij betere ondersteuning vanuit huis.

Het beeld dat mbo'ers in de sector techniek vaker ouders hebben die zelf ook in de techniek werken, wordt door zeven van de tien docenten herkend. De overige docenten herkennen dat beeld niet.

De praktijkopleiders geven vooral aan dat leerlingen van de lagere niveaus vaak meer moeite hebben met de werkdiscipline: op tijd komen, mensen netjes te woord staan, aanvoelen wat servicegerichtheid betekent. Zij benadrukken dat de ouders hierbij wel een rol kunnen spelen, maar dat deze dat vaak niet doen bij leerlingen bij wie het mis gaat. Deze jongeren worden niet gestimuleerd om op tijd te komen, en in sommige gevallen lijken zij zich helemaal zelf te moeten redden. De praktijkopleiders merken wat dit betreft in het algemeen wel een verschil tussen de lagere en de hogere niveaus, maar benadrukken dat ze ook regelmatig leerlingen van niveau 1 en 2 treffen die het op dit vlak wél goed doen.

12.3 Netwerkvorming

De docenten vinden dat de netwerken van mbo'ers over het algemeen redelijk homogeen zijn. Binnen groepen vormen zich vaak subgroepjes op basis van gemeenschappelijke kenmerken. Een gedeelde interesse kan aanleiding zijn voor contact, maar hechte netwerken bestaan opvallend vaak uit leerlingen met dezelfde sociaal-demografische kenmerken. In deze zin herkennen de docenten dus het beeld dat uit het onderzoek naar voren komt. Overigens geven alle docenten ook aan dat mbo'ers in het algemeen afkomstig zijn uit een min of meer duidelijk te omschrijven sociaal-economische laag. Volgens hen zijn mbo'ers van zeer hoog opgeleide ouders zeldzaam.

De docenten herkennen het beeld dat meisjes over het algemeen gemakkelijker dan jongens contacten leggen met leerlingen met een (iets) andere achtergrond, maar geven daarbij tegelijk aan dat netwerken van meisjes gemakkelijker uit elkaar lijken te vallen, en dat zij als docenten weinig ervaring hebben met echte 'meisjesnetwerken', omdat deze in de sector techniek zeldzaam zijn. Meisjes in de techniek houden zich wel goed staande binnen de overwegend uit jongens bestaande leerlingpopulatie, vinden de docenten.

Voor de praktijkopleiders is dit anders. Zij hebben vaak minder zicht op de samenstelling van de vriendenkring van hun leerlingen en vinden het daarom moeilijker om daar een oordeel over te vellen. Ze vinden dat de leerlingen het doorgaans goed doen in de bedrijven waar ze werken: ze leggen redelijk gemakkelijk contact met mensen van verschillende leeftijden en achtergronden. De praktijkopleiders herkennen niet helemaal het beeld dat de netwerken van mbo'ers voornamelijk zouden bestaan uit mensen met dezelfde achtergrond.

12.4 Leren en informatie verwerken

De docenten in de gesprekken zijn het erover eens dat de mbo'ers van nu zelfstandiger en mondiger zijn dan die van tien jaar geleden, maar dat ze niet kunnen worden gekarakteriseerd als zeer zelfstandige werkers en laterale denkers en doeners. Over het algemeen hebben mbo'ers relatief veel instructie nodig. Ze tonen zich vaak onzeker bij opdrachten die ze zelfstandig moeten uitvoeren. Het plaatsen van theoretische informatie en het toepassen ervan in een groter geheel is iets dat veel mbo'ers lastig vinden. Hoe lager het niveau, hoe meer moeite de leerlingen hiermee hebben.

Tekenen van netwerklernen zien de docenten alleen bij uitzondering. Af en toe maken ze een leerling mee die handig gebruikmaakt van zijn/haar netwerk buiten de school, maar dit zijn uitzonderingen. Wel zoeken leerlingen vaak bevestiging en steun bij elkaar bij het uitvoeren van een opdracht, maar de gekozen werkwijze (in groepjes) roept dit ook op. Volgens de docenten is dit nog geen bewijs dat leerlingen dat ook zelfstandig en zonder aanleiding zouden doen.

De docenten merken wel dat vrijwel alle leerlingen in de sector techniek meer tot hun recht komen in praktijksettings, en dat ze leren in de praktijk ook duidelijk leuker vinden en beter aankunnen dan het verwerken en toepassen van theorie.

Nieuwe methoden hebben effect, vindt ongeveer de helft van de docenten. Zij zien na verloop van tijd een grotere zelfstandigheid bij hun leerlingen, en vooral – en dat vinden de docenten zeer belangrijk – een groter vertrouwen in het eigen kunnen.

Vier van de tien docenten vinden dat vooral de mannelijke mbo'ers hun eigen capaciteiten niet goed kunnen inschatten. Met name overschatting van het eigen kunnen en van de eigen mogelijkheden op de arbeidsmarkt komen nogal eens voor. Dat beeld wordt door de andere docenten niet gedeeld: zij vinden juist dat veel mbo'ers best iets meer vertrouwen in hun eigen arbeidsmarktmogelijkheden zouden mogen hebben.

De eigen status als docent roept regelmatig conflicten op. Zes docenten geven aan dat zij zich meer zouden moeten opstellen als coach – die pas ingrijpt op instigatie van de leerling – maar dat zij niet kunnen voldoen aan dat beeld. De leerlingen vragen regelmatig om meer actieve begeleiding en om een opstelling

als kennisautoriteit. Ze leunen meer op de docent dan in het 'coachingsmodel' mogelijk is. Deze docenten geven aan te laveren tussen een rol als autoriteit en een rol als coach-aan-de-zijlijn. Zij stemmen hun rol af op de behoefte van de individuele leerling. Dat maakt het lesgeven wel intensief, maar tegelijk uitdagend.

De docenten vinden over het algemeen dat mbo'ers redelijk de waarde kunnen inschatten van informatie op televisie, maar dat informatie op internet al te vaak voor waar wordt genomen. Verschillende docenten hebben regelmatig meegemaakt dat evident onjuiste geruchten die op internet de ronde doen, hun weg vinden naar de leerlingen. Soms (vooral bij geruchten waarbij conflicten tussen culturele groepen een rol spelen) leidt dit tot spanning in de klas. Deze docenten zouden dus juist wensen dat de mbo'ers nog wat meer onderscheidend vermogen zouden hebben als het gaat om het beoordelen van informatie op internet.

Alle praktijkopleiders zijn het er over eens dat mbo'ers een redelijke mate van zelfstandigheid zouden kunnen tonen, maar dat ze zich vaak onzeker voelen op het werk of de stage, zeker in het begin. Net als de docenten herkennen zij de grote behoefte aan instructie, en vooral aan bevestiging.

Het beeld van de zichzelf overschattende mbo'er herkennen de praktijkopleiders slechts ten dele. Zij zien wel jongens 'met een grote mond' binnenkomen, maar ook die blijken al snel behoefte te hebben aan instructie en bevestiging, en ze vragen daar vroeg of laat ook om. Alle praktijkopleiders vinden wel dat mbo'ers na hun opleiding nog vaak interne training nodig hebben voordat ze zelfstandig in een bedrijf kunnen functioneren. De helft van de praktijkopleiders geeft aan dat het daarbij vooral moet gaan om de 'zachtere' kanten van het werk: hoe om te gaan met klanten en collega's, een professionele houding, etcetera.

Alle praktijkopleiders hebben de indruk dat mbo'ers het beter naar hun zin hebben in de praktijk dan op school. Dit horen ze regelmatig van hun leerlingen.

Over de manier waarop de leerlingen informatie verwerken en de mate waarin ze grotere hoeveelheden informatie aankunnen, kunnen de praktijkopleiders zich moeilijk een oordeel vormen. Zij maken vooral mee dat leerlingen in de praktijk leren, en vinden over het algemeen dat de leerlingen dat redelijk snel oppakken. Hoe hoger het niveau, hoe beter het vermogen om nieuwe vaardigheden aan te leren.

12.5 Normen voor sociaal gedrag

De docenten in de groepsgesprekken zijn ambivalent over de mate waarin mbo'ers trouw en sociaal zijn. Zij zien bij hun leerlingen hechte netwerken, maar vinden ook dat die netwerken gemakkelijk uit elkaar kunnen vallen om (naar hun mening) vaak onbetekenende kwesties of ruzietjes. De trouw is groot, maar dat zijn de ruzies en vetes ook, vinden de docenten. Het beeld dat de meeste mbo'ers eerst zouden gaan praten om het contact te herstellen wanneer zich een conflict voordoet, herkennen zij niet.

Verder merken de docenten op dat netwerken binnen de klas vaak culturele grenzen overschrijden, maar dat buiten de klas veel netwerken blijken te zijn gebaseerd op een gemeenschappelijke (culturele) achtergrond.

Dat mbo'ers hechten aan authenticiteit en eerlijkheid, wordt door de docenten wel herkend. Je anders voordoen dan je bent is een doodzonde, voor leerlingen onderling maar zeker ook voor docenten tegenover leerlingen.

Vrienden zijn buitengewoon belangrijk voor mbo'ers, vinden de docenten, en problemen in de vriendenkring vinden vaak hun weg naar de klas. Vier van de tien docenten hebben een of meerdere keren meegemaakt dat 'een vriend met problemen' wordt opgegeven als reden voor verzuim, en dat de betreffende leerling ook verwacht dat dit als een valide reden voor verzuim wordt gezien.

De docenten verwachten niet dat de leerlingen ook later in hun werk prioriteit aan hun vrienden zullen geven. Ze zijn van mening dat de leerlingen goed weten dat veel werkgevers een scheiding tussen werk en privé verwachten. Ze voorzien dan ook niet dat mbo'ers er ten onrechte van overtuigd zullen zijn dat het sociale leven voortgaat op het werkend bestaan.

Ook de praktijkopleiders zijn van mening dat mbo'ers sterk hechten aan authenticiteit en eerlijkheid. Over de mate van trouw aan hun vrienden kunnen ze zich minder goed een oordeel vormen, omdat ze daarop, naar eigen zeggen, minder zicht hebben. Geen van de praktijkopleiders heeft ooit meegemaakt dat een leerling niet kwam opdagen en als reden 'iets met vrienden' opgaf. De praktijkopleiders vinden over het algemeen wel dat er nog het een en ander schort aan de opstelling van mbo'ers, maar wijten dat niet aan een onrealistisch beeld van de verhouding tussen werk en privé.

12.6 Life online

De docenten herkennen het beeld van de mbo'ers die veelvuldig internet gebruiken zonder dat dit leidt tot vergaande integratie van het 'echte leven' en het online-leven. Wel signaleren zij dat MSN en internet een rol spelen bij het snel verspreiden en 'verzwaren' van geruchten. Ook cyberpesten is een verschijnsel dat toeneemt, al merken de docenten daar in de klas slechts zijdelings iets van. Ze zijn ervan overtuigd dat het gebeurt, maar omdat de mbo'ers over het algemeen wat ouder zijn en met problemen rond vrienden niet zo gemakkelijk naar docenten stappen, heeft dit relatief weinig effect op de gang van zaken in de klas.

De praktijkopleiders geven aan zich nauwelijks een oordeel te kunnen vormen over de invloed van internet op het leven van de mbo'ers. Ze vinden de leerlingen over het algemeen wel heel bedreven in het googlen, en zien dat ze relatief gemakkelijk nieuwe programma's en systemen onder de knie krijgen.

12.7 Maatschappelijke betrokkenheid

Acht van de tien docenten in de gesprekken vinden dat mbo'ers niet (bijzonder) maatschappelijk betrokken zijn. Door internet aangewakkerde, hypes vinden wel hun weg naar de klas, maar de docenten zien dat niet als teken van maatschappelijke betrokkenheid. Dat mbo'ers wel sterk betrokken zijn bij mensen in hun eigen netwerk, onderkennen de docenten wel, maar ook daarbij plaatsen zij kanttekeningen. Ze vinden dat die betrokkenheid heftig kan zijn, maar vaak ook niet diep zit; die kan zo weer verdwijnen als andere dingen de aandacht vragen of andere contacten aan belang winnen.

Dat mbo'ers over het algemeen een duidelijke mening hebben over maatschappelijke problemen, wordt door de docenten herkend, maar naar hun idee zijn die meningen vaak gebaseerd op een flinterdunne betrokkenheid: men heeft iets gehoord, er wordt op basis van relatief weinig informatie een mening gevormd, en vervolgens wordt die mening (soms luid en duidelijk) geventileerd.

De docenten herkennen de actiegerichtheid die in het onderzoek naar voren komt. De meeste docenten vinden echter dat hun leerlingen wat dit betreft over het algemeen weinig uithoudingsvermogen tonen. Het is er wel, maar het moet zich nog verder ontwikkelen, en dat zal naar hun verwachting met de jaren wel gebeuren.

Ook de praktijkopleiders vinden dat mbo'ers niet zoveel maatschappelijke betrokkenheid tonen, maar ze geven hierbij meteen aan dat ze zich daarover niet goed een mening kunnen vormen. Bij gesprekken op het werk over maatschappelijke problemen durven veel mbo'ers zich (nog) niet echt te roeren.

12.8 Opleidingskeuze

De docenten denken dat het merendeel van hun leerlingen de keuze voor hun techniekopleiding hebben gemaakt op basis van zowel hun eigen persoonlijkheid als hun arbeidsmarktkansen. Ze merken wel dat leerlingen de arbeidsmarkt mogelijkheden belangrijk vinden, en dat ze vaak vragen stellen over hun mogelijkheden. Dat contact met techniek de keuze voor techniek bevordert, wordt bevestigd door het merendeel van de docenten.

Zes van de tien praktijkopleiders vinden dat de mbo-leerlingen als persoon goed passen in het werk dat ze zullen gaan doen. Dat de leerlingen veel waarde hechten aan arbeidsmarkt omstandigheden wordt door hen bevestigd. Zij krijgen regelmatig vragen van leerlingen over de mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Bovendien geven relatief veel leerlingen aan dat zij een vaste baan zouden willen bij het bedrijf waar zij stage lopen of waarmee zij een BBL-contract hebben.

12.9 Werk en beroepsbeeld

Alle docenten geven aan dat zij het beeld van de zelfverzekerde Einsteiner – die status en zekerheid in het werk niet belangrijk vindt – niet terugzien bij de mbo'ers. Zij zijn van mening dat mbo'ers wel graag plezier willen hebben in hun opleiding en werk, maar dat geld verdienen, status bereiken en zekerheid verwerven veel zullen bijdragen aan dat werkplezier. Veel mbo'ers geven volgens de docenten aan dat ze uitdaging en afwisseling belangrijk vinden. Maar ongeveer de helft van de docenten denkt dat dat vooral retoriek is, en dat veel mbo'ers helemaal niet veel uitdaging en afwisseling aan zouden kunnen; ze zijn juist gebaat bij veel structuur en begeleiding en ze moeten niet worden overvraagd. Wel zijn de meeste docenten ervan overtuigd dat het merendeel van hun leerlingen zich een goede plek op de arbeidsmarkt zal kunnen verwerven.

De praktijkopleiders praten veel met hun leerlingen over kansen op de arbeidsmarkt en over manieren om een goede of betere positie te bereiken. Zij vinden

niet dat hun leerlingen erg sterk gericht zijn op status en zekerheid, maar vinden die gerichtheid gezond en redelijk realistisch. Het beeld van de zelfverzekerde Einsteiner – die zich niets gelegen laat liggen aan zekerheden en alleen geïnteresseerd zou zijn in het plezier van het nu – herkennen zij niet.

12.10 Tevredenheid over school

Ongeveer de helft van de docenten merkt wel eens dat mbo'ers 'zwemmen' in de grote opleidingsinstituten van vandaag de dag. Eveneens ongeveer de helft heeft wel eens rechtstreekse kritiek gehad van leerlingen over gebrek aan aandacht. Zelf geven de docenten juist aan sterk gericht te zijn op een persoonlijke, individuele aanpak, en dat dat veel aandacht voor leerlingen met zich meebrengt. Dat ze daarin niet altijd het niveau halen dat ze zich voor ogen hebben gesteld, zit drie van de tien docenten regelmatig dwars; zij zouden meer tijd willen besteden aan onderwijstaken en minder aan administratief werk. Alle docenten herkennen overigens de grote behoefte aan erkenning bij de mbo'ers.

De praktijkopleiders krijgen minder vaak dan de docenten kritiek op de mate van aandacht die ze hebben voor de leerlingen. Ze herkennen eveneens de grote behoefte aan persoonlijke aandacht, maar zijn van mening dat die grote behoefte voortkomt uit de jonge leeftijd en onervarenheid van de leerlingen. De praktijkopleiders zijn minder dan de docenten gericht op het opbouwen van een persoonlijke band met de leerlingen, maar zij geven wel allemaal aan dat het dan primair gaat om een goede professionele werkrelatie. Als het daarnaast ook persoonlijk klikt, is dat mooi meegenomen en komt dat vaak de werkrelatie weer ten goede.

12.11 Conclusie

Docenten en praktijkopleiders uit de sector techniek bevestigen het beeld van de mbo'ers dat is gevonden in het onderzoek onder de leerlingen. Slechts op een paar punten zijn er verschillen:

- De docenten constateren bij hun leerlingen zowel onderschatting als overschatting van hun kansen op de arbeidsmarkt. Veel mbo'ers geven aan dat ze uitdaging en afwisseling belangrijk vinden in een toekomstige baan. Maar ongeveer de helft van de docenten denkt dat dat vooral retoriek is, en dat veel

mbo'ers helemaal niet veel uitdaging en afwisseling aan zouden kunnen; ze zijn juist gebaat bij veel structuur en begeleiding en ze moeten niet worden overvraagd.

- Een aantal docenten constateert dat mbo'ers erg gevoelig zijn voor geruchten die via internet worden verspreid; deze docenten zouden wensen dat de leerlingen wat kritischer met dit soort berichten zouden leren omgaan. Cyberpesten komt volgens de docenten veel voor. Het beeld dat de meeste mbo'ers eerst zouden gaan praten met vrienden om het contact te herstellen wanneer zich een conflict voordoet, herkennen zij niet. De netwerken van de mbo'ers zijn volgens de docenten niet zo stevig als uit het leerlingenonderzoek naar voren komt. De docenten zetten ook vraagtekens bij de maatschappelijke betrokkenheid van mbo'ers.
- Opvallend is dat praktijkopleiders het lastig vinden om iets te zeggen over de vriendenkring van de mbo'ers, over de manieren waarop zij informatie verwerken, over de invloed van de online-wereld op de mbo'ers en over hun maatschappelijke betrokkenheid. Dit zijn onderwerpen waar zij niet goed zicht op hebben, omdat ze niet ter sprake komen tijdens het werk.
- Praktijkopleiders constateren dat mbo-leerlingen binnen de bedrijven gemakkelijk contacten leggen met mensen van verschillende achtergronden. Hoewel zij aangeven geen goed zicht te hebben op de vriendenkring van de mbo'ers, herkennen zij niet helemaal het beeld dat de netwerken van mbo'ers voornamelijk zouden bestaan uit mensen met dezelfde achtergrond.

13 Handreikingen voor onderwijs en bedrijfsleven

Wat kunnen onderwijs en bedrijfsleven doen met de resultaten van dit onderzoek? In dit hoofdstuk worden een aantal handreikingen geboden.

13.1 Werving voor een (technische) opleiding of baan

Net als in het vmbo-onderzoek zien we in dit onderzoek dat nabijheid van techniek een keuze voor een technische opleiding bevordert. Mbo'ers in de sector techniek hebben vaker ten minste één ouder die een technisch beroep uitoefent dan mbo'ers in de andere sectoren. Wat opvalt, is dat mbo'ers wel minder vaak dan vmbo'ers hun ouders raadplegen bij het inwinnen van informatie over opleidingen, en dat mbo-leerlingen in de techniek juist aangeven dat zij minder vaak informatie bij hun ouders inwinnen dan mbo'ers in de andere sectoren. Het verband is er dus wel, maar het is hier iets minder sterk dan bij de vmbo'ers.

De belangrijkste reden waarom mbo'ers kiezen voor het volgen van een opleiding aan een bepaalde school is de korte afstand tot die school. De onderwijsmethode die er wordt gehanteerd, is aanzienlijk minder belangrijk bij die keuze. Werving op basis van die gehanteerde methode alleen zal geen extra leerlingen aantrekken.

Als er in een regio geen techniekopleidingen in een bepaalde branche of voor een bepaald beroep worden aangeboden, betekent dat waarschijnlijk dat leerlingen ook niet zo'n opleiding zullen gaan volgen. Zij zijn immers niet gauw geneigd om te reizen voor een opleiding. Zijn er in een regio tekorten aan arbeidskrachten in een bepaalde branche, dan is het dus noodzakelijk om opleidingen voor die branche in de buurt aan te bieden.

Mbo-leerlingen zoeken weinig naar informatie over opleidingen op het internet. Als ze informatie zoeken over opleidingen, dan raadplegen ze als eerste een docent of decaan, en daarnaast bezoeken ze graag open dagen van opleidingen. De ouders komen wat dit betreft pas op de derde plaats (in het vmbo-onderzoek op de tweede plaats). De mbo'ers raadplegen ook meer schriftelijke informatie (brochures en folders) dan informatie op het internet. Bij wervingsactiviteiten voor opleidingen is het dan ook verstandiger om te investeren in een open dag en foldermateriaal dan in een website.

Mbo'ers hechten het meest waarde aan informatie die ze krijgen op een open dag, aan informatie van docenten en aan informatie van iemand uit de sector. Zeker voor de techniek geldt dat hun beeld van de sector vaak niet duidelijk is. Wil men meer leerlingen voor technische opleidingen winnen, dan is het belangrijk hen in contact te brengen met mensen die in de sector werkzaam zijn. Opvallend is dat de informatie van mensen die in een bepaalde sector werken meer wordt gewaardeerd dan die van de ouders; het verschil is klein, maar het is er. Omdat docenten het eerste aanspreekpunt zijn en de open dag van de opleiding zwaar telt, is het belangrijk dat de school een goed beeld neerzet van de opleiding en van de beroepsmogelijkheden daarvan. Ook belangrijk is dat de docenten kennismaken van wat er in de bedrijven speelt, evenals de organisatoren van de open dag en de ontwikkelaars van brochures en folders (vaak verbonden aan een afdeling communicatie). Ondanks dat de rol van de ouders hier beperkt is, kan het zeker geen kwaad ook voor hen de sector inzichtelijk te maken.

Erg opvallend is de hoge waardering die de mbo'ers geven aan wat vrienden hun vertellen over een opleiding. Dat is iets om rekening mee te houden. Als je een leerling enthousiast weet te maken voor een opleiding, dan kan dit enthousiasme wellicht ook zijn/haar vrienden over de streep helpen. Omgekeerd: een negatieve ervaring met een opleiding gaat ook snel rond.

Past die opleiding bij mij? Dat is voor mbo'ers het belangrijkste uitgangspunt bij het kiezen van een opleiding. Ook belangrijk, met name voor techniekleerlingen, is welk werk ze kunnen gaan doen met een opleiding. In de voorlichting over een opleiding moet dit aspect duidelijk aan bod komen. Onduidelijkheid hierover kan een negatieve keuze betekenen. Opvallend is dat met name leerlingen die niet weten wat je met een opleiding kunt doen, vaak op zoek gaan naar een opleiding waar ze nog alle kanten mee uit kunnen. Tot deze groep behoren ook potentiële techniekleerlingen, die dus te interesseren zijn voor een brede opleiding in de techniek.

Switchen wordt vooral veroorzaakt doordat de opleiding anders is dan de leerling had verwacht, doordat de leerling een ander beeld had van de stage of het werk, doordat de kansen op de arbeidsmarkt anders bleken te liggen, en door privéproblemen. Drie van deze vier aspecten hebben te maken met de beeldvorming rond opleiding of beroep. Dit is een extra reden om jongeren vooral te laten zien wat een bepaald beroep inhoudt en wat je ermee kunt bereiken.

Tot zover de keuze voor een opleiding. Wat vinden de mbo'ers belangrijk in hun toekomstige baan?

De mbo'ers in het onderzoek geven aan dat ze later heel erg goed willen worden in hun vak. Daarnaast spelen 'veel geld verdienen' en zekerheidsaspecten voor hen een belangrijke rol. Hier liggen kansen voor de technische sector; het salaris ligt hier over het algemeen hoger dan in andere sectoren. Als je als bedrijf de zekerheid kunt bieden van een vast contract of een verbintenis voor langere termijn, dan zul je het ook goed doen bij mbo'ers. Zeker in de technische sector wordt het vaak enorm gewaardeerd als iemand goed vakmanschap levert. De mbo'ers noemen ook aspecten als 'carrièremogelijkheden' en 'afwisselend werk', die zeker te realiseren zijn in de technische sector. Ook dit zijn dus zaken waarop een bedrijf in zijn contacten met mbo'ers aandacht kan vestigen.

Daarnaast is er een aantal sociale aspecten van belang. Allereerst moet werk voor veel mbo'ers dicht bij huis zijn. Het heeft dus geen zin om ver buiten de regio personeel te werven. Verder zijn 'leuke collega's' ontzettend belangrijk. Het is dan ook goed om de mbo'ers in contact te brengen met mensen met wie zij in de toekomst wellicht gaan samenwerken. Zij willen graag weten wie dat zijn en wat hen bezighoudt, niet alleen in het werk maar ook privé. Daarnaast verwachten mbo'ers van hun (toekomstige) collega's interesse in hen als persoon. Dit zijn allemaal zaken om rekening mee te houden wanneer je je bedrijf openstelt voor potentiële nieuwe werknemers. Maak een praatje met ze en laat zien wie je bent, maar ook dat je geïnteresseerd bent in hen als persoon. Dit raakt aan nog een ander aspect dat mbo-leerlingen belangrijk vinden in een toekomstige baan: respect krijgen.

Jongens in de technische sector raadplegen vaker dan andere groepen websites over technische onderwerpen (bijvoorbeeld over scooters of het tunen van auto's). Het is een optie om op dit soort sites reclame te maken voor technische beroepen of opleidingen. Echter, slechts een klein percentage van de jongens is op deze sites actief, en bovendien zijn dat veelal jongens die toch al geïnteresseerd zijn in technische beroepen en opleidingen.

Mbo'ers zijn vooral maatschappelijk betrokken als het gaat om problemen dicht bij huis. Als een bedrijf laat zien dat het zich inzet voor bijvoorbeeld een sportclub in het dorp, dan kan dit een extra stimulans zijn om voor dit bedrijf te gaan werken. Dit zal echter nooit de enige motivatie zijn; zaken als arbeidsvoorwaarden moeten uiteraard ook goed geregeld zijn.

Veel mbo'ers denken dat ze als ze gaan werken minder tijd zullen hebben voor hun vrienden en familie. Deze instelling maakt dat je mbo'ers er best op kunt aanspreken als ze tijdens werktijd iets te veel met hun vrienden en familie in de weer zijn.

13.2 Leren op school en op de werkvloer

Mbo'ers tonen zich iets zelfstandiger dan vmbo'ers, maar ook zij hebben behoefte aan instructie. Bij een open opdracht hebben mbo'ers minimaal één aanvullende instructie nodig. Er is op dit vlak een duidelijk onderscheid tussen de niveaus: de leerlingen van niveau 1 en 2 hebben veel meer behoefte aan instructie; de leerlingen van niveau 3 en 4 kunnen meer zelfstandig aan de slag. Over het algemeen verlangen mbo'ers duidelijke opdrachten; het moet helder zijn wat er van hen wordt verwacht. Hoe hoger het niveau van de leerlingen, hoe meer behoefte aan duidelijkheid. Ook op de werkplek verwachten de leerlingen duidelijke instructies van de praktijkopleider. Opvallend is dat slechts een vijfde van de mbo-leerlingen zich uitspreekt voor meer zelfstandigheid, zowel op school als op de werkplek.

Een goede docent moet allereerst beschikken over een ruime vak- en praktijkkennis en goede didactische vaardigheden, vinden de mbo'ers. Hij/zij moet boeiend kunnen vertellen over de lesstof. Verder verwachten mbo'ers duidelijkheid over wat er van hen verwacht wordt. De docent moet ook het goede voorbeeld geven. En ook voor mbo'ers geldt dat zij persoonlijk contact en interesse in hen als persoon belangrijk vinden. Met name in het persoonlijk contact valt er nog het een en ander te verbeteren, vinden zij. Het is dan ook belangrijk om daar als docent alert op te zijn.

In het algemeen vinden mbo'ers leren in de beroepspraktijk beter, leuker en effectiever dan leren vanuit theorie. Ook voor de praktijkopleider zijn praktijkkennis en duidelijkheid belangrijk. Veel minder dan van hun docenten verwachten mbo'ers van hun praktijkopleider coachingsvaardigheden. Ook leggen zij hier minder nadruk op persoonlijk contact; het contact is ook anders van aard.

Mbo'ers vinden authenticiteit – 'jezelf zijn' – heel belangrijk. Dat geldt bijvoorbeeld voor hun vrienden. Maar ook voor docenten en praktijkopleiders is hieruit een tip af te leiden: wees jezelf en doe je niet anders voor dan je in werkelijkheid bent,

want dat werkt niet. Verder vinden mbo'ers dat iemand succesvol is als hij/zij een voorbeeld is voor anderen. Ook dit kunnen docenten en praktijkopleiders in hun achterhoofd houden in hun contacten met mbo'ers.

Mbo'ers proberen over het algemeen liever iets uit dan dat ze leren vanuit de theorie. Dit geldt vooral voor BOL-leerlingen. Naarmate het niveau van de leerlingen hoger is, hebben ze een grotere voorkeur voor deze praktische aanpak. En net als vmbo'ers hebben zij een voorkeur voor beeld boven tekst, mede ingegeven door het feit dat een vijfde van de mbo'ers moeite heeft met lezen. Dat is iets om rekening mee te houden, zowel bij het vormgeven van het onderwijs op school en op de werkplek als bij het informeren of werven van mbo'ers. Tevens is het raadzaam om niet te veel informatie tegelijk aan te bieden, aangezien veel mbo-leerlingen aangeven daar moeite mee te hebben.

Ook de mbo'ers gebruiken veelvuldig internet bij het maken van opdrachten en werkstukken. Opvallend is dat de leerlingen van niveau 3 en 4 significant vaker websites als Wikipedia noemen als vaak bezochte informatiebronnen. Leerlingen van niveau 1 en 2 noemen dit soort sites aanzienlijk minder; het is dan ook aan te raden om de leerlingen van deze niveaus de weg te wijzen naar dit soort informatieve sites.

Bijlagen

1 Typologie mbo-leerlingen per niveau

Typologie mbo-leerlingen per niveau				
aspect	niveau 1	niveau 2	niveau 3	niveau 4
netwerkvorming	• vrijwel geen verticale netwerkvorming • economisch sterk homogene vriendenkring	• weinig verticale netwerkvorming • economisch sterk homogene vriendenkring	• enkele tekenen van verticale netwerkvorming, maar horizontale netwerken zijn dominant • economisch overwegend homogene vriendenkring	• enkele tekenen van verticale netwerkvorming, maar horizontale netwerken zijn dominant • economisch overwegend homogene vriendenkring
leren en informatie verwerken	• moeite met zelfstandig werken • weinig kritisch t.a.v. informatiebronnen • grote behoefte aan duidelijkheid • onrealistisch vertrouwen in eigen vermogen om informatie te verwerken • stellen weinig eisen aan docenten en praktijkopleiders	• moeite met zelfstandig werken • weinig kritisch t.a.v. informatiebronnen • grote behoefte aan duidelijkheid • onrealistisch vertrouwen in eigen vermogen om informatie te verwerken • stellen weinig eisen aan docenten en praktijkopleiders	• iets minder moeite met zelfstandig werken • kritischer t.a.v. informatiebronnen • behoefte aan duidelijkheid • kritischer over eigen vermogen tot informatieverwerking • stellen eisen aan docenten en praktijkopleiders	• meer vermogen tot zelfstandig werken • kritischer t.a.v. informatiebronnen • behoefte aan duidelijkheid • kritischer over eigen vermogen tot informatieverwerking • stellen eisen aan docenten en praktijkopleiders
normen voor sociaal gedrag	• relatief sterke nadruk op homogeniteit in opvattingen en achtergrond bij selecteren vrienden • geringe nadruk op authenticiteit	• minder nadruk op homogeniteit in opvattingen bij selecteren vrienden • meer nadruk op authenticiteit	• minder nadruk op homogeniteit in opvattingen bij selecteren vrienden • nadruk op authenticiteit • nadruk op eerlijkheid • nadruk op respect	• minder nadruk op homogeniteit in opvattingen bij selecteren vrienden • nadruk op authenticiteit • nadruk op eerlijkheid • nadruk op respect
life online	• redelijk vaak online • gaming • gering gebruik van internet als informatiebron	• iets vaker online • gaming, chatten • gebruiken internet af en toe als informatiebron	• vaak online • chatting, sharing, self-publishing • entertainment via internet • internet meest gebruikte informatiebron	• vaakst online • chatting, sharing, self-publishing • entertainment via internet • internet meest gebruikte informatiebron
maatschappelijke betrokkenheid	• weinig interesse in nieuws • nauwelijks actiegericht • weinig betrokken bij problemen dichtbij	• meer interesse in nieuws • actiegericht • betrokken bij problemen dichtbij	• interesse in nieuws • actiegericht • betrokken bij problemen dichtbij	• interesse in nieuws • actiegericht • betrokken bij problemen dichtbij

Typologie mbo-leerlingen per niveau				
aspect	niveau 1	niveau 2	niveau 3	niveau 4
opleidingskeuze	• raadplegen weinig bronnen • minder zeker over keuze • relatief vaak spijt van keuze	• raadplegen weinig bronnen • minder zeker over keuze	• raadplegen bronnen in netwerk • redelijk zeker van keuze	• raadplegen bronnen in netwerk • redelijk zeker van keuze
werk en beroepsbeeld	• hechten aan status • weinig zicht op eigen capaciteiten en mogelijkheden	• hechten minder aan status, meer aan authenticiteit • redelijk zicht op eigen capaciteiten en mogelijkheden • persoonlijkheid op arbeidsmarkt belangrijker dan kennis	• hechten aan authenticiteit, uitdaging, afwisseling, sociale contacten • zicht op eigen capaciteiten en mogelijkheden • persoonlijkheid op arbeidsmarkt belangrijker dan kennis	• hechten aan authenticiteit, uitdaging, afwisseling, sociale contacten • zicht op eigen capaciteiten en mogelijkheden, zonder overschatting • persoonlijkheid op arbeidsmarkt belangrijker dan kennis
tevredenheid over school en werk- of stageplek	• redelijk vaak ontevreden over praktijkopleider en werkplek • voelen zich weinig ondersteund • vervelen zich vaak op werkplek	• op onderdelen kritisch over school • waarderen praktijkopleiders hoger dan docenten	• kritisch, hoge verwachtingen van school • waarderen praktijkopleiders hoger dan docenten	• kritisch, hoge verwachtingen van school • waarderen praktijkopleiders hoger dan docenten

2 Het middelbaar beroepsonderwijs [mbo]¹⁸

Het middelbaar beroepsonderwijs bereidt mensen voor op de beroepspraktijk of een vervolgopleiding. Om de aansluiting op de arbeidsmarkt te garanderen, hebben scholen voor middelbaar beroepsonderwijs uitgebreide contacten met het regionale bedrijfsleven, gemeenten en maatschappelijke organisaties. Bij alle opleidingen in het mbo staat de aansluiting met de praktijk voorop.

Vier niveaus

Het middelbaar beroepsonderwijs heeft opleidingen op vier niveaus. De duur van de opleidingen loopt uiteen van een halfjaar tot vier jaar.

- niveau 1: assistentenopleiding voor eenvoudig uitvoerend werk (een halfjaar tot één jaar);
- niveau 2: basisberoepsopleiding voor uitvoerend praktisch werk (twee tot drie jaar);
- niveau 3: vakopleiding tot zelfstandig beroepsbeoefenaar, zelfstandig uitvoerend werk, brede inzetbaarheid (twee tot vier jaar);
- niveau 4: middenkaderopleiding (drie tot vier jaar) en specialistenopleiding (kopstudie van één tot twee jaar), volledig zelfstandig uitvoerend werk, brede inzetbaarheid of specialisatie.

Twee leerwegen

Het middelbaar beroepsonderwijs heeft twee verschillende leerwegen of leerroutes. Bij alle opleidingen vormt de praktijk, de beroepspraktijkvorming (BPV), een belangrijk deel van de opleiding.

- **De beroepsopleidende leerweg (BOL)**
Leerlingen van een BOL-opleiding hebben tijdens hun opleiding één of meerdere stageperiodes. De beroepspraktijkvorming vormt bij een BOL-opleiding minimaal 20% en maximaal 60%.
- **De beroepsbegeleidende leerweg (BBL)**
Een BBL-opleiding bestaat voor minimaal 60% uit praktijk. Leerlingen die een BBL-opleiding volgen, werken met een arbeidsovereenkomst in een leerbedrijf en gaan meestal één dag in de week naar school voor de theoretische onderbouwing. Leerlingen in de BBL-opleidingen zijn vaak wat ouder: de gemiddelde leeftijd is 25 jaar.

Vier sectoren

De opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs zijn ondergebracht in vier sectoren:

- zorg en welzijn;
- techniek;
- economie;
- landbouw.

Roc's hebben opleidingen in de sectoren zorg en welzijn, techniek en economie en verzorgen daarnaast opleidingen in de volwasseneneducatie. Vakscholen richten zich op opleidingen voor één branche, zoals de grafische sector of de scheepvaart. De aoc's verzorgen de opleidingen voor de sector landbouw; daarbij horen ook o.a. opleidingen op het gebied van plant- en dierverzorging, groene vormgeving en milieubeheer.

3 Woordenlijst

Bloggen	Het schrijven van korte, actuele, vaak persoonlijk getinte stukjes op een eigen website (weblog of blog)
Body of knowledge	Het terrein waaraan een beroepsgroep haar kennis, inzichten en methodische invalshoeken ontleent. Dit kennisdomein kan meerdere (wetenschappelijke) disciplines (vakgebieden) beslaan, maar bestaat uit de vastgelegde ervaringen van een beroepsgroep.
Chatten	Rechtstreeks online communiceren via internet.
Discontinue informatie	Fragmentarisch aangeboden informatie.
Generatie Einstein	Jongeren geboren na 1988.
Horizontale netwerkvorming	Netwerkvorming op basis van afkomst en andere sociaal-demografische kenmerken.
Information overload	Het gevoel overladen te worden met informatie.
Lateraal leren	Leren met behulp van associaties.
Lineair leren	Leren aan de hand van een vaste instructie waarin een klassiek didactische lijn wordt gevolgd (bijvoorbeeld: van theorie naar praktijk, van model naar toepassing).
MSN	Programma van Microsoft om te chatten.
Multitasken	Meerdere taken tegelijk uitvoeren; meerdere dingen tegelijk doen.
Netwerkleren	Het raadplegen van een eigen netwerk (binnen én buiten de school) tijdens het leren.
Niet-westerse allochtonen	Allochtonen van wie tenminste één ouder in een niet-westers land is geboren.
Self-publishing	Zelfgemaakte producten (teksten, foto's, video's) publiceren via het internet.
Sharing	Het delen van informatie en (zelfgemaakte) producten via het internet.
Verticale netwerkvorming	Netwerkvorming op basis van gedeelde interesse.
Westers allochtoon	Allochtonen van wie ten minste één ouder in Nederland of een ander westers land geboren is en geen van de ouders in een niet-westers land geboren is.

Literatuur

- Akkerman, S., Nieuwe vormen van onderwijs voor een nieuwe generatie studenten. Expertisecentrum ICT in het onderwijs, IVLOS, Universiteit Utrecht, 2007.
- Arslan, Z., Hoe aantrekkelijk is techniek voor allochtonen? In: De menselijke kant van bèta/techniek, red. Jan Geurts. Axis, Delft, 2001.
- Boer, H. de en M. Janssen, Pakken en Piercings, een atlas over jeugd en deugd, arbeid en scholing. Amsterdam, 2007.
- Beereboom, drs. H.J.A. et al., Het belang van de bol4 opleidingen voor de bouw. Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid, Amsterdam, 2008.
- Broek, A. van den, Hulsén, M. en J. Kerstens, Bve-deelnemersmonitor 2004-2005, beroepsbegeleidende leerweg en beroepsopleidende leerweg deeltijd (dt). ITS, Nijmegen, 2005.
- Broek, A. en J. Kerstens, Bve-deelnemersmonitor 2003-2004, beroepsopleidende leerweg (bo) voltijd. Nijmegen, 2004.
- Coenen, J., School oorzaak taalachterstand. In: de Volkskrant, 30 juli 2008.
- COLO, Naar een toekomstbestendige AKA, visie op de positionering van AKA in het beroepsonderwijs. Zoetermeer, 2008.
- COLO, CFI kubusbestand, schooljaar 2007-2008. Zoetermeer, 2008 (bewerking Kenteq).
- Eimers, T., m.m.v. H. Bekhuis, Vroeg is nog niet voortijdig, Naar een nieuwe beleidstheorie voor voortijdig schoolverlaten. Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt, Nijmegen, 2006.
- Frenk, M., Instroom en slagingspercentage in het hoger onderwijs. In: Sociaal Economische Trends, CBS, 2005.
- Groen, I. (Keesie), De Balansschool, Generatie Einstein over herontwerp mbo. Procesmanagement Herontwerp mbo, 2007.

Groen, I. en J. Boschma, Generatie Einstein, slimmer, sneller en socialer. Amsterdam, 2006 en 2007.

Groenestijn, M. van, Rekenvaardigheid in de brugklas, voor veel leerlingen nog een brug te ver. In: Basisschoolmanagement, jaargang 21, nr. 5, februari 2008, blz. 12-17.

Groeneveld, drs. M.J. en drs. K. van Steensel, Kenmerkend vmbo, Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van vmbo-leerlingen en de generatie Einstein. Hiteq, Hilversum, 2008.

Groeneveld, drs. M.J. en drs. K. van Steensel, Ouders@mbo, Een onderzoek naar de kenmerken van ouders van mbo-leerlingen. Hiteq, Hilversum, 2009.

Guide to Succes. Delft, 2008. Hoofdstuk 2.

Hacquebord H. et al., Signaleren en diagnosticeren van de leesvaardigheid in de bovenbouw. In: Basisschoolmanagement, jaargang 21, nr. 5, februari 2008, blz. 4-11.

Heeswijk, drs. J. et al., Uitgesloten!, Sociale uitsluiting bij laagopgeleide jongeren in Nederland. Hiteq, Hilversum, 2008.

JOB, JOB-Monitor 2007, onderzoeksresultaten ODIN4. Amsterdam, 2007.

JOB, JOB-Monitor 2008. Amsterdam, 2008.

Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt en Price Waterhouse Coopers, onder regie van de MBO Raad, Benchmark middelbaar beroepsonderwijs 2007, mijlpalen in sturing en transparantie. Brancherapport, 2008.

Koning Willem I College, Gewoon een goede school. 's Hertogenbosch, 2003.

MBO Raad, Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in beweging. Jaarbericht 2006, 2007.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Aanval op schooluitval, Uitvoeren en doorzetten. Den Haag, 2008.

Oberon, De belevingswereld van Voortijdig Schoolverlaters, in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Utrecht, 2008.

Paulle, B. Ph. D., Anxiety and Intimidation in the Bronx and the Bijlmer (Nederlandse samenvatting). Amsterdam, 2005.

Paulle, B. Ph. D., Voorbij de oude debatten: een voorstel voor economische desegregatie van het onderwijs, in opdracht van de Volkskrant. Amsterdam, 2006.

Pekdemir, U., Allochtonen verdienen een goed advies. In: de Volkskrant, 30 juli 2008.

Platform Midden Nederland, Nieuwsbrief VSV bijeenkomst. Utrecht, 2007.

Procesmanagement MBO 2010, Met het oog op talent, Kleurrijke verbindingen tussen vmbo en mbo. Oktober 2008.

ResearchNed, Technomonitor 2008, in opdracht van Platform Bèta Techniek. Den Haag, 2008.

Schein, E.H., Career Anchors, 3e editie. San Francisco, 2006

Severiens, S.E. en D.M.L. Verstegen, Succes- en faalfactoren in het vmbo: Verklaringen voor vmbo-schoolloopbanen in de Rotterdamse regio. RISBO Contractresearch BV / Erasmus Universiteit, 2007.

Takkenberg, D., en R. Kapel, Van mbo en havo naar hbo. In: Sociaal Economische Trends, CBS, 2008.

Valk, H. de, Op weg naar volwassenheid; niet-westerse allochtone en autochtone jongeren vergeleken. In: Dermos, jaargang 22, nummer 8, 2006.

Voncken, E. en F. Breemer, Een rol van betekenis, Deelnemerbetrokkenheid bij de primaire innovatie van het primaire proces in het mbo. Max Goote Kenniscentrum voor Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie, Amsterdam, 2008.

YoungWorks, in opdracht van Platform Bèta Techniek, BètaMentality, Jongeren boeien voor bèta en techniek, 2008.

YoungWorks, in opdracht van Platform Bèta Techniek, Zeven werelden van bèta en techniek, jongeren en de beleving van de zeven bètawerelden, 2008.

<http://wiki.bve-platform.nl/Crebo-nummer>

www.aanvalopschooluitval.nl

www.bowenpaulle.nl

www.cbs.nl

www.colo.nl

www.davidpinto.nl

www.kenteq.nl

www.mbo2010.nl

www.mбораad.nl

www.ocw.nl

www.platformbetatechniek.nl

www.vhto.nl

Noten

- 1 Groeneveld, drs. M.J. en drs. K. van Steensel, Kenmerkend vmbo. Een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van vmbo-leerlingen en de generatie Einstein. Hiteq, Hilversum, 2008.
- 2 Groen, I. en J. Boschma, Generatie Einstein, slimmer, sneller en socialer. Amsterdam, 2006 en 2007.
- 3 Heeswijk, drs. J. et al., Uitgesloten! Sociale uitsluiting bij laagopgeleide jongeren in Nederland. Hiteq, Hilversum, 2008.
- 4 Groeneveld, drs. M.J. en drs. K. van Steensel, Ouders@mbo, Een onderzoek naar de kenmerken van ouders van mbo-leerlingen. Hiteq, Hilversum, 2009.
- 5 Groen, I. en J. Boschma, Generatie Einstein, slimmer, sneller en socialer. Amsterdam, 2006 en 2007.
- 6 Groeneveld, drs. M.J. en drs. K. van Steensel, Ouders@mbo, Een onderzoek naar de kenmerken van ouders van mbo-leerlingen. Hiteq, Hilversum, 2009.
- 7 In totaal ontvingen we 2643 ingevulde vragenlijsten. Bij screening van de papieren vragenlijsten bleek dat 514 vragenlijsten niet bruikbaar waren omdat ze niet volledig of niet serieus waren ingevuld. Deze resultaten zijn uit de steekproef verwijderd. Van de resterende 2129 vragenlijsten bleven na verdere opschoning van de data 1986 respondenten over. Van deze 1986 respondenten bleken er 302 niet te voldoen aan de criteria voor het onderzoek. Ze zijn in het online onderzoek automatisch uitgescreend. Ook bij de papieren vragenlijsten werden de resultaten van deze groep niet meegenomen in de netto steekproef. De netto steekproef bedraagt dus N=1684.
- 8 www.vhto.nl/cijfers-trends/mbo/ingeschrevenen.html
- 9 Berekend op basis van COLO, CFI kubusbestand, schooljaar 2007-2008. Zoetermeer, 2008 (bewerking Kenteq). Gekeken is naar mbo-leerlingen in de sectoren techniek, zorg en welzijn en economie die geboren zijn in of na 1988.
- 10 Berekend op basis van COLO, CFI kubusbestand, schooljaar 2007-2008. Zoetermeer, 2008 (bewerking Kenteq). Gekeken is naar mbo-leerlingen in de sectoren techniek, zorg en welzijn en economie die geboren zijn in of na 1988.
- 11 Berekend op basis van COLO, CFI kubusbestand, schooljaar 2007-2008. Zoetermeer, 2008 (bewerking Kenteq). Gekeken is naar mbo-leerlingen in de sectoren techniek, zorg en welzijn en economie die geboren zijn in of na 1988.
- 12 Hierbij is de CBS-indeling (bron: CBS Statline) naar verstedelijkingsgraad aangehouden. Als 'stad' werd in het onderzoek gerekend: ieder gebied dat volgens het CBS sterk of zeer sterk verstedelijkt is. Deze aanpak wijkt af van die in het vmbo-onderzoek, waar ook matig verstedelijkte gebieden werden aangemerkt als 'stad'. Daardoor is de groep 'stedelingen' binnen het mbo-onderzoek beperkter.

- 13 Dit zien we ook terug in Groen, I., *De Balansschool* (blz. 26 en 32).
- 14 In *De Balansschool* (Groen, I.) geven veel leerlingen aan graag een eigen bedrijf te willen starten (blz. 23). Onduidelijk is om hoeveel leerlingen het dan gaat. Het lage percentage van 7,5% in *Kenmerkend mbo* wijst op een voorzichtiger houding.
- 15 Schein, E.H., *Career Anchors*, 3e editie. San Francisco, 2006
De indeling is als volgt samengesteld: sociale contacten in en buiten het werk = leuke collega's, werk dichtbij mijn woonplaats, veel tijd overhouden voor mijn vrienden; zekerheid = een vast contract, zodat ik niet zomaar kan worden ontslagen; uitdaging/afwisseling = veel carrièremogelijkheden, afwisselend werk; zelfbeschikking = eigen tijd kunnen indelen, veel eigen verantwoordelijkheid; sociale en financiële status = veel geld verdienen, werken bij een bedrijf met een goede naam, auto van de zaak, werk waar mijn ouders trots op zijn; maatschappelijke relevantie = werk waarmee ik iets kan betekenen voor anderen, werken voor een goed doel; respect = werk waar ik met respect word behandeld; veel geld verdienen = veel geld verdienen.
- 16 Bron: www.davidpinto.nl
- 17 Code(5-cijferig) waarmee een uitstroomkwalificatie (diploma in het middelbaar beroepsonderwijs wordt vastgelegd in het Centraal Register Beroepsopleidingen van het CFI. Het crebonummer wordt gebruikt ter wettelijke identificatie van de bekostigingsrelatie, diploma's, bpv-overeenkomsten, recht op studiefinanciering e.d.. Bron: <http://wiki.bve-platform.nl/Crebo-nummer>
- 18 Bron www.mбораad.nl (licht aangepast).

Hiteq-publicaties

Hiteq heeft de volgende publicaties uitgebracht:

- Generaties en generatieleren in organisaties
- De digitale wereld, een nieuwe kijk op leren?
- Regionale samenwerking, nu en in 2020
- 'Geld speelt geen rol'
- Innovatiediffusie en afvalverwerking
- Kernenergie
- De technische arbeidsmarkt en het technisch beroepsonderwijs in 2020
- Op weg naar een duurzame transportbrandstof
- Groene kolen
- Nanotechnologie onder de loep
- Kenmerkend vmbo
- Jong & houdbaar
- Een beroep op energie
- Flexibilitijden
- Kompas of GPS?
- De wereld als spiegel
- Uitgesloten!
- Permanent competent
- Eten of gegeten worden?
- Kenmerkend mbo
- Ouders@mbo
- Werken in de Wereld
- Batterij(d)en

De actuele titellijst van Hiteq-publicaties treft u aan op www.hiteq.org

U kunt ze daar ook bestellen.

Colofon

Opdrachtgever

Hiteq, centrum van innovatie

Projectteam

Hiteq

Drs. Metje Jantje Groeneveld (projectleider)

Aetios

Drs. Karin van Steensel

Onderzoekspartners

Kenteq

Platform Bèta Techniek

Procesmanagement MBO 2010

Redactie

Bert Herben, Amsterdam

Organisatie en productie

Hiteq, Max Hoogenraad-Veerden

Ontwerp

Sjoukje Ziel grafisch ontwerp

helder ! ontwerpgroep, Amersfoort

Illustraties

cliffhanger visuals, Rotterdam

Sejer van Wijk

Drukwerk

Digiprint, Nijkerk

Uitgave

© 2009 Hiteq, Hilversum

Bestelnummer H00020

Deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt na schriftelijke toestemming van de uitgever via info@hiteq.org